

УНИВЕРЗИТЕТ “СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ” – СКОПЈЕ

ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ СКОПЈЕ

Последипломски студии од МОНЕТАРНА ЕКОНОМИЈА

**МЕСТОТО И УЛОГАТА НА МАЛИТЕ РЕВИЗОРСКИ ДРУШТВА
ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО РЕВИЗИЈАТА
НА БАНКИТЕ И ШТЕДИЛНИЦИТЕ**

К а н д и д а т,
Ристо Котев

М е н т о р,
проф. д-р Љубе Трпески

С к о п ј е, д е к е м в р и 2011 г.

СОДРЖИНА

ВОВЕД	3
Предмет на истражувањето	3
Актуелност на проблематиката	4
План за презентирање на материјата.....	8
ПРВ ДЕЛ: МЕСТОТО И УЛОГАТА НА РЕВИЗОРСКАТА ФУНКЦИЈА ВО БАНКИТЕ.....	11
Глава прва: Местото и улогата на ревизорската функција.....	12
1.1.1. Сметководството – детерминанта за појавата на ревизијата.....	12
1.1.2. Видови на ревизија и видови на ревизори.....	13
1.1.3. Корисници на ревизорските услуги.....	20
1.1.4. Употреба и користи од извештајот на ревизорот.....	21
1.1.5. Малите ревизорски друштва како сегмент од ревизорската професија.....	23
Глава втора: Базелските стандарди и нивната примена во банките.....	24
1.2.1. Базелски комитет за супервизија на банките.....	24
1.2.2. Препораките на Базел I	26
1.2.3. Базелски стандард II	30
1.2.4. Степенот на опфатноста на Базелските стандарди во банките во Република Македонија.....	39
Глава трета: Ревизија на финансиските извештаи на банките и штедилниците од страна на независни ревизори.....	44
1.3.1. Интерна ревизија во банките и штедилниците.....	44
1.3.2. Супервизија од НБРМ на банкарскиот систем.....	46
1.3.3. Екстерна ревизија од независни ревизори.....	48
1.3.4. Взаемна поврзаност и разлики во приодот помеѓу интерната ревизија, супервизијата и екстерната ревизија.....	50
ВТОР ДЕЛ: ПОЈАВА И РАЗВОЈ НА РЕВИЗОРСКАТА ПРОФЕСИЈА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	53
Глава четврта: Законската регулатива за ревизијата во Република Македонија	54
2.4.1. Државна регулатива во областа на ревизијата.....	54
2.4.2. Професионално коморско здружување на овластените ревизори.....	59
Глава петта: Прилагоденост на законската регулатива за ревизијата во Република Македонија кон критериумите на Европската Унија.....	61
2.5.1. Усогласување на Македонската законска регулатива со Директивата на Европскиот парламент и на Советот на Европската Унија.....	61

ТРЕТ ДЕЛ: РЕВИЗИЈАТА ОД НАДВОРЕШНИ РЕВИЗОРИ НА	
БАНКАРСКИОТ СИСТЕМ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА...	64
Глава шеста: Банки и штедилници во Република Македонија.....	65
3.6.1. Структура на финансискиот сектор во Република Македонија.....	65
3.6.2. Големите банки во Република Македонија.....	68
3.6.3. Средните банки во Република Македонија.....	69
3.6.4. Малите банки во Република Македонија.....	69
3.6.5. Штедилниците во Република Македонија.....	70
Глава седма: Друштва за ревизија и овластени ревизори-трговци	
поединци во Република Македонија.....	72
3.7.1. Мрежа на професионалните ревизори во Република Македонија.....	72
3.7.2. Класификација на друштвата за ревизија и овластените ревизори-трговци поединци во Република Македонија.....	74
3.7.3. Посебности на државната ревизија во однос на независната ревизија.....	83
3.7.4. Посебности на државната ревизија во однос на интерната ревизија.....	84
Глава осма: Ревизорски ангажмани на друштвата за ревизија кај	
банките и штедилниците во Република Македонија.....	86
3.8.1. Екстерна ревизија од независни ревизори кај големите банки.....	87
3.8.2. Екстерна ревизија од независни ревизори кај средните банки.....	87
3.8.3. Екстерна ревизија од независни ревизори кај малите банки.....	88
3.8.4. Екстерна ревизија од независни ревизори кај штедилниците.....	88
3.8.5. За споредба: некои искуства од други земји за ревизорските ангажмани во банкарскиот сектор.....	89
Глава деветта: Перспективите на малите ревизорски	
друштва во Република Македонија во	
ревизијата на банките и штедилниците.....	90
3.9.1. Ревизија на штедилниците – слободен пристап за малите друштва за ревизија.....	90
3.9.2. Ревизија на малите банки – можност за влез на малите ревизорски друштва во ревизијата на банкарскиот систем....	90
3.9.3. Конзорцискиот настап – можност за учество на малите друштва за ревизија во ревизијата на средните и големите банки.....	90
ЗАКЛУЧОК	92
ЛИТЕРАТУРА	95

ВОВЕД

Банкарскиот систем на Република Македонија со состојба на ден 31.10.2010 година го сочинуваат осумнаесет банки, кои според големината се групирани во три групи, како и девет штедилници¹. Три банки се во групата на големи банки, осум се во групата средни банки, а групата мали банки ја сочинуваат седум банки.

Ревизорската фела организирана во Институтот на овластени ревизори на Република Македонија ја сочинуваат 26 друштва за ревизија и 9 овластени ревизори – трговци поединци². Од нив тринаесет друштва за ревизија и еден овластен ревизор-трговец пординец досега имале ангажмани за ревизија на банките и штедилниците.

Темата која ја предлагам како мој магистерски труд, онака како што е насловена, не е досега обработувана од теоретски и научен аспект. Она што е елаборирано и обработено во трудот во најзначајниот дел се темели на емпириски испитувања. Дел од трудот е посветен на развојот на ревизорската професија во Република Македонија проследен со законската регулатива од областа на ревизијата на финансиските извештаи воопшто.

Посебно место е посветено на екстерната ревизија на финансиските извештаи на комерцијалните банки и штедилниците во поглед на тоа кои ревизорски куќи, систематизирани од аспект на нивната големина, вршат ревизија на финансиските извештаи на банките и штедилниците во Република Македонија.

- Предмет на истражувањето

Теоретскиот аспект на овој труд е насочен кон краток осврт на појавата, местото и улогата на ревизорската функција воопшто. Од тој аспект опфатени се видовите ревизија класифицирани според предметот на истражување, според органот кој ја врши ревизијата и според подрачјето на испитување. Воедно опфатена е класификацијата на ревизорите како екстерни ревизори, интерни ревизори, државни ревизори и судски ревизори³.

Систематизирањето на корисниците на ревизорските извештаи, како и корисноста од тие извештаи за нивните читатели, ја детерминираат целта и смислата на изготвувањето на финансиските извештаи и ревизорските извештаи базирани на извршената ревизија. Корисници на ревидираните финансиски извештаи се менаџментот, акционерите, односно сопствениците, потенцијалните инвеститори, актуелните и потенцијалните деловни партнери – клиенти и добавувачи, државата и јавноста. Ревизијата на финансиските извештаи нуди независно и објективно мислење за вистинитоста и објективноста на презентираниите податоци во тие финансиски извештаи. Од тој аспект ревизијата има третман на исклучително значајна активност во

¹ извор: НБРМ

² извор: ИОРРМ

³ според д-р Зорица Божиновска Лазаревска РЕВИЗИЈА, Економски факултет Скопје 2011

процесот на донесувањето на деловните одлуки на корисниците на ревидираните финансиски извештаи.

Секторот на банкарството има значајна улога во формирањето на општиот амбиент во економијата на секоја земја. Се поставува прашање и од аспект на економскиот развој и од аспект на профитабилноста на банките, колку високи можат да бидат банкарските пласмани и колкав ризик може да се првземе, а да не се загрози сигурноста во извршувањето на банкарските задачи. Најзначајни банкарски ризици се кредитниот ризик, валутниот ризик, ризикот од солвентноста и оперативниот ризик. Напредокот на информатичката и комуникациската технологија, како и дерегулацијата и глобализацијата предизвикаа значајни промени во финансискиот сектор во последниве дваесетина години. Со цел на воспоставување односи помеѓу ризикот на вкупната изложеност и капиталот на банките од страна на Базелскиот комитет промовирани се Базелските стандарди. Поради тоа значаен дел од трудот е посветен на Базелските стандарди и степенот на нивната имплементација во банките во Република Македонија. Дефинирањето на адекватноста на капиталот има особена улога при растот, развојот и стабилноста на банката.

Истражувањето во овој труд е насочено кон поставеноста на банкарскиот систем во Република Македонија и екстерната ревизија на банките и штедилниците од страна на независните ревизори.

Овие податоци се наоѓаат кај банките и штедилниците, извештаите за транспарентност на друштвата за ревизија, кај Народната банка на Република Македонија, извештаите со кои располага Институтот на овластени ревизори на Република Македонија.

Истражувањето во тие извори и систематизирањето на тие податоци е основот на информации за изработка на овој магистерски труд. Одредени податоци и сознанија се производ од спроведени анкети. Секако во значаен дел е користена стручна литература од областа на банкарството, финансиите и ревизијата. Неминовно во текстот ќе се спомне и државната ревизија, но овој труд е посветен на комерцијалната ревизија и ангажманот во банкарскиот сектор од страна на ревизорите организирани во Институтот на овластени ревизори на Република Македонија.

Еден сегмент од овој труд се однесува и на искуствата во оваа област во други земји, пред сè на бившите југословенски простори особено поради сличните околности при развојот на ревизорската функција.

Целите на истражувањето се:

- да се согледа мрежата на комерцијалните банки и штедилниците во Република Македонија;
- да се опише развојот на ревизорската професија во Република Македонија;
- да се согледа мрежата на ревизорските куќи во Република Македонија;

- да се согледа важноста на екстерната ревизија во контролата на банкарскиот систем;
 - да се согледа кои ревизорски куќи во Република Македонија се ангажирани во ревизијата на банкарскиот систем;
 - да се согледаат можностите и условите за ангажираност на што поголем број ревизорски куќи во ревидирањето на финансиските извештаи на банките и штедилниците, како и да се согледат позитивностите и негативностите од таквото проширување на ангажманите.
- **Актуелност на проблематиката**

Денес во развиените пазарни економии финансирањето на работењето на компаниите се обавува преку пазарот на пари. Пазарот на пари од пазарот на капитал се разликува според рокот на траење на вредносните хартии кои се предмет на тргување. Комерцијалните банки се најзначајните учесници на пазарот на пари. Нивното учество е значајно и на страната на побарувачката и на страната на понудата на пари.

Банките, во натамошниот текст под „банки“ најчесто ќе се подразбираат комерцијалните банки и штедилниците, во своето работење се подложни на повеќе форми на ризици, како што се кредитен ризик, валутен ризик, ризик од солвентност, ризик на каматна стапка, ликвидносен ризик, пазарен ризик, оперативен ризик и други форми на ризици. Немањето или непридржувањето кон стратегиите, политиките и процедурите за справување со ризиците ги доведува банките, како и финансиските институции воопшто, до зголемена изложеност. Тоа доведува до кризи на банкарскиот систем, кои негативно се рефлектираат и мултиплицираат врз целокупниот економски систем.

Кризи или измами во современото банкарство познати се уште од 17-от век. Меѓутоа светот во 20-от век тукуречи циклично е погодуван од финансиски потреси и кризи. Не по интензитетот, туку по зачестеноста, кризите се сè поприсутни при крајот на 20-от век, со тренд да продолжат и во 21-от век.

Големата депресија која започна со потресот на ВОЛ СТРИТ на 29. октомври 1929 година, познат како ЦРН ВТОРНИК, со различен интензитет продолжува во различни земји до крајот на триесеттите, односно почетокот на четириесеттите години од минатиот век.

Штетите во САД од штедно-кредитната криза (The savings and loan crisis) во осумдесеттите и деведесеттите години од минатиот век се проценуваат на околу 160 билиони долари. Не помалку значајна е и банкарската криза во Јапонија во деведесеттите години, како и рецесијата од почетокот на овој век, особено финансиската криза 2007 – 2010 година, која во Европа ескалираше со грчката финансиска криза 2008-2009 година. Како дел од светската економска криза од овој период се и финансиските кризи во Шпанија, Белгија, Исланд, Ирска, Русија, Украина и други земји.

Насетувањето на сите, па и на овие горе спомнати, финансиски потреси е можно преку анализата на финансиските извештаи. Точноста и вистинитоста на финансиските извештаи, или евентуалните измами во извештаите, се утврдува со ревизија на истите. Само објективните и вистинити финансиски извештаи може да им се од корист на заинтересираните корисници на податоците од тие извештаи. Една од дефинициите на ревизијата, според американскиот сојуз на сметководители (AAA), е дека “Ревизијата претставува систематски процес на објективно добивање и проценка на доказите поврзани за изјавите на управите на компаниите за економските активности и случувања, како би се утврдил степенот на усогласеноста помеѓу тврдењата и востановените критериуми, а добиените резултати би им се пренеле на заинтересираните корисници”.

Нафтениот шок што го потресе светот во почетокот на седумдесеттите години од минатиот век (1973/74) брзо се прошири и на банкарскиот сектор. Со цел да се превземат превентивни мерки за да се избегнат поголеми негативни последици во областа на банкарството, кон крајот на 1974 година земјите членки на Г10 го основаа Базелскиот комитет за контрола на банките. Во почетокот Базелскиот комитет издаде препораки и насоки кои немаа задолжителен карактер на наднационално ниво.

Базелскиот комитет реагираше и во осумдесеттите години кога на повидок беше кризата на презадолженост. Како резултат на тоа во 1988 година беше донесен сет на стандарди наречен Базел I кои првенствено го третираа кредитниот ризик.

Понатаму Комитетот мораше да ги дефинира и да ги третира и пазарните ризици, дефинирани како каматен, девизен, стоковен и ценовен ризик. Следствено на тоа беше направен нов договор наречен Базел II, чиј предлог беше сочинет на почетокот на 1999 година, а конечната верзија усвоена во 2004 година. За разлика од почетните препораки и насоки, Базел II стандардите имаат задолжителен карактер почнувајќи од јануари 2007 година за земјите од ЕУ, односно од јули 2007 година за САД.

Она што важи во светот важи и во Република Македонија. Според тоа стабилноста на банкарскиот систем е битен сегмент со причинско-последична врска со стабилноста на економскиот систем воопшто.

Секторот финансиски институции во Република Македонија го сочинуваат пет потсектори:

- Народна банка на Република Македонија – монетарна власт;
- Останати депозитни институции (банки и штедилници);
- Останати финансиски институции;
- Осигурителни друштва и пензиски фондови;
- Останати финансиски посредници;

Предмет на овој труд е ревизијата на банкарскиот систем на Република Македонија, кој со состојба на ден 31.10.2010 година го сочинуваат осумнаесет банки и девет штедилници. Според големината банките се

групирани во три групи и тоа три банки се во групата на големи банки, осум се во групата средни банки, а групата мали банки ја сочинуваат седум банки.

Внатрешната ревизија на банките и штедилниците е независен организационен сегмент кој функционира издвоено од другите сегменти и кој опфаќа испитување и оценка на адекватноста и ефикасноста на системите на внатрешна контрола, оценка на спроведување на политиките за управување со ризици, оценка на поставеноста на информативниот систем, оценка на точноста и веродостојноста на трговските книги, финансиските извештаи и навременоста во известувањето, почитувањето на прописите, етичкиот кодекс, политиките и процедурите, оценка на системите за спречување перење пари.

Народната банка на Република Македонија врши супервизија на банките и штедилниците поради контрола и оценка на усогласеноста на работењето на банките и штедилниците со прописите и супервизорските стандарди со посебен акцент на квантификација и следење на изложеноста на различни видови ризици.

Наспроти вака поставениот банкарски систем составен од осумнаесет комерцијални банки и девет штедилници и саморегулирачката контролна функција на банкарскиот систем составена од интерната ревизија и супервизијата, за екстерната ревизија во 2010 година “на располагање беа” 26 друштва за ревизија и 9 овластени ревизори – трговци поединци.

Седум друштва за ревизија се членки на професионална мрежа, а пет од нив остваруваат приходи од ревизија од над 25 милиони денари. Според бројот на вработени седум друштва за ревизија имаат над 10 вработени, а останатите деветнаесет друштва за ревизија и сите 9 овластени ревизори-трговци поединци имаат помалку од 10 вработени. Осум друштва за ревизија и еден трговец поединец имаат годишно по над 40 ангажмани на ревизија. До 2010 година четиринаесет друштва за ревизија имале ангажмани за ревизија на банките и штедилниците⁴.

Друштвата за ревизија вршат независна екстерна ревизија на работењето и годишните финансиски извештаи на банките и штедилниците. По извршената ревизија друштвото за ревизија изготвува извештај, односно дава мислење, дали финансиските извештаи изготвени од менаџментот на банката, односно на штедилницата, се изготвени во согласност со домашната сметководствена регулатива, како и дали финансиските извештаи даваат вистинска и објективна слика од сите материјални аспекти за финансиската состојба на банката, односно штедилницата, за резултатите од работењето, како и промените на капиталот и паричните текови за годината која завршува на денот на финансиските извештаи во согласност со законската регулатива и сметководствените стандарди кои се применуваат во Република Македонија, како и општо прифатените принципи за објавување на финансиските извештаи.

⁴ извор: ИОРРМ, Извештаи за транспарентност

Корисници на ревидираните финансиски извештаи на банките и штедилниците се менаџментот, акционерите, односно сопствениците, потенцијалните инвеститори, актуелните и потенцијалните штедачи и корисници на продуктите на банката, централната банка, државата и јавноста. Ревизијата на финансиските извештаи на банките и штедилниците нуди независно и објективно мислење за вистинитоста и објективноста на презентираниите податоци во тие финансиски извештаи. Од тој аспект ревизијата има третман на исклучително значајна активност во процесот на донесувањето на деловните одлуки на корисниците на ревидираните финансиски извештаи.

Ревизорот е одговорен за известувањето за финансиската состојба и резултатите од работењето, за проценката на интерната контрола и за сигурноста дека сметководствените евиденции врз основа на кои се изготвени финансиските извештаи се водени правилно.

Актуелноста на проблематиката која е предмет на обработка во овој труд произлегува од развојот на ревизорската функција во Република Македонија и ревизијата на банкарството како крвоток на стопанството и како сегмент од јавен интерес. Изборот на ревизорските друштва, нивната големина, квалитет и ротацијата при ревизијата на финансиските извештаи на овој важен сегмент од јавен интерес, како и можноста за позначајно вклучување на малите ревизорски друштва во Република Македонија, ја прави актуелна оваа тема. Контролата над банките е неопходна за стабилизирање и канализирање на нивното работење, да се избегне нивното банкротство, односно да се заштитат самите од себе. Затоа е важно кој е екстерен ревизор на банките во Република Македонија. Токму тоа е основниот предмет на анализите во овој труд, кои друштва за ревизија, покрај внатрешната ревизија и супервизијата од НБРМ, се екстерни ревизори на банките и штедилниците во Република Македонија?

- План за презентирање на материјата

Материјата што ќе биде изложена систематизирана е во девет глави кои се распоредени во три дела. Секоја глава поодделно е поделена во по неколку точки. Посебно се издвоени воведот, заклучокот и користената литература. Ваквото подредување по еден логички редослед ја прикажува содржината на теоретските и практичните истражувања.

Првиот дел од трудот, **МЕСТОТО И УЛОГАТА НА РЕВИЗОРСКАТА ФУНКЦИЈА ВО БАНКИТЕ**, е составен од три глави.

Во првата глава од трудот, **Местото и улогата на ревизорската функција**, се следи развојот на ревизорската професија. Развиените форми на производство ги следи развивањето на сметководството, што од своја страна предизвикува развој на ревизорската функција како чувар на објективноста и чесноста на сметководителите. Посебен осврт имаат видовите на ревизија класифицирани според предметот на истражување, според органот кој ја врши ревизијата и според подрачјето на испитување, како и видовите ревизори класифицирани како екстерни ревизори, интерни ревизори,

државни ревизори и судски ревизори. Воедно во оваа глава се опфатени и корисниците на ревизорските извештаи, како и корисноста од тие извештаи за нивните читатели. Во оваа глава се дефинирани малите ревизорски друштва како составен дел од ревизорската професија и како сегмент на проучување во овој труд.

Во втората глава од трудот, **Базелските стандарди и нивната примена во банките**, опфатени се причините и потребата од меѓународно тело кое ќе се бави со контрола на работењето на банките, како и формирањето на Базелскиот комитет за супервизија на банките. Следствено на тоа опфатен е сетот на препораки и насоки на Комитетот донесени 1988 година, наречени Базел I. Составен дел на оваа глава се Базел II стандардите усвоени 2004 година, како и нивните измени и дополнувања во периодот потоа, вклучително и мерките за унапредување на Базел II стандардите донесени во јули 2009 година. Составен дел од оваа глава е степенот на опфатеноста на Базелските стандарди, односно нивната имплементација во банките во Република Македонија.

Во третата глава од трудот, **Ревизија на финансиските извештаи на банките и штедилниците од страна на независни ревизори**, опфатена е интерната ревизија во банките и штедилниците, супервизијата од НБРМ и независната екстерна ревизија. Во оваа глава опфатени се сличностите помеѓу интерната ревизија, супервизијата и екстерната ревизија, како и посебностите на секој вид ревизија.

Вториот дел од трудот, **ПОЈАВА И РАЗВОЈ НА РЕВИЗОРСКАТА ПРОФЕСИЈА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**, е составен од две глави.

Во четвртата глава од трудот, **Законската регулатива за ревизијата во Република Македонија**, со оглед на важноста на професијата и нејзиниот јавен интерес, прикажан е следот на законската регулатива. До сега се донесени три Закони за ревизија и тоа првиот во 1997 година, вториот во 2005 година и сега важечкиот Закон за ревизија е донесен во 2010 година. Во овој дел е опфатено и еснафското организирање на професијата, чии рамки исто така се определени со законската регулатива.

Во петтата глава од трудот, **Прилагоденост на законската регулатива за ревизијата во Република Македонија кон критериумите на Европската Унија**, како посебна точка од трудот е посветена на усогласеноста со Директивите на Европскиот парламент и Советот на Европската Унија, која е битен фактор од аспект на стремежот на Република Македонија за членство во Европската Унија.

Третиот дел од трудот, **РЕВИЗИЈАТА ОД НАДВОРЕШНИ РЕВИЗОРИ НА БАНКАРСКИОТ СИСТЕМ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**, е составен од четири глави.

Во шестата глава од трудот, **Банки и штедилници во Република Македонија**, опфатена е структура на финансискиот сектор во Република Македонија и класификацијата на банките како големи, средни и мали банки. Во оваа глава презентирани се и Штедилниците во Република Македонија.

Во седмата глава од трудот, **Друштва за ревизија и овластени ревизори – трговци поединци во Република Македонија**, презентирана е организираноста на ревизорската професија во Република Македонија. Покрај независните ревизорски куќи организирани во Институтот на овластени ревизори на Република Македонија опфатени се и организираноста на интерната ревизија и државната ревизија организирана во Државниот завод за ревизија.

Во осмата глава од трудот, **Ревизорски ангажмани на друштвата за ревизија кај банките и штедилниците во Република Македонија**, опфатена е застапеноста на друштвата за ревизија во ангажманите на ревизија кај банките и штедилниците во Република Македонија. Поодделно е опфатен ангажманот кај банките од аспект на класификацијата на банките според големината. Во оваа глава презентирани се и соодветни искуства од други земји.

Во деветтата глава од трудот, **Перспективите на малите ревизорски друштва во Република Македонија во ревизијата на банките и штедилниците**, опфатени се условите и можностите за ангажираност на малите ревизорски куќи во ревидирањето на финансиските извештаи на банките и штедилниците. Воедно опфатени се позитивностите и негативностите од ангажманот на тесен круг друштва за ревизија, наспроти позитивностите и негативностите од ангажманот на поголем број друштва за ревизија во ревизијата на финансиските извештаи на банките и штедилниците во Република Македонија.

Во **Заклучокот** ќе се направи резиме на ангажманот на ревизорските куќи во ревизијата на банките и штедилниците. Во него е опфатен изборот на банките и штедилниците за ангажман на ревизорските друштва во ревизијата на нивните финансиски извештаи. При тоа ќе се разврстат друштвата за ревизија според нивната големина, зачестеноста на ангажманите кај банките и ротацијата при ревизијата на финансиските извештаи на овој важен сегмент од јавен интерес. Овој труд ќе овозможи да се согледаат можностите за позначајно вклучување на малите ревизорски друштва во ревидирањето на финансиските извештаи на банкарскиот систем на Република Македонија.

ПРВ ДЕЛ

МЕСТОТО И УЛОГАТА НА РЕВИЗОРСКАТА ФУНКЦИЈА ВО БАНКИТЕ

Глава прва: МЕСТОТО И УЛОГАТА НА РЕВИЗОРСКАТА ФУНКЦИЈА

- Сметководството – детерминанта за појавата на ревизијата
 - Видови на ревизија и видови на ревизори
 - Корисници на ревизорските услуги
 - Употребата и користи од извештајот на ревизорот
- Малите ревизорски друштва како сегмент од ревизорската професија

1.1.1. Сметководството – детерминанта за појавата на ревизијата

Историјата на ревизијата во голема мера е детерминирана од историјата на сметководствените информативни системи, како причинско-последична поврзаност, што произлегува од потребата за независно потврдување на добиените изјави и информации од сметководителите. Уште во древните култури на Грција, Египет, Рим и Месопотамија постојат докази за опстојување на развиени економски системи. При крајот на средниот век веќе се јавува теоријата за максимирање на профитот, а трговијата на големите трговски куќи во Италија се координира од еден центар.

Развиените форми на производство ги следи развивањето на сметководството, што од своја страна предизвикува развој на ревизорската функција како чувар на објективноста и чесноста на сметководителите. Меѓутоа самата појава на двојното книговодство како да не била доволна причина за созревање на условите за појава на ревизијата.

Со појавата на индустриската револуција во Велика Британија во 1780 година процесот на развојот на ревизијата се забрзува, при што веќе не е во прашање институционализацијата на ревизијата, туку моментот кога тоа ќе се случи. Така се појавуваат и првите институции како Друштвото на сметководители оснивно 1853 година во Единбург, потоа појавата на уште неколку институции во Велика Британија кои во 1880 година се спојуваат во Институтот на овластени сметководители на Англија и Велс. Забрзаниот развој на ревизорската професија е детерминиран од сè поголемиот степен на одвојување на управувачката од сопственичката функција во претпријатијата, зголемувањето на комплексноста на претпријатијата, како неколку позначајни финансиски скандали, како што е на пример скандалот со Градската банка во Глазгов во 1883 година.

Ревизијата е вид ангажман на уверување кој се врши од страна на ревизорот со цел да се даде независно мислење за сетот на финансиските извештаи. Цел на ревизијата на финансиските извештаи е да му овозможи на ревизорот да изрази мислење за тоа дали финансиските извештаи се подготвени, во сите материјални аспекти, во согласност со применливата рамка за финансиско известување, односно дали финансиските извештаи изготвени од менаџментот на субјектот на ревизија даваат вистинска и објективна слика за финансиската состојба и резултатите од работењето на тој субјект.

Ревизорот изразува мислење за финансиските извештаи работејќи и избирајќи ставки по принципот на значајноста, а очекувањата на јавноста се поголеми од добивање само независно мислење. Иако ревизорот не дава тврдење за точноста и вистинитоста на сите ставки во билансите сепак

јавноста очекува од ревизорите да ги откријат, лоцираат и обелоденат сите измами содржани во финансиските извештаи. Така секое дејствие на ревидираниот ентитет кое е оценето како неетичко, нееснафско, неправилно или незаконско работење, предизвикува негативни коментари на јавноста упатени кон ревизорот и ревизорската професија воопшто.

Како потврда дека е тоа така, односно дека одговорноста на ревизорот е од огромно значење и дека врз основа на ревизорскиот извештај менаџментот, вработените, акционерите, идните инвеститори и пошироката јавност како корисници на ревидираните финансиски извештаи, своите одлуки ги темелат на овие извештаи, ќе потсетиме дека поради лошата ревизија во ЕНРОН (Enrone) ревизорската куќа АРТУР АНДЕРСЕН (Artur Andersen) како член на големата петорка замина во историјата. Постои опасност нешто слично да се случи и со членката на големата четворка ЕРНСТ И ЈАНГ (Ernst&Joung) поради лошата ревизија на финансиските извештаи на американската инвестициона банка БРАКА ЛЕМАН (Leman Brothers), која е во стечај, а воедно е нотирана како една од предизвикувачите на глобалната финансиска криза. Имено главниот обвинител на Њујорк (New York) во декември 2010 година покренa обвинение во кое се тврди дека ревизорите ѝ овозможиле на банката да изведе сметководствена измама преку отстранување од билансот на состојбата дестии милијарди долари ненаплативи хартии од вредност и со тоа да прикаже лажен впечаток за високи берзански индекси, измамувајќи при тоа голем број инвеститори и граѓани.

1.1.2. Видови на ревизија и видови на ревизори

Зависно од приодот кон предметот на ревизија познати се повеќе видови ревизија. Така ревизиите можат да се класифицираат според субјектот што го врши испитувањето, според органот што ја врши, според обемот на подрачјето на испитување, според деловните функции, според обемот на материјата на испитувањето, според времето на нејзиното вршење, според интензитетот на испитувањети, според објектот на испитувањето и слично.

Овде ќе ја прифатиме поделбата на видовите ревизија според објектот на ревидирање, според органот кој го врши ревидирањето и според подрачјето на испитување. Согласно овие класифицирања и ревизорите ќе ги класифицираме како екстерни, интерни, државни и судски ревизори.

Од аспект на објектот на ревидирање ревизијата може да се квалификува како:

- ревизија на финансиски извештаи
- ревизија на усогласеност
- ревизија на работењето
- судска ревизија

Со ревизијата на финансиските извештаи вообичаено се опфатени билансот на состојба на денот на завршувањето на пресметковниот период; билансот на успех за пресметковниот периодот предмет на ревизија; извештајот за паричните текови како и извештајот за промените на капиталот и резервите за истиот период и приложените објаснувачки белешки кон наведените финансиски извештаи.

Примената на општоприфатените сметководствени стандарди при креирањето на финансиските извештаи, податоците дадени во нив, обелоденувањата во тие извештаи и во белешките кон нив, како и примената на усвоените сметководствени политики се одговорност на менаџментот на субјектот на ревизија. Ревизијата на финансиските извештаи има за цел да даде независно и објективно мислење за вистинитоста и чесноста на презентираните податоци во финансиските извештаи.

Ревизијата на усогласеност на постапките подразбира следење на усогласеноста на постапките со одреден комплет на пропишани стандарди или правила. Под комплет на пропишани стандарди или правила се подразбираат стандарди или правила креирани и донесени од страна на повисокото раководство или органи на управување и надзор. Воедно како такви се подразбираат и законската регулатива, прифатени обврски по одредени договори, или добиени писмени согласности кои условуваат одредени постапки од ентитетот. Според тоа ревизијата на усогласеноста може да биде насочена само кон одредени постапки и со тоа ограничена само на лицата задолжени за спроведување на тие постапки. Ревизијата на усогласеност на постапките има за цел да го утврди степенот на постапување според одреден комплет на стандарди или правила од страна на субјектот на ревизија.

Ревизијата на работењето најчесто ја спроведува интерен ревизор вработен во ентитетот чие работење е предмет на ревизија. Предмет на ревизијата на работењето е ефикасното и ефективното користење на ресурсите од страна на претпријатието или некој негов дел. Извештајот од ревизијата на работењето на дел од претпријатието е за потребите на менаџментот нареден над департментот што се ревидира. При ревизијата на работењето, за разлика од претходните два вида ревизија, нема децидни и транспарентни стандарди за спроведување на испитувањата.

Судската ревизија, или истражна ревизија, најчесто се спроведува во случаи на криминални дејствија и деловни измами. Преку откривање на измамите, грешките и други недоследности во финансиските извештаи, како и со превентивно делување, судската ревизија има за цел навреме да укаже на недоследностите.

Зависно од органот кој ја спроведува ревизијата истата може да се квалификува како:

- екстерна ревизија
- интерна ревизија

Екстерната ревизија претставува испитување на финансиските извештаи или воопшто на работењето, односно дел од работењето, на ентитетот од страна на надворешен субјект независен од ентитетот. Неа ја вршат овластени ревизори вработени во ревизорски компании или државни ревизори. Екстерната ревизија е дополнителна проверка на превземените дејствија од страна на ентитетот. За разлика од контролата нема карактер на санкционирање или спречување на дејствија, туку корективен карактер.

Целта на екстерната ревизија на финансиските извештаи е да се даде мислење за тоа дали финансиските извештаи даваат вистинска и објективна слика за финансиската состојба на ентитетот под денот на кој тие извештаи се изготвени, резултатите од неговото работење, како и промените на капиталот и паричните текови за годината која завршува на тој ден во согласност со локалната законска регулатива, Меѓународните стандарди за финансиско известување, односно сметководствените стандарди кои се применуваат согласно локалното законодавство, како и општо прифатените принципи за објавување на финансиските извештаи.

Одговорноста за подготвувањето и објективното презентирање на финансиските извештаи е на менаџментот на ентитетот. Оваа одговорност вклучува дизајнирање, имплементирање и одржување на интерната контрола која што е релевантна за подготвување и објективно презентирање на финансиските извештаи кои што се ослободени од материјално погрешно прикажување, без разлика дали тоа е резултат на измама или грешка, за избор и примена на соодветни сметководствени политики, како и за правење сметководствени проценки кои што се разумни во околностите.

Одговорноста на екстерната ревизија е да изрази мислење за овие извештаи засновано на извршената ревизија. Екстерниот ревизор ја води ревизијата во согласност со локалната законска регулатива и Меѓународните стандарди за ревизија. При тоа екстерниот ревизор ги почитува етичките стандарди и врши ревизијата со цел да добие разумна сигурност дали финансиските извештаи содржат материјално значајни погрешни прикажувања, односно дали тие извештаи не содржат значајно погрешни прикажувања.

Ревизијата вклучува испитување, засновано на тестови и прибирање ревизорски докази со кои се поткрепуваат износите и прикажувањата обелоденети во финансиските извештаи. Ревизијата, исто така вклучува проценување на користените сметководствени принципи и значајните проценки извршени од страна на менаџментот, како и оценка на севкупното прикажување на финансиските извештаи.

Избраните постапки при ревизијата зависат од расудувањето на ревизорот, вклучувајќи ја и проценката на ризиците од значајно погрешно прикажување во финансиските извештаи, настанато било како резултат на измама било како резултат на грешка. При проценувањето на овие ризици ревизорот ја разгледува интерната контрола релевантна за подготвувањето и објективното презентирање на финансиските извештаи на ентитетот, со цел дизајнирање на ревизорски постапки соодветни на околностите.

Интерната ревизија е сервис на менаџментот и помага во воведувањето системски дисциплински пристап за подобрување на ефективноста со управувањето, при што придонесува за подобрување на работењето и на финансиската дисциплина на ентитетот. Воедно интерната ревизија претставува врска помеѓу интерниот контролен систем и екстерната ревизија. Основни функции на интерната ревизија се испитувањето, проценката и проверката на адекватноста и ефективноста на сметководствениот и интерниот контролен систем на ентитетот. Интерната ревизија претставува

вид проценувачка активност утврдена во рамките на еден ентитет и му служи на ентитетот⁵.

Внатрешната контрола и интерната ревизија се одделни служби и не треба да се поистоветуваат. Заеднички им се само објектот на испитување – ентитетот, како и целта на испитувањето – да се дојде до сознание за исправноста, успешноста и законитоста во работењето на ентитетот. Интерната ревизија е посебен депарتمان во ентитетот со висок степен на самостојност и независност, формиран од страна на највисокиот орган на управување. Постојат значајни разлики во фреквентноста, времето, органите, карактерот, целите и постапките помеѓу внатрешната контрола и интерната ревизија. Интерната ревизија ги следи деловните промени врз основа на документираност по нивното завршување и има корективен карактер, за разлика од внатрешната контрола која го следи работењето во од и има превентивен карактер.

Додека извештајот од екстерната ревизија е дистрибуиран до сопствениците, акционери, јавноста и други корисници на тие извештаи, извештајот на интерната ревизија е наменет за менаџментот на ентитетот. За интерната ревизија не е толку значајно давањето мислење за тоа дали финансиските извештаи даваат вистинска и објективна слика за финансиската состојба на ентитетот, како што е тоа важно за екстерната ревизија. Улогата и целите на интерната ревизија ги одредува раководството на ентитетот и најчесто работењето на интерната ревизија е насочено кон расветлување на сите грешки и измами како и да се осигури соодветност, комплетност, постоење и почитување на процедури, вреднување точност и регуларност во работењето во согласност со законските прописи и интерните акти на ентитетот.

Кај нас до 2010 година воведувањето интерна ревизија кај правните субјекти не беше регулирано со закон, туку беше оставено самите органи на управување да донесат одлука за формирање на интерната ревизија. Со измените на Законот за трговските друштва воведена е обврска за организирање служба за внатрешна ревизија како како независна организациска единица, почнувајќи од 01. јануари 2011 година, во трговските друштва кои според овој закон се распоредени како големи трговци, друштвата чии акции котираат на берза и друштвата кои согласно Законот за хартии од вредност се со посебни обврски за известување.

Според подрачјето на испитување ревизијата може да се квалификува како:

- комерцијална ревизија
- државна ревизија

Комерцијалната ревизија се спроведува врз основа на договор помеѓу деловниот ентитет чии финансиски извештаи се предмет на ревизија и ревизорската компанија како извршител на ревизорската услуга. Затоа под поимот комерцијална ревизија најчесто се подразбира екстерна, независна ревизија на финансиските извештаи.

⁵ МСР 610

Треба да се нагласи дека иако ревизорите се ангажирани и платени од страна на клиентот, нивниот извештај е наменет и за пошироката јавност, па со оглед на тоа и нивното дејствување е во функција на заштита на тие интереси. Заштитата на интересот на пошироката јавност е вграден во законската регулатива и во професионалната регулатива.

Законската рамка е регулирана со соодветни законски решенија на секоја земја во која е нормирана ревизијата. Иако професионалната регулатива се разликува помеѓу земјите, сепак се тргнува од заедничка основа при дефинирање на домицилната професионална регулатива. Основата на професионалната регулатива се Меѓународните стандарди за ревизија на МФС – Меѓународната федерација на сметководители (IFAC – International Federation of Accountants) и Кодексот на етика на професионалните сметководители објавен од страна на Одборот за Меѓународни стандарди за етика за сметководители при МФС.

Меѓународната федерација на сметководители е основана на 07. октомври 1977 година во Минхен на Единаесеттиот Конгрес на Сметководители. Денес во МФС членуваат 164 организации членки и придружни членки од 125 земји. Институтот на овластени ревизори на Република Македонија доби статус на придружна членка на 05. ноември 2010 година. Членки и придружни членки во IFAC се еснафските, професионални здруженија на ревизорските компании носители на активностите на комерцијалната ревизија. Такви здруженија се формирани како во земјите со традиционално капиталистичко уредување така и во новосоздадените земји формирани по распаѓот на социјализмот и земјите во транзиција, како што се на пример:

Во Македонија – Институт на овластени ревизори на Република Македонија;

Во Хрватска – Hrvatska revizorska komora;

Во Црна Гора – Институт рачуновођа и ревизора Црне Горе;

Во Косово – Друштво квалификуваних рачуновођа и ревизора Косова;

Во Србија – Комора овлашћених ревизора Србије;

Во САД – American Institute of Certified Public Accountants;

Пет асоцијации во Обединетото Кралство:

The Association of Chartered Certified Accountants,

The Chartered Institute of Management Accountants,

The Chartered Institute of Republic Finance and Accountants,

The Institute of Chartered Accountants in England & Wales,

The Institute of Chartered Accountants of Scotland;

Две асоцијации во Руската Федерација:

Институт профессиональных бухгалтеров и аудиторов России,

Российская Коллегия Аудиторов;

Две асоцијации во Франција:

Ordre des Experts Comptables et des Comptables Agrées,

Compaigne Nationale des Commissaires aux Agrées;

Во Гана – Institute of Chartered Accountants;

Државната ревизија во име и за сметка на државата ја вршат овластени државни ревизори. Нивната работа во најзначајниот дел е финансирана од државниот буџет. Државните ревизори, односно институциите кои ја вршат законската ревизија, извештајот за своето работење го поднесуваат до Парламентот. Државната ревизија се врши согласно ревизорските стандарди

на Меѓународната организација на врховните ревизорски институции (INTOSAI – International Organization of Supreme Audit Institutions). INTOSAI е формиран во 1953 година на иницијатива на Емилио Фернандез Камус (Emilio Fernandez Camus) тогашен Претседател на Врховниот ревизорски институт на Куба. Денес INTOSAI има 189 полноправни членки и 4 придружни членки⁶. Македонија, односно Државниот завод за ревизија има статус на полноправна членка.

Државните ревизори се организирани во државни институции со различни називи, зависно од земјата, како што се на пример:

Во Обединетото Кралство – National Audit Office;

Во САД – Government Audit Office;

Во Руската федерација – Счетная палата Российской Федерации;

Во Хрватска – Državni ured za reviziju;

Во Франција – Cour des Comptes;

Во Словенија – Računsko Sodišče;

Во Босна и Херцеговина – Ured za reviziju institucija u Federaciji BiH;

Во Црна Гора – Државна ревизорска институција Црне Горе;

Во Србија – Државна ревизорска институција Србије;

Државниот завод за ревизија на Република Македонија почна да функционира во почетокот на 1999 година. Со Државниот завод за ревизија раководи Главен државен ревизор избран од Собранието на РМ со мандат од 10 години. Државната ревизија според Законот за државна ревизија опфаќа:

1) испитување на документите, исправите и извештаите, сметководствените и финансиските постапки, електронските податоци и информациите системи и други евиденции од аспект на тоа дали финансиските извештаи вистинито и објективно ја искажуваат финансиската состојба и резултатот на финансиските активности во согласност со прифатените сметководствени начела и сметководствени стандарди;

2) испитување и оценка на извештаите на извршената интерна контрола и јавна внатрешна финансиска контрола, испитување и оценка на системот на финансиски менаџмент и контрола;

3) испитување на финансиските трансакции кои претставуваат јавни приходи и јавни расходи во смисла на законско и наменско користење на средства;

4) давање оценка за користење на средствата од аспект на постигнатата економичност, ефикасност и ефективност и

5) давање оценка за преземените мерки од страна на субјектите предмет на ревизија, во врска со утврдените состојби и дадените препораки содржани во конечниот ревизорски извештај.

Државниот ревизор особено треба да посвети внимание на економичноста во остварувањето на функциите, ефикасноста во работењето, ефективноста во остварувањето на предвидените програми и проекти, законско и наменското користење на средствата, како и на реалноста и објективноста на финансиските извештаи.

Како што е погоре нагласено овде ја прифаќаме поделбата на ревизорите како:

⁶ извор: INTOSAI

- екстерни ревизори;
- интерни ревизори;
- државни ревизори;
- судски ревизори;

Екстерните ревизори вршат ревизија на финансиските извештаи кај ентитети со кои немаат друга поврзаност освен ревизорските услуги. Екстерните ревизори се независни ревизори, односно овластени јавни сметководители. Според Англиската терминологија под “овластен јавен сметководител” всушност се подразбира “овластен ревизор”.

Според законската регулатива во Република Македонија⁷ “овластен ревизор” е ревизор кој поседува лиценца за вршење на работи на ревизија. Лиценцата за овластен ревизор ја издава Советот за унапредување и надзор на ревизијата. Лиценцата се издава на ревизори кои го положиле испитот за ревизор и врз база на тоа добиле Уверение за ревизор од Институтот на овластени ревизори на Република Македонија, а воедно треба да имаат три години работно искуство на работи на ревизија, од кои две години под надзор на овластен ревизор.

Екстерните ревизори вршат комерцијална ревизија врз основа на договор со ентитетот предмет на ревизијата. При вршењето на ревизијата екстерните ревизори мораат да ги почитуваат локалните законски прописи од областа на ревизијата, да се придржуваат на Меѓународните стандарди за ревизија, односно стандардите за ревизија прифатени со локалната регулатива на земјата каде е седиштето на ентитетот на ревизијата, како и Кодексот на етика на професионалните сметководители.

Интерните ревизори се вработени во ентитетот на ревизија, но како и екстерните ревизори и интерните ревизори мора да бидат независни и објективни во работењето. Делокругот и целите на интерниот ревизор значително се разликуваат од делокругот и целите на екстерниот ревизор. Интерниот ревизор својот интерес го насочува во зависност од барањата на раководството на ентитетот. Во своето работење интерниот ревизор ги почитува нормите од Кодексот за професионална етика на интерните ревизори (IIA Code of Ethics) донесен од Институтот на интерни ревизори (IIA – Institute of Internal Auditors) осниван 1941 година и во кој денес членуваат 165 земји.

Во делокругот на интерниот ревизор спаѓа контрола и проценка на соодветноста и ефективноста на системот за внатрешна контрола и давање препораки за развој на сметководствениот и интерниот контролен систем, испитување и тестирање на одделни трансакции, економичноста во работењето, точноста, сеопфатноста, усогласеноста со законската регулатива, веродостојноста и интегритетот на финансиските информации. Интерниот ревизор има неограничен пристап до сите активности превземени во ентитетот. Интерниот ревизор својот извештај го дистрибуира до врвот кој управува и раководи со ентитетот.

⁷ Закон за ревизија, Службен весник на РМ број 158/2010

Државниот ревизор е вработен во орган на Владата со соодветен назив согласно законската регулатива на земјата, како што се наведени во текстот погоре (страна 18). Државниот ревизор во Република Македонија е вработен во Државниот завод за ревизија. Државните ревизори при спроведување на постапките на ревизија се придржуваат до INTOSAI стандардите, воедно почитувајќи ги нормите од Кодексот за професионална етика. Во поголем број од развиените земји државните ревизори се ангажираат од редовите на овластените интерни и екстерни ревизори. Во некои земји постои посебна обука за едуцирање на државните ревизори, а во некои земји, како што е примерот во Република Македонија, пропишана е посебна сертификација на овластените државни ревизори за кое добиваат Уверение за овластен државен ревизор.

Државниот ревизор поднесува извештај за своето работење директно до Парламентот. Според тоа неопходно е високо ниво на објективност и независност во работењето на Државниот ревизор. Најзначајниот дел од активностите на државните ревизори е насочен кон ревизија на усогласеност на постапките и ревизија на работењето. Покрај широките овластувања што ги има, како правото на непречен пристап до имотот на субјектот на ревизија, увид во целокупната документација и пристап до информации од витално значење, државните ревизори се обврзани на чување како деловна тајна на стекнатите сознанија и информации.

Судските ревизори, или истражни ревизори, како дел од ревизорката професија се од понов датум и се присутни во развиените земји. Овој вид ревизори се најзастапени и најдобро организирани во САД, каде што се обединети во Асоцијацијата на сертифицираните истражувачи на измами (CFE – Certified Fraud Examiners). Асоцијацијата е оснивана 1988 година во Остин – Тексас. Околу 37.000 членки професионални организации се посветени на обука на стручни индивидуалци кои се обучуваат во високо специјализирани аспекти на откривањето, истрагата и одвраќање од измами и канцелариски криминал. Со преку 50.000 сертифицирани истражувачи на измами и придружни членови во 70 земји во светот Асоцијацијата на сертифицирани истражувачи на измами е посветена на единствената мисија – намалување на појавите на измами и канцелариски криминал преку превенција и едукација. Сертифицираните истражувачи на измами доаѓаат од различни професии како што се ревизори, книговодители, адвокати, криминолози и други сродни професии.

1.1.3. Корисници на ревизорските услуги

Специфичноста на ревизорската функција е и во тоа што таа е во функција на заштита на интересите на пошироката јавност. Независниот ревизор во своето работење е обврзан на јавна одговорност, приврзаност кон акционерите, кредиторите и пошироката јавност воопшто. Ревидираните финансиски извештаи се од корист за менаџментот на ревидираниот субјект и за екстерни корисници на презентираниите податоци, кои врз основа на тие податоци носат соодветни деловни одлуки во врска со ентитетот. Во тој смисол корисници на ревизорските услуги, односно ревидираните финансиски извештаи, се:

- менаџментот на деловниот ентитет субјект на ревизија во функција на носење на одлуки за работењето на ентитетот;
- акционерите, односно оснивачите – партнери, на деловниот субјект како предмет на ревизија, во функција на носење одлуки за нивото на инвестирање во деловниот субјект, задржување на постојниот менаџерски тим или негова промена, носење одлуки за натамошното работење на деловниот субјект;
- финансиските институции во смисол на тоа дали да му се одобрат кредити на деловниот субјект, во која висина и под кои услови, зависно од неговата кредитоспособност;
- потенцијалните инвеститори во смисол на тоа дали, како и колку да инвестираат во ентитетот, зависно од неговата моќ на враќање на средствата, профитабилноста на бизнисот, флексибилноста на капацитетите на ентитетот, присутноста на пазарот на ентитетот;
- даночни органи и владини агенции во смисол на утврдување евентуални мерки за надминување на покажаните слабости;
- работниците и работничките синдикати во смисол на оцена на профитабилноста на деловниот субјект и проценка на потенцијалот за идните плати на работниците;
- добавувачите во смисол на проценка на кредитниот ризик на ентитетот;
- други корисници во смисол на индиректното влијание на финансиската состојба и деловното работење на ентитетот врз деловните одлуки на други ентитети;

Накратко корисници на ревидираните финансиски извештаи се менаџментот, вработените, акционерите, идните инвеститори и пошироката јавност, при што секој од свој аспект ги користи финансиските извештаи за одлучување при носење одлуки во врска со работењето и дејствијата поврзани со ентитетот.

Финансиските извештаи на компаниите не се унифицирани поради различните сметководствени политики и процедури што ги усвоиле и ги применуваат компаниите. Меѓународните сметководствени стандарди (МСС), односно Меѓународните стандарди за финансиско известување (МСФИ) ја дефинираат рамката на финансиското известување, но не во сите земји се применуваат поддеднакво сите МСС или МСФИ, а и законодавствата кои ја регулираат оваа материја се различни. Ова доведува до тешкотии при читањето и споредливоста на финансиските извештаи издадени од компании од различни земји.

1.1.4. Употребата и користите од извештајот на ревизорот

Употребата и користите од извештајот на ревизорот се тесно поврзани со интересот за ентитетот на ревизија. Современиот начин на комуникација и достапноста до информации преку интернет, особено преку ВЕБ-страниците, овозможува јавноста да има увид во општите податоци за компанијата, но и за финансиските показатели. Финансиските извештаи сè повеќе се објавуваат на ВЕБ-страниците, како доброволно во функција на запознавање на јавноста со финансиската успешност на компанијата, исто така и врз основа на законска регулатива. Имено одредени минимални финансиски податоци, или целосни финансиски извештаи, со законска регулатива се бара да бидат

објавени на сопствените ВЕБ-страници на компаниите, како и на страните на одредени институции како што се берзи, комисии за хартии од вредност, централните банки, а воедно и разни асоцијации го барат тоа од своите членки и слично.

Достапноста до овие извештаи наметнува потреба од нивно потврдување, односно информација за нивната веродостојност и точност, а со тоа и за нивната применливост при носење на одлуки. Оттука ревизорскиот извештај неминовно ја наоѓа својата примена и корисност за јавноста. Глобализацијата во достапноста на информациите бара потврда на вистинитоста на тие информации. Ревизорот со својот ревизорски извештај е врската помеѓу сметководителот кој го изготвил финансискиот извештај и корисникот на тој извештај. Ревизорот им го потврдува степенот на точноста и вистинитоста на финансиските извештаи како на менаџментот, така и на јавноста.

Од друга страна ревизорот треба да го надмине конфликтот на интереси кој се јавува помеѓу менаџментот и корисниците на финансиските извештаи. Менаџментот е одговорен за подготвувањето и објективното презентирање на финансиските извештаи. Тука се јавува можноста од дотерување на финансиските извештаи зависно од потребата на менаџментот како да ја претстави финансиската состојба на претпријатието и резултатите од работењето пред оние за кои се наменети финансиските извештаи. Ако се работи за успешност пред акционерите може да се зголеми финансискиот резултат, ако е за презентирање пред кредиторите може да се прикаже поголема кредитоспособност, ако е за одоброволување на доверителите може да се прикаже поголема ликвидност и така натаму. Можноста за дотерување на финансиските извештаи раѓа сомнеж кај корисниците на финансиските извештаи. Пристрасноста на менаџментот и сомнежот кај корисниците на финансиските извештаи ја иницираат потребата од надворешни независни ревизори. Ревизорите ја водат ревизија во согласност со локалните законски прописи и Меѓународните стандарди за ревизија. Овие стандарди бараат почитување на етичките стандарди и планирање и вршење на ревизијата со цел да се добие разумна сигурност дали финансиските извештаи не содржат материјално значајни погрешни прикажувања.

Сознанието дека финансиските извештаи ќе бидат подложени на ревизија делува превентивно, така што менаџментот кој е одговорен за подготвувањето и објективното презентирање на финансиските извештаи, како и персоналот кој ги изготвува финансиските извештаи, ги одвраќа од неефикасности, неточности и проневери. Со тоа се намалува веројатноста за намерни грешки при дизајнирањето, имплементирањето и одржувањето на интерната контрола, како и при изборот и примената на соодветни сметководствени политики и правењето сметководствени проценки. Воедно ревизорот, врз основа на добиените сознанија од ревизијата на финансиските извештаи на претпријатието, може на менаџментот да му ги посочи слабостите во интерниот контролен систем и да му даде насоки за подобрување на интерната контрола.

1.1.5. Малите ревизорски друштва како сегмент од ревизорската професија

Како и кај секоја професија, така и кај ревизорската, можно е рангирање на компаниите по различни критериуми. Ревизорските компании се мошне жива и динамична популација. Секако дека и овие компании, зависно од фазата во која се наоѓа окружувањето, ги трпат последиците од општата економска состојба и се на удар на кризите, или ги користат благодетите од просперитетот на стопанството.

Глобализацијата овозможи и во овој сектор да се појават меѓународни мрежи од компании. При тоа на светско ниво се издвојуваат четири компании, таканаречената “големата четворка”, во која припаѓаат Прајсвотерхаус Куперс (Pricewaterhouse Coopers; PwC), Дилоит (Deloitte), КПМГ (KPMG) и Ернст и Јанг (Ernst&Joung). Покрај големата четворка бројни се компаниите кои имаат развиено своја мрежа низ повеќе држави во светот, но пазарот е пополнет и со ревизорски компании кои делуваат локално во рамките на една држава и не припаѓаат на ниту една мрежа. Значи класификацијата на ревизорските компании може да се гледа од глобален и локален аспект.

Секако дека погледнато и на локално ниво, таму каде што се присутни како мрежа, компаниите од големата четворка го имаат водечкиот збор. Но секако дека тие не се секогаш и не според сите критериуми на водечките четири места на локалните пазари.

Класификацијата на ревизорските компании, регистрирани според националните законодавства, во кои спаѓаат и локалните припадници на меѓународни мрежи, може да се изврши според повеќе критериуми. Еден критериум е локалното законодавство, како што во Република Македонија е Законот за трговските друштва според кој друштвата се класифицираат како микро, мали, средни и големи трговци.

Во однос на организационата поставеност, ангажманите и резултатите од нив, ревизорските компании можат да се класифицираат и според други избрани критериуми како што се вкупниот приход, приходот од ревизија и услуги поврзани со ревизијата, бројот на вработени, приход по вработен, стапка на пораст на приходот, број на ангажмани, број на ангажмани класифицирани според големината или дејноста на клиентите и слично. (Поопширно за ова во седмата глава од трудов).

Појавата на поголем број ревизори на пазарот им ја зголемува на компаниите можноста за избор на ревизор. Најчесто, скоро по правило со исклучоци кои само го потврдуваат правилото, големите ревизорски компании се ангажирани кај големите клиенти. Но со оглед на сè поголемиот интерес за ревизорските услуги наметнат од законската регулатива како и потребата на менаџментот и сопствениците за подложување на ревизија на финансиските извештаи, сè поголем е просторот за делување и на малите ревизорски компании.

Глава втора: БАЗЕЛСКИТЕ СТАНДАРДИ И НИВНАТА ПРИМЕНА ВО БАНКИТЕ

- *Базелски комитет за супервизија на банките*
 - *Препораките на Базел I*
 - *Базелски стандард II*
- *Степенот на опфатноста на Базелските стандарди во банките во Република Македонија*

1.2.1. Базелски комитет за супервизија на банките

Нафтениот шок кој го потресе светот во 1973/74 година доведе и до потреси во банкарскиот систем. Интернационализацијата на банкарството ги ослаби националните заштитни мерки, а високото ниво на меѓубанкарски депозити овозможи проблемите кои влијаат на една банка да се прошират до банките со кои соработува. Следствено на тоа локалното нарушување во банкарскиот систем може да предизвика паника на глобално ниво. Ова влијание е до толку посилно колку е поголема банката или системот кој е зафатен од нарушувањето. Сериозен сигнал за заедничка реакција на светско ниво беше банкротството на германската Херстат банка со седиште во Келн (Bankhaus Herstatt) на 26. јуни 1974 година. Како превентивна мерка со цел да се избегнат повеќе негативни последици во областа на банкарството гувернерите на земјите членки на Г-10⁸ кон крајот на 1974 година го формираа Базелскиот комитет за супервизија на банките.

Базелскиот комитет за супервизија на банките е институција која во светски размери има најголемо влијание во креирањето меѓународни стандарди за контрола на банките. Базелскиот комитет за супервизија на банките е еден од комитетите на Банката за меѓународни порамнувања (BIS). При формирањето на Базелскиот комитет за супервизија на банките поставени се две клучни цели на неговото делување:

- унапредување на стабилноста на банкарските системи
- воспоставување рамноправни пазарни услови за работење на големите банкарски системи.

Комитетот ги дефинира техниките со кои би се оствариле поставените цели:

- преку размена на информации;
- зголемување на ефикасноста на техниките за контрола на банките кои делуваат на меѓународно ниво;
- поставување на минимални стандарди таму каде тоа е потребно.

Од правна гледна точка Комитетот нема обврзувачка моќ, но со растот на неговото влијание Комитетот стана институт за воспоставување стандарди. Комитетот е најголемиот форум за соработка меѓу регулаторите на банките од различни држави.

Првиот документ е донесен уште во 1975 година, договор наречен Конкордат, со кој се поделува одговорноста за надзор на мултинационалните банки

⁸ Г-10 се земјите кои во 1962 година го потпишаа Општиот договор за кредитирање, потпишан од владите на осум земји членки на ММФ – Белгија, Канада, Франција, Италија, Јапонија, Холандија, Обединетото Кралство и САД и централните банки на Шведска и Германија; подоцна, во 1964 година, се приклучува и Швајцарија, но името Г-10 не е променето; воедно Луксембург е придружен член на Г-10

помеѓу матичната држава на банката и државите во кои банката има филијали, како и делење информации за банките помеѓу регулаторните тела во државите каде банката делува.

Ревидираната верзија на Конкордатот, Принципи на контролата на странските банкарски институции, е издадена во мај 1983 година.

Реакцијата на Комитетот на кризата на презадолженост во осумдесеттите години од дваесеттиот век резултираше со носење на стандарди во текот на 1988 година, наречени Базел I. Дополнувањето на оваа регулатива резултираше со стандарди кои се однесуваат на пазарниот ризик, а во април 1993 година издадени се норми во кои се третираат пазарните ризици⁹ и кредитниот ризик.

Понатамошниот развој доведе до нов договор, познат како Базел II. Предлогот на овој документ е изготвен во почетокот на 1999 година, а конечната верзија е усвоена 2004 година.

Три сета на меѓусебно поврзани правила, таканаречени столбови,

- минимална потреба од капитал (адекватност на капиталот);
- процесот на испитувањата кои ги врши супервизорот (супервизорски надзор);
- пазарна дисциплина;

се основата на документите од Базел II.

Иако во почетокот базелските стандарди немаа задолжителен карактер, Базел II стандардите за земјите на Европската Унија имаа задолжителен карактер со имплементација во законската регулатива сметано од јануари 2007 година, а задолжителниот карактер за САД важеше од јули 2007 година.

Кон средината на 2009 година Базелскиот комитет одобри пакет мерки за зајакнување на трите столба во рамките на сеопфатната верзија на Базел II, како и воведување на построги рамки за пазарниот ризик.

Денес во Базелскиот комитет членуваат 27 земји: Аргентина, Австрија, Белгија, Бразил, Канада, Кина, Франција, Германија, Хонг Конг, Индија, Индонезија, Италија, Јапонија, Кореа, Луксембург, Мексико, Холандија, Русија, Саудиска Арабија, Сингапур, Јужна Африка, Шпанија, Шведска, Швајцарија, Турција, Обединетото Кралство и САД. Комитетот вообичаено се состанува четири пати годишно. Иако само 27 земји го сочинуваат Базелскиот комитет за супервизија на банките, преку 130 земји ги прифаќаат неговите препораки што се однесуваат на банкарските системи. Сегашен Претседател на Комитетот е Стефан Ингви (Stefan Ingves) гувернер на Централната банка на Шведска (Sveriges Riksbank), кој во јуни 2011 година ја превзеде должноста од Нут Велинк (Nout Velling) гувернер на Централната банка на Холандија (De Nederlandsche Bank).

⁹ пазарните ризици се дефинираат како каматен, девизен, стоков и ценовен ризик

1.2.2. Препораките на Базел I

Светското банкарство во осумдесеттите години од минатиот век беше пред нов предизвик. На повидок беше кризата на презадолженоста. Базелскиот комитет за супервизија на банките превзеде активности за подобрување на состојбата. Така во јули 1988 година беше донесен сет стандарди наречен Базел I. Основата на овој сет од стандарди беше тоа дека коефициентот на адекватност на капиталот, сооднос на нето капиталот и ризично пондерираната актива, банките треба да го одржуваат на ниво од минимум 8% сè до 1992 година.

Базелските принципи поаѓаат од тоа дека банките треба да имаат минимум задолжителен капитал. Според Базел I стандардите изворите на примарниот (основниот) капитал се:¹⁰

- обичните акции;
- нераспоредената добивка;
- приоритетните акции без рок на доспение;
- препознатлива одбрана нематеријална актива;
- други облици на нематеријална актива;

Изворите на секундарниот (дополнителниот) капитал се:

- резервите за покривање загуби по кредитите;
- инструменти на капиталот за облигациони правни побарувања;
- задолжителните конвертабилни побарувања;
- среднорочните приоритетни акции;
- кумулативните приоритетни акции без рок на доспение вклучително и неисплатените дивиденди;
- хартиите од вредност на акционерскиот капитал;
- други инструменти на долгорочниот капитал;

Ризично пондерираната актива се утврдува со пет различни пондери на билансните и вонбилансните ставки на банката:¹¹

- 0%, без ризик
билансни ставки: готовина; побарувања од централните банки на земјите на ОЕЦЕД;
вонбилансни ставки: Стенд бај (Standby) погодности со рок пократок од една година и кои можат во секое време да се повлечат;
- 10%, низок ризик
билансни ставки: побарувања од јавниот сектор, со исклучок на централните банки;
- 20%, низок ризик
билансни ставки: побарувања од други банки од ОЕЦЕД; побарувања од мултилатерални банки; побарувања од учесници на пазарот на хартии од вредност за кои во поглед на адекватноста на капиталот важат слични норми како и за банките; побарувања од банки од земји кои не се членки на ОЕЦЕД со рок на доспение пократок од година дена;

¹⁰ Basel Committee: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards; Annex 1 – July 1988

¹¹ Basel Committee: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards; Annex 2, Annex 3 – July 1988

- вонбилансни ставки:* краткорочни документарни акредитиви; Стенд бај (Standby) погодности со рок на доспение подолг од година дена;
- 50%, умерен ризик
билансни ставки: хипотекарни кредити, заеми и побарувања за кои нормално се пропишува пондер од 100%, регулирано со дискреционо право на националните регулаторни тела;
вонбилансни ставки: гаранции и други условни обврски врзани за специфични трансакции; кредитна линија за поддршка на клиенти со која им се овозможува издавање евро-обврзници на евро-пазарот со рок на доспевање пократо од година дена;
 - 100%, стандарден ризик
билансни ставки: сета останата актива и кредити дадени на приватниот небанкарски сектор; побарувања од банките од земјите членки на ОЕЦЕД со рок на доспение подолг од година дена;
вонбилансни ставки: генерални гаранции, стенд бај погодности и договори за други термински купувања;

Оваа рамка, коефициент на адекватност на капиталот од најмалку 8%, беше прифатена и воведена од скоро сите земји во кои се присутни меѓународни групации од банки. Веќе во септември 1993 година беше објавено дека сите банки во земјите од Г-10 ги исполниле минималните барања предвидени со Договорот од 1988 година.¹²

Базелскиот комитет за супервизија на банките во рамките на Базел I донесе 25 принципи за поефикасна контрола над банките. Овие основни Базелски принципи се однесуваат на следново:¹³

- *Предуслови за ефикасна супервизија на банките*
Принцип 1 Објективност, независност, авторитет, транспарентност и кооперативност – укажува на тоа дека секоја агенција вклучена во супервизијата на банкарските организации треба да има соодветни ресурси, да е независна во обавувањето на супервизијата и сите информации за банката до кои ќе дојде супервизијата да имаат третман на заштитени информации;
- *Издавање лиценци на банките и нивната структура*
Принцип 2 прифатливи активности – укажува на тоа дека е неопходно да се назначи името на банката и со користење на зборот “банка” да се дефинира институцијата која има дозвола за обавување на банкарски работи;
Принцип 3 критериуми за лиценцирање – укажува на тоа дека треба да се дефинираат критериуми и стандарди при давањето на дозвола за работа на банките, при тоа да се дефинираат условите за: сопственичката структура (онаму каде е сопственик странска банка да се обезбеди согласност од домашниот супервизор); назначувањето директори; оценка на интерната контрола, оперативниот план на банката и финансиската состојба на банката вклучително и нејзиниот капитал;

¹² THE BASEL COMMITTEE ON BANKING SUPERVISION – BAZEL II – Меѓународна согласност о меренју капитала i standardima kapitala, “Jugoslovenski pregled” – Beograd 2007 godine; стр. X

¹³ Basel Committee on Banking Supervision: Core Principles Methodology – October 2006;

Принцип 4 трансфер на значајна сопственост – укажува на тоа дека супервизијата треба да има овластување да донесе критичка оценка и сите незаконски спроведени трансфери на сопственоста да ги одбие;
Принцип 5 главни набавки – укажува на тоа дека супервизијата на банката треба да има овластување да даде критичка оценка за инвестирањата на банката за да може да се спроведе ефикасна супервизија;

- *Размена на регулативата и барања од банките*

Принцип 6 адекватност на капиталот – укажува на тоа дека супервизијата на банката треба да постави разумни и соодветни минимални барања за адекватноста на капиталот на банката;

Принцип 7 управувачки ризик – укажува на тоа дека супервизијата треба да даде оценка за деловната политика на банката, за процедурите при кредитирањето и инвестирањето, како и за тековното управување со кредитното и инвестиционото портфолио на банката;

Принцип 8 кредитен ризик – укажува на неопходноста од проценката на кредитните губитоци, како и тоа дека супервизијата треба да е задоволна ако банката ги спроведува донесените политики и процедури;

Принцип 9 прашање на капиталот, залихите и резервите – укажува на тоа дека супервизијата треба да постави разумни ограничувања на изложеноста на банката према одредени должници или група должници и дека е во ред доколку банката располага со систем на информирање на раководството;

Принцип 10 ограничување на голема изложеност – укажува на тоа дека треба да се следат евентуалните злоупотреби при кредитирање на поврзани лица, особено акционери на банката;

Принцип 11 изложеност на поврзани субјекти – укажува на тоа дека треба да се оневозможи злоупотребата од изложеност, било билансна, било вонбилансна, на поврзаните субјекти;

Принцип 12 ризик на земја и трансферен ризик – укажува на тоа дека треба да се следат пропишаните процедури за справување со ризикот од земја и да се одржуваат соодветните резерви за справување со овој ризик;

Принцип 13 пазрен ризик – укажува на тоа дека супервизијата има право да воспостави соодветни ограничувања на капиталот на банката заради справување со пазарниот ризик,

Принцип 14 ликвидносен ризик – укажува на тоа дека ревизорот треба да е задоволен доколку банката сеопфатно управува со ризиците, што подразбира вклученост на управниот одбор и надзорниот одбор на банката при идентификацијата, мерењето, следењето и контролата на ризиците;

Принцип 15 оперативен ризик – укажува на тоа дека супервизорот треба да е задоволен доколку банката има политика на менаџирање со оперативниот ризик и процедури за испитување, следење и контрола на оперативниот ризик;

Принцип 16 ризик од промена на каматните стапки – укажува на тоа дека банката треба да има ефикасен систем за идентификување, мерење, следење и контрола на ризикот од промена на каматните стапки, одобрен од бордот и спроведуван од менаџментот;

- *Методи на непрекината супервизија на банките*
Принцип 17 интерна контрола и ревизија – укажува на тоа дека интерната контрола треба да е соодветна на големината и комплексноста на работењето на банката;
Принцип 18 измами од финансиските услуги – укажува на процедурите и правилата кои промовираат високи етички и професионални стандарди во работењето со клиентите на банката;
Принцип 19 супервизорски пристап – укажува на потребата од почести контакти на супервизорот со менаџментот на банката, како и на обученоста и упатеноста на супервизорот во банкарските работи и операциите на банката;
Принцип 20 супервизорски техники – укажува на тоа дека за да може критички да ги анализира и оценува извештаите на банката супервизорот треба да е соодветно подготвен;
Принцип 21 супервизорски извештај – укажува на тоа дека супервизорот на банката треба да има начин за независно потврдување на информациите било да се прибавени од супервизијата било да се прибавени од извештаите на екстерните ревизори, како и тоа дека супервизијата треба да е оспособена да ги контролира банкарските групации и нивните консолидирани извештаи;
- *Барање за информации од банките*
Принцип 22 сметководство и обелоденување – укажува на редовно непристрасно финансиско известување од банките и дека банката треба да води точна евиденција и да располага со соодветна документација согласно сметководствената политика и пракса за да се добие фер слика за финансиската состојба на банката и нејзината профитабилност;
- *Формални овластувања на супервизорите на банките*
Принцип 23 авторитет на супервизорот за корекции и исправки – укажува на тоа дека супервизијата треба да има на располагање мерки со корективен карактер во случај кога банката не ги исполнува нормите за пропишаната стапка на адекватност на капиталот;
- *Меѓудржавно банкарство*
Принцип 24 супервизија на консолидирана основа – укажува на неопходноста од супервизијата на меѓународните банкарски организации на консолидирана основа, особено за филијалите и експозитурите на странските банки и на тоа дека при супервизија на консолидирана основа на меѓународни банкарски организации најважна е размената на информации и воспоставувањето контакти со останатите институции вклучени во супервизијата, а особено со надлежните институции за супервизија во другите земји;
Принцип 25 однос домаќин-гост – укажува на тоа дека супервизијата треба да бара од странската банка која делува на домашниот пазар да работи согласно стандардите по кои работат и домицилните банки, а воедно банката е должна да дава информации неопходни за супервизорите од другите земји во функција на супервизијата на консолидирана основа;

Документот наречен Базел I има низа недостатоци. Основен недостаток е тоа што првенствено и скоро исклучиво го третира кредитниот ризик. Меѓутоа банките се изложени и на други ризици. Според тоа нормално беше Базелскиот комитет за супервизија на банките да ја дополни регулативата со стандарди кои се однесуваат на пазарниот ризик. Во април 1993 година донесени се низа норми во кои по прв пат се споменува пазарниот ризик дефиниран како ризик од промена на каматни стапки, валутен ризик, стоковен ризик и ценовен ризик. Овој документ стана составен дел на подоцна усвоените Базел II стандарди и е наречен Стандарден модел.

Сепак Базел I беше ограничен на мерење на пазарниот ризик и кредитниот ризик. Банките се изложени и на други ризици како што се ризик на земја, ризик од трансфер, ликвидносен ризик, оперативен ризик, законски ризик, репутациски ризик и други видови ризици. Комитетот продолжи со развој на оваа тематика, така да во 1995 година беше разработен модел со кој на банките им се дозволи сами да ја одредуваат потребата за капитал со користење на софистицирани модели.

1.2.3. Базелски стандард II

Претходно наведените фази водеа кон создавање нов договор наречен Базел II чиј предлог е изготвен во 1999 година, а конечната верзија е усвоена во јуни 2004 година.¹⁴

Со Базел II стандардите се интензивираат напорите на банките да развијат софистицирани методи за квантификација на изложеноста на ризици. Базел II стандардите се поделени во три области на примена (три сета на правила), наречени столбови. Трите столба на Базел II, како што и погоре е наведено, се:

- *минимална потреба од капитал* (адекватност на капиталот – утврдување на потребното ниво на капитал); за пресметката на минималната потреба од капитал истиот е дефиниран од составните делови: кредитен ризик (стандарден пристап, пристап базиран на интерни рејтинзи, рамка на секјуритизација), оперативен ризик и пазарен ризик;
- *процесот на испитувањата кои ги врши супервизорот* (супервизорски надзор во однос на профилот на ризикот и одржување на ниво на капиталот, индивидуално решавање на ризикот со држење на износ на капиталот во резервите на банките);
- *пазарна дисциплина* (адекватно известување во банките врз основа на сигурни и веродостојни финансиски информации во банките);

Оваа рамка е применива за сите банки кои делуваат на меѓународниот пазар. Исто така рамката е применива и за известување на консолидирана основа. Базел II стандардите претставуваат дополнување на аманмдманите од 1995/96 година. При тоа се направени три особено важни измени во однос на првобитниот текст. Прво, покрај кредитниот и пазарниот ризик сè поизразито

¹⁴ THE BASEL COMMITTEE ON BANKING SUPERVISION – BAZEL II – Međunarodna saglasnost o merenju kapitala i standardima kapitala, “Jugoslovenski pregled” – Beograd 2007 godine;

се воведува оперативниот ризик. Понатаму, значајно место им се дава на екстерните кредитни агенции чии аутпути служат за класификација на сите компании од портфолиото на банките, кое на крај влијае на нивото на потребниот капитал. Трето, како најзначаен новитет овозможено им е на банките сами да го воспостават моделот за мерење на ризикот во работењето и сходно на тоа сами да го издвојуваат неопходниот капитал. Базел II претставува нов концепт во пресметување на адекватноста на капиталот на банките, нудејќи при тоа нови правила во мерењето и управувањето со ризиците на кои се изложени банките во своето работење. Дефинирањето на адекватноста на капиталот има особено значење за банките. Нискиот капитал носи опасност од загрозување на депозитарите на банката и зголемена опасност од банкрот. Превисокиот капитал пак го оневозможува нормалното работење на банката и ја загрозува профитабилноста во работењето.

Првиот столб на Базел II стандардите ја регулира минималната потреба од капитал. Стапката на адекватност на капиталот пресметана како сооднос на гарантниот капитал и пондерираната актива не е променета во однос на Базел I стандардите и изнесува минимум 8%.

Според Базел II стандардите структурата на капиталот ја сочинуваат:

Изворите на примарниот капитал, јадрото на капиталот – прво ниво:

- уплатениот акционерски капитал;
- обелоденетите резерви;
- нераспоредената добивка;

Изворите на секундарниот капитал, дополнителен капитал – второ ниво:

- необелоденетите резерви;
- ревалоризационите резерви;
- општите резервирања (општите резерви за загуби по кредити);
- хибридни должнички инструменти на капиталот;
- субординираниот рочен долг;

Краткорочниот субординиран долг кој го покрива пазарниот ризик – трето ниво.

За да биде соодветен како трето ниво на капиталот краткорочниот субординиран долг треба да е во потполност уплатен, да има оригинална рочност од најмалку 2 години, да не може да се отплати пред договорениот датум на отплата ако супервизорот не се сложи да биде поинаку и да подлежи на клаузула дека ни основната ни каматата не можат да се отплатат, па макар и да се доспеани, ако со таквата отплата банката запаѓа под минималната потреба од капитал.

Базел II нуди два пристапа за пресметка на потребата за капитал во врска со кредитниот ризик. Според првата алтернатива, стандардизираниот пристап (Standardised Approach), пондерите на ризикот се проценуваат врз основа на нивниот екстерен рејтинг. Според втората алтернатива, пристап заснован на интерно мерење на рејтингот (Internal Rating Based Approach), дозволено им е на банките да користат свој интерен систем на рејтинг за кредитниот ризик.

При одредувањето на пондерот на ризикот во стандардизираниот пристап банките се слободни да ги користат оценките дадени од екстерни институции, доколку тие се одобрени како подобни од страна на националниот супервизор.

Износот на ризично пондерираната актива се добива со множење на позицијата од активата со соодветните пондери на ризик кои се понудени во Базел II стандардите.

За поодделни побарувања кои се различно рангирани со Базел II предвидени се различни пондери, како што е прикажано подолу.¹⁵

Рангирањето на побарувањата од државните институции, централните банки и од банките е како што следува:

Вид на побарување		AAA до AA-	A+ до A-	BBB+ до BBB-	BB+ до B-	под B-	нерангирани
Државни институции		0%	20%	50%	100%	150%	100%
Банки	Опција 1	20%	50%	100%	100%	150%	100%
	Ппција 2	20%	50%	50%	100%	150%	50%
	Опција 2 краткорочни побарувања	20%	20%	20%	50%	150%	20%

Пондерираниот ризик на побарувањата од претпријатијата, вклучително и осигурителните компании, предвидени со Базел II се прикажани во следнава табела:

Кредитна оценка	AAA до AA-	A+ до A-	BBB+ до BB-	под BB-	нерангирани
Пондер на ризикот	20%	50%	100%	150%	100%

Пондерот за побарувањата од населението е 75%, за побарувањата осигурани со хипотека на стамбен објект пондерот е 35%, за побарувањата осигурани со залог на комерцијални недвижности пондерот е 100%.

Пазарниот ризик претставува потенцијална загуба предизвикана со неповолните промени на пазарот како што се каматните стапки, девизните курсеви, цените, индекси и останати фактори кои влијаат на вредноста на финансиските инструменти. Значи пазарниот ризик ги содржи ризикот од каматни стапки, ризикот од девизен курс, ризикот од цени, ризик од сопственичките влогови и други ризици кои се последица на движењето на цените на пазарот.

При мерењето на пазарниот ризик дозволен е избор помеѓу две широки методологии:

- метод на стандардизирано мерење
- пристап на интерни модели

¹⁵ извор: THE BASEL COMMITTEE ON BANKING SUPERVISION – BAZEL II – Međunarodna saglasnost o merenju kapitala i standardima kapitala, “Jugoslovenski pregled” – Beograd 2007 godine; стр. 19-25

Според методот на стандардизирано мерење при утврдувањето на општиот пазарен ризик дозволен е избор помеѓу две главни методи на мерење на ризикот: метод на “доспевање” и метод на “дурација”. Заедничко кај овие методи е тоа што и при двете методи капиталот се товари со четири компоненти:

- *нето краткорочна или долгорочна позиција во должничките хартии од вредност и други извори на изложеност на каматните стапки*, при што за различни временски интервали се дефинирани пондерите на ризик, како и претпоставените промени во приносите, при што кај методата на дурација банките можат, со согласност на супервизорот, да користат попрецизни методи на мерење на својот општ пазарен ризик со пресметување на осетливоста на цени за секоја позиција поодделно;
- *мал дел на впарени позиции во секој временски распон (вертикална забрана)*, впарените позиции во фјучерсите или терминските договори и нивните соодветни основни инструменти можат во целост да се компензираат;
- *поголема пропорција на впарени позиции преку различни временски распони (хоризонтална забрана)*;
- *нето товарење за позициите во опции*, при што Комитетот не предлага систем на мерење за овие ризици, но очекува од банките кои во значителна мера работат со опции да воспостават мониторинг на овој ризик.

Супервизорската власт ќе даде согласност при мерењето на пазарниот ризик да се примени пристапот на интерни модели само ако: системот кој го применува банката при управувањето со ризикот е концепциски доследен и се применува интегрално; банката располага со доволно искусен персонал; банката претходно ја докажала прецизноста на своите модели при мерењето на ризици; банката редовно врши стрес тестови и резултатите од истите периодично ги прегледува менаџерскиот врв на банката.

При тоа банката треба да задоволува одредени квалитативни и квантитативни стандарди. Само оние банки чии модели во потполност ги задоволуваат поставените критериуми од страна на супервизорската власт ќе можат да ги применуваат минималните фактори на мултипликација. Во квалитативните критериуми спаѓаат: постоење на независна единица во банката за контрола на ризикот; воспоставена редовна програма на бек-тестирање; редовна вклученост на бордот на директори и врвниот менаџмент во процесот на контрола на ризиците; интерниот модел на мерење на ризик треба да е тесно интегриран во секојдневниот процес на управување со ризици, ригорозна програма на стрес тестирања и слично. Основен квантитавен стандард кој треба да се исполни е дневно мерење на вредноста на ризикот (Value-at-risk), со користење на 99-процентен едностран интервал на доверба, со минимален десетдневен период на ценовен шок, минимален период на набљудување од една година, најмалку тромесечна иновација на базата на податоци и други критериуми кои ќе ги постави супервизорската власт, а во согласност со Базелските стандарди.

Оперативниот ризик е дефиниран како ризик од кој произлегува од неадекватни и неуспешни интерни процеси, персонални и системски, или

ризик кој се појавува врз основа на надворешни влијанија. Товаренето на капиталот за оперативниот ризик може да се мери според три модела:

- пристап на основен индикатор (*Basic Indikator Approach - BIA*), банките кои го користат овој пристап мораат да резервираат капитал за оперативниот ризик еднаков на тригодишниот просек во фиксен процент (α) од позитивниот годишен бруто производ;
- стандардизиран пристап (*Standardised Approach - SA*), при што активностите на банката се поделени на осум линии на работење и за секоја линија е одреден β фактор: финансирање на стопанството β_1 18%, тргување и продажба β_2 18%, ритејл β_3 12%, комерцијално банкарство β_4 15%, плаќање и салдирање β_5 18%, агенциски услуги β_6 15%, управување со активата β_7 12% и брокерски работи во ритејл-от β_8 12%.
- пристап на напредно мерење (*Advanced Measurement Approach - AMA*) за чија примена е потребна дозвола од супервизорот, при тоа банката може да користи механизам на алоцирање за целта на утврдување на потребниот капитал, а одобрувањето ќе зависи од тоа дали банката ќе успее да докаже дека механизмот е адекватен и дека може емпириски да се докаже.

Вториот столб на Базел II стандардите се однесува на процесите на испитување кои ги врши супервизорот. Со воведувањето на Вториот столб во Базелската спогодба II, Базелскиот комитет сакаше да го намали притисокот врз квантитативниот стандард за адекватноста на капиталот на банките (Првиот столб) и со новата улога на супервизорскиот мониторинг, како додатен инструмент, да ги охрабри банките да развиваат техники на управување со ризици преку подобра идентификација, мониторинг и мапирање, како и да се осигура дека банките го држат адекватното ниво на капитал во однос на ризиците на кои се изложени во работењето.¹⁶

Базелскиот комитет идентификува четири клучни принципи на испитувањата кои ги врши супервизорот:

- Принцип 1 – Банките треба да имаат процес за оценка на својата вкупна адекватност на капиталот во однос на профилот на ризикот и стратегијата за одржување на нивото на капиталот;
- Принцип 2 – Супервизорите треба да ги испитаат и проценуваат интерните оценки на адекватноста на капиталот и стратегиите, како и способноста на банките да вршат мониторинг и да обезбедуваат придржување на коефициентот на пропишаниот капитал, како и да превземат соодветни супервизорски акции ако не се задоволни од резултатите на овој процес;
- Принцип 3 – Супервизорите треба да очекуваат од банките тие да работат над минималниот коефициент на пропишаниот капитал и можат да бараат од банките да го држат капиталот над минимумот;
- Принцип 4 – Супервизорите треба да настојуваат да интервенираат во раните фази за да го спречат паѓањето на капиталот под потребното минимално ниво за поддршка на карактеристиките на ризикот на

¹⁶ Matić Vesna – BAZEL II – STUB 2 – SUPERVIZORSKI NADZOR, časopis Bankarstvo broj 5 - 6 / 2010, Udruženje banaka Srbije 2010, str. 166

одредена банка и треба да баррат од банките брзи корективни мерки ако капиталот не се одржува или не се обновува.

Супервизорите мора да водат сметка за тоа нивната работа да е транспарентна. При тоа треба да се јавни критериумите кои ќе се користат за интерна оцена на капиталот во банките. Сè она што е пропишано со Првиот столб околу адекватноста на капиталот со Вториот столб е пренесено во надлежност на мониторингот од супервизорите кои своето внимание особено треба да го насочат кон: ризикот од каматни стапки; кредитниот ризик со инсистирање на стрес тестовите; оперативниот ризик и пазарниот ризик.

Накратко Вториот столб на Базел II стандардите регулира прашања на контролната функција и бара од банките да развијат интерни методи на проценка на адекватноста на капиталот заснована на темелна проценка на ризикот, ја обврзува супервизијата да ја оцени успешноста на банките при развивањето и примената на тие методи и при тоа се инсистира на интензивирање на дијалогот помеѓу банката и контролорот.

Ефикасноста во супервизијата на големите банкарски системи наметнува засилена меѓународна соработка на супервизорските власти. Ова посебно е применливо при контролата на меѓународните банкарски групи. При тоа не се инсистира на менување на законската одговорност на националните супервизори за регулирање на своите домашни институции.

Третиот столб на Базел II стандардите се однесува на пазарната дисциплина на банките. Со него се заокружува концептот на адекватност на капиталот. Квантитативните стандарди пропишани со Првиот столб, дополнети со супервизорскиот надзор предвиден во Вториот столб, се комплетира со транспарентно управување со ризиците и утврдување на адекватноста на капиталот наречен “Пазарна дисциплина” преточен во Третиот столб на Базел II.

Третиот столб ги дефинира општите принципи на обелоденување. Банките треба да креираат формална политика за обелоденување одобрена од бордот на директори, да воведат интерни контролни процеси на обелоденување, како и да ја проценат зачестеноста на обелоденувањето.

Применливоста на Третиот столб е врвот на консолидираното ниво на банкарски групи. Од банките членки на групите не се бара обелоденување согласно пропишаната рамка во овој столб, освен за обелоденувањето на коефициентот на вкупниот капитал и првото ниво на капиталот за консолидираните ентитети. Обелоденувањата се однесуваат на структурата на капиталот; на адекватноста на капиталот; на изложеноста на кредитен ризик, пазарен ризик, оперативен ризик, сопственичките вложувања и ризик од каматните стапки.

Критериумите за обелоденување се однесуваат на квалитативни и квантитативни обелоденувања. По однос на квалитативните обелоденувања банките треба да ги опишат целите и политиката на управување со ризици, стратегиите и процесите, структурата и организацијата на известување за ризиците и системите на нивно мерење, како и политиката за хеџинг.

Барањата за квантитавните обелоденувања се многубројни и се однесуваат на износите на капиталот, одбитоците од капиталот, банкарските портфолија, проценката на сите видови ризици поодделно по гранки на дејност, изложеноста на поодделни видови ризици и вкупната бруто изложеност на ризици, износите на доспеани ненаплатени кредити, загубите, резервирањата, падот или растот на приходите и други квантитативни показатели и вредности на кредитните деривати, пресметани по стандардизиран пристап, основен односно напреден IRB или AMA пристап, пристап на интерни модели и други методи онаму каде што е соодветно или применливо.

Барањата за квантитативни и квалитативни обелоденувања иницирани во Третиот столб воспоставуваат соодветен баланс помеѓу потребата за обелоденување и заштита на приватните и доверливи информации. Банката не мора да ги објави специфичните позиции, иако се бараат со Третиот столб, доколку со таквото обелоденување се објавуваат информации од приватна или доверлива природа.

Унапредувањето на Базел II стандардите доведе до нивно понатамошно развивање кое во јули 2009 година од страна на Базелскиот комитет беше објавено како Јакнење на рамката за Базел II (Enhancements to the Basel II Framework) и Ревизија на рамката на Базел II за пазарниот ризик (Revisions to the Basel II Market Risk Framework). Со овие документи се изврши ревизија на трите солба на Базел II стандардите.¹⁷

Ревизијата на Првиот столб имаше за цел да се зајакне рамката како одговор на она што се случи со финансиската криза. Банките требаше да се усогласат со ревидираните барања до 31. декември 2010 година. Измените кои беа направени се однесуваа на следново:

- *пондери на ризикот за секјуритизација*, од банките кои користат пристап засниван на интерниот рејтинг (IRB-internal ratings-based) за секјуритизација се бара да применуваат повисоки пондери за ризикот на изложеност на ресекјуритизација;
- *стандардизирани пондери на ризикот*, исто така и кај стандардизираниот пристап пондерите на ризик треба да се изменат;
- *користење на рејтингот зависно од самогарантирањето*, независно дали се пресметани по стандардизираниот пристап или по IRB пристапот рејтинзите кои банката сама ги гарантира нема да ѝ бидат признаени;
- *оперативни барања за кредитна анализа*, од банките се бараат специфични оперативни критериуми при што, освен кредитниот рејтинг од агенциите за рејтинг, треба да спроведат сопствена анализа (due diligence);
- *олеснувања за ликвидноста во Стандардизираниот пристап*, факторот на кредитната конверзија за сите прифатливи олеснувања за ликвидноста ќе биде еднообразен на 50% наместо дотогашните 20%, а ако се користи екстерен рејтинг ќе се примени 100% фактор на кредитна конверзија;

¹⁷ извор: THE BASEL COMMITTEE ON BANKING SUPERVISION – BASEL II PROMENE 2009 – jačanje i revizija, “Jugoslovenski pregled” – Beograd 2009 godine

- олеснувања за ликвидноста во IRB пристапот, според IRB пристапот олеснувањата за ликвидност се третираат како секоја друга изложеност на секјуритизација и факторот на кредитната конверзија е 100%;
- олеснувања за ликвидност во случај на општо пореметување на пазарот кај Стандардизираниот и IRB пристапот, банките можат да применат 0% фактор на кредитна конверзија само во случај на општо пореметување на пазарот;

Допонителните насоки за Вториот столб се однесуваат на слабостите во процесот на управување со ризиците во банките откриени при финансиските нестабилности и кризата која започна во 2007 година. Супервизорите треба да одредат дали банката има соодветна рамка за управување со ризиците и дали може да ги идентификува сите ризици вклучително секјуритизацијата, вонбилансната изложеност, праксата на вреднување и други изложености на ризици. Неопходно е да се воспостави активен надзор од Бордот на директори; соодветна политика, процедури и да се одредат лимити; сеопфатно и навремено идентификување, мерење, ублажување, контрола, мониторинг и известување за ризиците; соодветни менаџерски информативни системи; сеопфатна интерна контрола.

Во април 2009 година Базелскиот комитет објави Супервизорски насоки за оценка на банкарската пракса за фер вреднување на финансиските инструменти (Supervisory guidance for assessing banks' financial instrument fair value practices), со кои се очекува од банките да имаат соодветна управувачка структура и соодветни процеси на контрола за фер вреднување на изложеноста.

Воедно во мај 2009 година Базелскиот комитет објави Принципи за здрава пракса на стрес тестирања и супервизија (Principles for sound stress testing practices and supervision). Со тоа се сакаше да се зајакне праксата на стрес тестирања во банките како важен алат за управување со ризиците, кој го алармира менаџментот на банката за штетните и неочекувани исходи, како и да се идентификува потребниот капитал за апсорбирање на загубите доколку настанат значајни шокови.

Ревизијата на Третиот столб беше насочена кон шест области:

- изложеност на секјуритизација во трговските книги;
- спонзорство на вонбилансните механизми;
- пристап кон интерното оценување и други олеснувања за ликвидноста;
- изложеност на ресекјуритизација;
- вреднувања во поглед на изложеноста кон секјуритизација;
- ризици кај обработката и складирањето во поглед на изложеноста на секјуритизација.

Најзначајните измени и дополнувања со ревизијата на Базел II во 2009 година се токму во ревизијата на Третиот столб, особено на рамката за пазарниот ризик, за кое беше издаден и посебен документ насловен како Ревизија на рамката на Базел II за пазарниот ризик (Revisions to the Basel II Market Risk Framework). При тоа од банките се очекуваше да ги испочитуваат ревидираните барања до 31.12.2010 година.

Промените во супервизорската регулатива и развојот на Базелските стандарди доведе и до промени и во сметководствената регулатива. Така во 2008 година Комитетот за меѓународни сметководствени стандарди (International Accounting Standards Board – IASB) делумно го измени МСС 39 – Финансиски инструменти: признавање и мерење. При тоа е дозволено флукутирањето на пазарните цени на хартиите од вредност расположиви за продажба да се проценат во билансот на состојбата, а доколку дојде до обезвреднување на финансиските инструменти загубата, која се признаваше директно во капиталот, се признава во билансот на успех. Комплексноста на МСС 39 наметнува негова замена во повеќе фази така да уште во 2005 година обелоденувањето е регулирано со МСФИ 7 – Финансиски инструменти: обелоденувања. Сепак првата позначајна фаза во замената на МСС 39 е донесувањето на МСФИ 9 – Финансиски инструменти, во првичната верзија применлив од 01. јануари 2013 година, а чија целосна примена ќе биде најрано на 01. јануари 2015 година.

Бројни се доказите дека снажната економска криза е последица на пореметувањата во банкарскиот систем. Значајна улога во појавата на кризата одиграа глобалните пореметувања на ликвидноста, големиот левериџ, незадоволителното ниво или квалитет на капиталот. Независно од тоа како настана кризата со своето негативно влијание кризата го наруши стопанскиот раст и наметна потреба од нови регулаторни рамки. Во таа насока Базелскиот комитет ги објави Базел III стандардите договорени со гувернерите и супервизорските раководства, а подржан од лидерите на групата Г20 во ноември 2010 година на самитот во Сеул.

Базел III е компониран да ги елиминира слабостите и да воспостави стабилност и подготвеност на банкарскиот систем да се справи со идните кризи и стресни состојби. Рамката инкорпорира мерки за ублажување на системскиот ризик преку квалитативно и квантитативно јакнење на банкарскиот капитал, со особен акцент на обичните акции; сеопфатно дефинирање и контролирање на ризиците; јакнење на улогата на регулаторните тела, управување со ризиците и адекватна примена на стандардите за обелоденување.

Барањата на Базел III се банките на 01. јануари 2013 година да воспостават минимални капитални стандарди во однос на ризичната актива (Risk-weighted assets – RWAs) и тоа:

- 3,5% однос на обичните акции и RWAs;
- 4,5% однос на примарниот капитал (прво ниво на капиталот) и RWAs;
- 8,0% однос на вкупниот капитал и RWAs;

Стандардите ќе бидат постепено применувани во фази во следните десетина години. Минималната потреба од капитал за обичните акции и првото ниво на капиталот ќе бидат воспоставени во периодот помеѓу 01. јануари 2013 година и 01. јануари 2015 година. Лимитот за инвестирање во финансиските институции, хипотекарните права, одложени даноци, ќе го намали износот на обичните акции во полн износ по 20% проценти годишно во периодот од 01. јануари 2014 година до 01. јануари 2018 година. Инструментите на капиталот кои не се вклучени во првото и второто ниво на капитал ќе се намалуваат за

10% годишно почнувајќи од 01. јануари 2013 година па во следните 10 години. Капиталните амортизери (Capital conservation buffer) ќе се воведуват од 01. јануари 2016 година по 0,625% годишно, а нивната потполна примена од 2,5% ќе стартува на 01. јануари 2019 година.

Целта на Базел III е да се створи банкарски систем отпорен на кризи и имун на цикличните просперитети и крахови карактеристични за светската економија. Сепак постои опасност дека новиот систем поради ригорозноста може да ја забави економската стабилизација, да го спречи дотурот на стотини милијарди долари да стигнат до потенцијалните клиенти, да ги поскапи кредитите и да го отежне нивното добивање, па дури и да го намали економскиот раст за неколку проценти. Новите стандарди ќе се имплементираат во законодавствата и супервизорските стандарди откако националните влади ја одобрат нивната примена.

1.2.4. Степенот на опфатноста на Базелските стандарди во банките во Република Македонија

Во банкарскиот систем на Република Македонија со состојба на 31.12.2010 година застапени се 18 банки и 8 штедилници. Во доминантна странска сопственост се 14 банки, од кои 9 банки се подружници на странски банки. Доминантно учество во банките во Република Македонија имаат акционери од Грција, Словенија, Франција, Бугарија, Австрија, Холандија и други земји. Воедно банките со доминантен странски капитал го имаат најзначајното учество во вкупната актива, капиталот и сопственичката структура на банките во Република Македонија и тоа:

- 92,9% учество на банките во доминантна сопственост на странски акционери во вкупната актива, при што најзначајно учество имаат Грција со скоро 25%, Словенија со 20% и странските портфолио инвеститори со околу 23%, додека банките со доминантно учество на домашниот капитал учествуваат со 7,1%;
- 85,5% учество на банките во доминантна сопственост на странски акционери во вкупниот капитал на банките;
- 72,9% учество на странски акционери во сопственичката структура на банките.¹⁸

Република Македонија ги следи и се усогласува со меѓународните стандарди и директиви во скоро сите области и настојува кон нив да го прилагоди своето законодавство. Поради доминантното учество на странски капитал претежно од земји членки на ЕУ, но не исклучиво поради тоа, супервизијата на банкарскиот систем во Република Македонија се прилагодува и усогласува со Базелските стандарди.

Народната банка на Република Македонија ја има супервизиорската улога на банкарскиот систем во Република Македонија и е одговорна за супервизија на банките, штедилниците и другите финансиски институции. Секторот за

¹⁸ извор: НБРМ

супервизија, банкарска регулатива и финансиска стабилност при НБРМ е организиран во три дирекции и тоа Дирекција за внатрешна супервизија и лиценцирање, Дирекција за теренска супервизија и Дирекција за финансиска стабилност, банкарска регулатива и методологии.

Преку анализата на примената на 25-те принципи за поефикасна контрола на банките објавени од Базелскиот комитет во рамките на Базел I, зедно со развојот на стандардите во рамките на Базел II и Базел III, ќе ја согледаме опфатноста на Базелските стандарди во банкарскиот систем на Република Македонија. Компаративната анализа е заснована на имплементацијата на барањата од Базелската капитална спогодба во законската регулатива на РМ, особено онаа со која се регулира банкарската супервизија.¹⁹ Во овој контекст се разгледува интерната контрола и ревизијата од надворешни ревизори.

Барањата од Принцип 1 Објективност, независност, авторитет, транспарентност и кооперативност се задоволени со формирање на Секторот за супервизија, банкарска регулатива и финансиска стабилност при НБРМ, како и со член 34 од Законот за Народната банка на Република Македонија.

Членот 4 од Законот за банките ја забранува употребата на зборот “Банка” во името на трговските друштва кои немаат дозвола од Гувернерот на НБРМ за основање и работење на банка, како што се бара со Принцип 2 прифатливи активности.

Со Законот за банките се регулира основањето и работењето на банките. При тоа се дефинирани критериумите за добивање дозвола за основање и работење, согласност за менаџментот и посебно за генералниот директор на банката, регулирана е висината на почетниот капитал за работа на банката, одобрувањето на трансфери за стекнување или отуѓување на акции со што се стекнува или се намалува значителното учество во сопственоста и управувањето со банката. Посебно е регулирано основањето и работењето на филијалите на банки од земјите членки на Европската Унија. Пред да започнат со работа овие филијали надлежниот орган од матичната земја треба да достави известување до НБРМ за програмата за работа, менаџментот, средствата за работа, адекватноста на капиталот, гарантирањето на депозитите во РМ, финансиските активности и финансиските активности за кои е овластена банката. Ова се всушност и барањата на Принцип 3 критериуми за лиценцирање, Принцип 4 трансфер на значајна сопственост и Принцип 5 главни набавки. Издавањето на дозволите и согласностите е во надлежност на Гувернерот на НБРМ, како прв човек на

¹⁹ Принципитите се дадени во поднасловот Препораките на Базел I, а компарацијата е вршена со законските решенија во Законот за НБРМ, Законот за банките, како и подзаконските и други акти како што се Одлуки, Упатства, Супервизорски циркулари и слично

институцијата која е одговорна за супервизија на банките, штедилниците и другите финансиски институции.

Според член 65 од Законот за банките банката е должна да одржува стапка на адекватност на капиталот не пониска од 8%. Управувањето со ризиците, вкупната изложеност на банката и посебно изложеноста спрема лица со посебни овластувања и акционери со квалификувано учество во банката, ликвидноста, вложувањата, солвентноста и адекватноста на капиталот освен со Законот за банките се регулирани и со низа подзаконски и други акти. Советот на НБРМ заради адекватно управување со ризиците донесе Одлука за управување со ризиците, а воедно ги пропиша и методологиите за управување со кредитниот ризик, со валутниот и други пазарни ризици, со ликвидносниот ризик и со други видови ризици со кои се соочува банката. Пропишано е стрес тестирање за справувањето со ризиците да се врши најмалку еднаш годишно. Секторот за супервизија при НБРМ преку своите дирекции има донесено Супервизорски циркулари за Идентификување, мерење, следење и контрола на ризикот на земја, Управување со ликвидносен ризик, Системи на банките за спречување перење пари, Управување со оперативниот ризик. При тоа пропишани се пристапите кои можат да се користат при утврдување на потребниот капитал за покривање на оперативниот ризик. Аналогно на Базел II пропишани се Пристап на базичен индикатор, Стандардизиран пристап и Пристап на напредно мерење. Регулативата опишана во овој пасус треба да ги задоволи принципите од Принцип 6 до Принцип 16, групирани како Размена на регулативата и барања од банките. Воедно со ажурирањето на регулативата преку носење на нови и ревидирање на постојните акти треба да се следи унапредувањето на Базелските стандарди.

Надзорниот одбор на банката организира Служба за внатрешна ревизија. Своео работење Службата за внатрешна ревизија го обавува согласно етичкиот кодекс на банката, принципите и стандардите за вантершна ревизија. Воедно банките имаат и Одбор за ревизија, чии членови треба да имаат познавање за работењето на банката, ризиците на кои е изложена банката, управувањето со ризиците во банката, сметководството и ревизијата. Најмалку едно од лицата вработени во Службата за внатрешна ревизија и еден член на Одборот за ревизија се овластени ревизори. Народната банка перманентно вонтеренски ја следи работата на банките и штедилниците. Воедно НБРМ врши непосредна теренска контрола во банките и штедилниците. Секторот за супервизија одржува контакти со членовите на органите на управување во банките, друштвата за ревизија кои вршат независна екстерна ревизија на финансиските извештаи на банките и други супервизорски органи. Од друштвата за ревизија се бара, покрај мислењето за финансиските извештаи на банката, да достават до НБРМ и други информации од работењето на банката, особено за адекватноста на капиталот, кредитниот ризик, ризикот на каматна стапка, ликвидносниот

ризик, пазарните ризици, оперативниот ризик, работењето на внатрешната ревизија, корпоративното управување, усогласеноста со прописите, водењето на трговските книги, сигурноста на информациониот систем и друго. Сето наведено во овој пасус е во корелација со групата принципи од Принцип 17 до Принцип 21, Методи на непрекината супервизија на банките.

Согласно Принцип 22 сметководство и обелоденување банките изготвуваат месечни, квартални, полугодишни и годишни извештаи. Банката е должна трговските книги да ги води уредно, ажурно и согласно прописите.

За неодржување на стапката на адекватност на капиталот од најмалку 8% банката ќе биде казнета за сторен прекршок со глоба од 15.000 до 20.000 ЕВРА. Законската поткрепа на Принцип 23 авторитет на супервизорот за корекции и исправки предвидува Гувернерот да презема мерки и определува рокови за нивно спроведување. Гувернерот презема редовни мерки како што се препораки за превземање активности, писмено предупредување, склучување меморандум за постигнување на соодветното ниво на адекватност на капиталот, или да бара дополнителни извештаи. Како дополнителни мерки Гувернерот може да овласти лица за непосредно следење на работењето на банката, да ѝ наложи на банката да ги ревидира интерните процедури и пилитики, да одржува повисока стапка на адекватност на капиталот, да забрани или ограничи одредени исплати, кредитирања, трансакции и слично. Воедно Гувернерот може да го задолжи Надзорниот одбор на банката да изготви План за подобрување на состојбата, да воведе администрација во банката, да ја повлече согласноста или да ја одземе дозволата за работење на банката.

Усогласеност на домашното законодавство постои и со Принцип 24 супервизија на консолидирана основа и Принцип 25 однос гост-домаќин. Согласно член 33 од Законот за банките теренска контрола на филијала на банка од ЕУ во РМ може да врши надлежниот орган од матичната земја за што треба да ја извести НБРМ, воедно НБРМ е должна да изврши теренска контрола или да учествува во истата доколку тоа од неа го бара надлежниот орган на матичната земја. Народната банка исто така врши супервизија на консолидирана основа, при што соработува со надлежните институции за супервизија во други земји каде што има седиште банката предмет на супервизија. Воедно странските банки кои работат во Република Македонија своето работење го уредуваат на начин на кој тоа го прават домашните банки, согласно домицилните прописи од областа на банкарството, организирањето на трговските друштва, правниот систем, сметководството, ревизијата и други прописи.

Компарацијата на Базелските стандарди е направена исклучиво со домашната законска регулатива поради тоа што во најзначаен дел работењето на банките кај нас е пропишано со законски и подзаконски акти.

Воедно огромно е дискреционото право на Народната банка, а особено на Гувернерот во преземањето мерки према банките, што донекаде и ја ограничува слободата на банките во нивното работење, во организирањето и во справувањето со ризиците. Неселективноста во законската регулатива, што може да се третира и како несоодветност, се огледа и во тоа што не е донесена посебна законска регулатива за другите банкарски институции, како што се штедилниците, па законските барања подеднакво се однесуваат и на големите банки и на штедилниците.

Во методологијата на Народната банка на Македонија содржана е голема претпазливост и строгост во однос на структурата на акционерскиот капитал на банките. Со оглед на тоа дека и последните измени на Базелската капитална спогодба бараат зајакнување на квалитетот на капиталот, произлегува дека методологијата на НБРМ е значително усогласена со барањата на Базел III. Според тоа банките во Република Македонија се веќе спремни за исполнување на барањата содржани во реформата на Базелската спогодба по однос на стапките на потребниот капитал.

Од сето погоре изнесено произлегува дека со домашната законска регулатива е направен обид да се усогласи работењето на банките во Република Македонија согласно Базелските стандарди. Секако дека има уште простор за усогласување со Базелските стандарди, пред сè поради обемот на нормирање со домашното законодавство и потребното време од објавувањето на ревидираните Базелски стандарди до регулирањето на соодветната законска регулатива кај нас.

Глава трета: РЕВИЗИЈА НА ФИНАНСИСКИТЕ ИЗВЕШТАИ НА БАНКИТЕ И ШТЕДИЛНИЦИТЕ ОД СТРАНА НА НЕЗАВИСНИ РЕВИЗОРИ

- *Интерна ревизија во банките и штедилниците*
- *Супервизија од НБРМ на банкарскиот систем*
 - *Екстерна ревизија од независни ревизори*
- *Взаемна поврзаност и разлики во приодот помеѓу интерната ревизија, супервизијата и екстерната ревизија*

1.3.1. Интерна ревизија во банките и штедилниците

Екстерниот ревизор при планирањето на ревизијата во банките и штедилниците прибира сознанија во врска со системите на внатрешната контрола и работењето на интерната ревизија. Прелиминарната оценка за системот на интерната ревизија во голема мера влијае врз планирањето на ревизијата од страна на екстерниот ревизор, пред сè на временскиот распоред, нивото на постапките и прифаќањето на доказите од интерната ревизија.

Значајот кој се посветува на интерната ревизија се огледа и во тоа што Одборот за ревизија е дел од органите на управување со банките, заедно со Собранието, Надзорниот одбор, Управниот одбор, Одборот за управување со ризици и Кредитниот одбор. Една од основните задачи на Одборот за ревизија е следењето и оценка на системите за внатрешна контрола, како и грижата за точноста и транспарентноста на објавените финансиски информации за работењето на банката. Одборот за ревизија воедно се грижи и за ефикасноста на службата за интерна ревизија.

Службата за интерна ревизија треба да обезбеди независна оценка за адекватноста на системите за внатрешна контрола. Внатрешната контрола е континуиран процес кој се спроведува во банката за да се обезбеди разумна сигурност за заштита од измами при проценката на вредноста на активата, заштита од неовластено стекнување и максимизирање на вредноста на банката, да се обезбеди изработка на точни финансиски извештаи, зголемување на ефикасноста во работењето и управувањето, усогласеност со интерните политики на банката и законската регулатива.

Интерната ревизија се организира како независен организационен сегмент во банките. Службата за интерна ревизија врши перманентна и целосна ревизија на работењето на банката, односно штедилницата, од аспект на законитоста во работењето. Лицата од службата за интерна ревизија се вработени во банката. По исклучок интерниот ревизор кај штедилниците може да е друштво за ревизија или овластен ревизор ангажиран по договор како надворешно лице за обезбедување помошни интелектуални услуги. Во такви случаи интерната ревизија кај штедилницата е организирана така што има вработено лице кое ја врши внатрешната ревизија, а условот во службата за внатрешна ревизија да има овластен ревизор е задоволен преку ангажирањето на надворешното лице за интелектуални услуги.

Главни цели на Службата за интерна ревизија се да обезбеди усогласеност со законската регулатива, изработка на квалитетни, целосни и објективно презентирани финансиски извештаи, како и ефикасно користење на средствата на банката и ограничување на ризикот од загуба во работењето. При тоа Службата за интерна ревизија врши оцена на адекватноста и ефикасноста на системите за внатрешна контрола, спроведувањето на политиките за управување со ризиците, информативниот систем, точноста и веродостојноста на трговските книги и финансиските извештаи, системите за спречување на перење пари, услугите од надворешни лица за помошни услуги, почитувањето на прописите во работењето на банката.

Службата за интерна ревизија мора да е независна од раководниот орган, средниот менаџмент и од останатите вработени во банката, да се придржува кон принципот на тајност и доверливост на ревизијата, за време на ревизијата кај одреден дел од банката да не го попречува нормалното работење на тој дел, веднаш да го извести Управниот одбор за секој откриен факт кој укажува на евентуално сторено кривично дело, да помага во формулирањето и усовршувањето на системот на внатрешна контрола.

Основните принципи на кои треба да се придржува Службата за интерна ревизија во банката се:²⁰

- *континуитет во извршувањето на функцијата*, што значи дека интерната ревизија има постојана функција во банката;
- *независност во работењето*, што подразбира дека Службата за интерна ревизија е во директна комуникација со Управниот одбор и не е подредена на раководниот орган, потпаѓа под директна контрола на Управниот одбор при што контрола врз работењето на интерната ревизија можат да извршат и екстерната ревизија, супервизијата или Одборот за ревизија;
- *Професионална компетентност*, што бара континуирана обука на вработените во Службата за интерна ревизија, лицата од оваа служба треба да се во тек со сите промени и да го познаваат целокупното работење на банката и повремено да се врши ротирање при извршувањето на задачите за да се намали опасноста тие да се извршуваат рутински кое негативно влијае на критичкото расудување на ревизорот;
- *Политика и процедури за вршење интерна ревизија*, кои треба периодично да се ревидираат и со кои се дефинираат правата, постапките и овластувањата на интерната ревизија;
- *Објективност*, што значи дека лицата кои вршат интерна ревизија не треба да биле инволвирани во активностите на банката и воспоставувањето на системите на внатрешна контрола, што не ја исклучува можноста за советодавна и консултантска функција по однос на прашања од интерната ревизија;
- *Обем на активности*, од страна на Службата за интерна ревизија треба да се опфатат сите сегменти и активности на банката, вклучително филијалите, подружниците и работењето на надворешните лица како даватели на услуги, при што Матичната банка поставува правила за

²⁰ извор: НБРМ Супервизорски циркулар бр.1 за системите на внатрешната контрола, поставеноста на внатрешната ревизија, улогата на надворешната ревизија и релацијата помеѓу внатрешната ревизија, надворешната ревизија и банкарската супервизија (ревидирана верзија), април 2005 година

интерна ревизија на ниво на група, опфаќајќи ги и филијалите на банката во странство;

- *Интерни процедури за оценка на потребното ниво на капитал според ризичниот профил на банката*, Службата за внатрешна ревизија врши редовна и независна оценка на управувањето, следењето и контрола на ризиците како би го ограничила ризикот на прифатливо ниво за капиталот на банката.

Службата за интерна ревизија извештајот го доставува до Управниот одбор на банката и Одборот за ревизија, како и до делот од банката кој бил предмет на ревизија. Доколку од извршената интерна ревизија произлезат мерки или препораки истите се доставуваат и до останатите делови од банката доколку тие мерки или препораки се однесуваат на нив. Воедно Службата за интерна ревизија го следи имплементирањето на препораките произлезени од ревизијата.

1.3.2. Супервизија од НБРМ на банкарскиот систем

Народната банка на Република Македонија ја врши супервизијата и консолидираната супервизија кај банките и штедилниците. Преку супервизијата се оценува сигурноста, стабилноста, ризичноста и усогласеноста со прописите. Од посебен интерес при вршењето на супервизијата е изложеноста на кредитниот, ликвидносниот, оперативниот, валутниот и другите ризици на кои е изложена банката. Консолидираната супервизија особено се однесува на износот на сопствените средства, големите изложености, вложувањата во нефинансиски институции, системот на внатрешната контрола и управувањето со ризиците.

Како најзначајни супервизорски стандарди за работењето на банките во Република Македонија воспоставени од НБРМ согласно препораките на Базелскиот комитет за банкарска супервизија можат да се издвојат:

- адекватноста на капиталот, при што стапката на адекватност како сооднос помеѓу сопствените средства и активата пондерирана според ризикон не може да биде пониска од 8%;
- критериуми за класификација на активните билансни и вонбилансни ставки според степенот на нивната ризичност, односно издвојување на посебна резерва за обезбедување од потенцијални загуби;
- лимити на изложеност при што износот на вкупните билансни и вонбилансни побарувања спрема лице и поврзани лица со него, вложувањата во хартии од вредност издадени од тоа лице и капиталните вложувања во тоа лице се става во однос на сопствените средства на банката;
- лимити на изложеност спрема валутниот ризик и начинот на управување со него;
- лимити за ограничување на вложувањата на банката во недвижности и капитални делови.

Супервизијата се врши преку:

- *Перманентно вонтеренско следење на работењето на банката и штедилницата*. При тоа се прибираат и анализираат извештаите и податоците кои ги доставува банката. Преку вонтеренското следење: се утврдува дали извештаите и податоците се доставуваат во определените рокови и

пропишаната форма; дали презентираниите износи се логични и дали кварталните извештаи соодветствуваат со податоците од месечните извештаи; се врши анализа на трендовите во работењето на банката и се проценува стабилноста и сигурноста на банката; се изработуваат профили на ризик и супервизорски стратегии за банката; се изготвуваат записници за констатираните прекршоци при контролата на доставените извештаи.

- *Непосредна, целосна или делумна теренска контрола на самата банка, односно штедилницата.* Со непосредната теренска контрола се утврдува сигурноста, стабилноста, ризичноста и усогласеноста на банката, односно штедилницата, со прописите. За усогласеноста со прописите или во случај кога со вонтеренското следење се утврди дека банката не работи во согласност со прописите, може да се изврши и посебна непосредна теренска инспекциска контрола. Согласно утврдените профили на ризик и супервизорските стратегии утврдени при вонтеренското следење на банката, односно штедилницата, се прави план за непосредна теренска контрола. Најмалку триесет дена пред отпочнувањето со контролата НБРМ ја известува банката за предметот на контролата, лицето кое ќе раководи со контролата, планираното времетраење и воедно за податоците и извештаите кои треба да ги подготви и достави банката, односно штедилницата, во функција на извршувањето на контролата. Контролираниот субјект треба да дозволи пристап на овластените лица до сите простории, да ги стави на увид и располагање бараните податоци и документација, вклучително и оние кои се во електронска форма. Воедно од Управниот одбор и лицата со посебни права и овластувања се бараат писмени изјави за прашања кои се од значење за контролата. По извршената контрола овластените лица составуваат записник за констатираната состојба. Записникот е службена тајна на НБРМ и контролираниот субјект може да обелодени негови делови само по претходна согласност од НБРМ. Доколку при контролата се утврдат неправилности или незаконитости овластените лица ќе состават записник за утврдените прекршоци кој е составен дел од записникот за извршената теренска контрола. Надзорниот одбор на банката е должен да го разгледа конечниот записник од извршената контрола. Воедно Претседателот на Надзорниот одбор треба да го достави до НБРМ записникот од седницата на која е разгледуван записникот од контролата. Записникот од седницата на НО треба да е потпишан од сите членови кои присуствувале на седницата.

- *Одржување контакти со членовите на органите на банката, односно штедилницата, и со друштвото за ревизија.* Овластените лица од гувернерот на НБРМ пред отпочнувањето на непосредната теренска контрола одржуваат работен состанок со Службата за интерна ревизија и друштвото за ревизија определено од банката, а по потреба одржуваат состаноци и со членовите на Надзорниот одбор, Одборот за ревизија или Управниот одбор. На овие состаноци се разгледуваат наодите на Службата за интерна ревизија, наодите на друштвото за ревизија, информации за работењето на банката, корпоративното управување, ризиците во работењето и управувањето со тие ризици и други прашања од областа на работењето на банката.

Врз основа на изготвените консолидирани извештаи Народната банка на Република Македонија врши консолидирана супервизија на банкарската група.

Контролиран субјект при консолидирана супервизија е матичната банка на банкарската групација. Доколку повеќе банки кои не се меѓусебно поврзани се оснивани од финансиско холдинг друштво со седиште во Република Македонија предмет на консолидирана супервизија е банката со најголем износ на активата, а доколку овој износ е ист предмет на супервизијата е банката која прва добила дозвола за оснивање.

Консолидирана супервизија може да се изврши и во случај кога не постои банкарска групација, туку банката, односно штедилницата, е подредена на друго правно лице. Банката е должна да воспостави адекватен систем на управување со ризици, внатрешна контрола и известување за трансакциите со матичното лице и неговите подружници. Ваквите трансакции и изложеноста кон матичното и со него поврзаните лица се од посебен интерес и при вонтеренското следење и при непосредната контрола во процесот на супервизијата.

Народната банка на Република Македонија воспоставува соработка и утврдува заеднички пристап при супервизијата со друг супервизорски орган, доколку матичното лице на групацијата, или со него поврзаните лица, се предмет на супервизија од тој супервизорски орган. Воедно НБРМ соработува со супервизорските органи надлежни за супервизија на матичното лице и со него поврзаните лица со седиште надвор од Република Македонија. Доколку супервизорот на матичното лице побара непосредна теренска контрола на банката со седиште во РМ истата може да ја спроведе НБРМ, да му се овозможи на странскиот супервизорскиот орган да спроведе непосредна теренска контрола, или да се организира заедничка непосредна теренска контрола од страна на НБРМ и странскиот супервизор.

1.3.3. Екстерна ревизија од независни ревизори

Целта на екстерната ревизија е да даде мислење за финансиските извештаи на банката, односно штедилницата. Финансиските извештаи се состојат од билансот на состојба, билансот на успехот, извештајот за промените на капиталот и резервите, извештајот за паричниот тек, како и прегледот на значајните сметководствени политики и останатите белешки кон финансиските извештаи.

Изготвувањето и обелоденувањето на финансиските извештаи претставува одговорност на менаџментот на банката, односно штедилницата. Менаџментот е одговорен за подготвувањето и објективното презентирање на овие финансиски извештаи. Оваа одговорност вклучува дизајнирање, имплементирање и одржување на интерната контрола која што е релевантна за подготвување и објективно презентирање на финансиските извештаи кои што се ослободени од материјално погрешно прикажување, без разлика дали тоа е резултат на измама или грешка, за избор и примена на соодветни сметководствени политики, како и за правење сметководствени проценки кои што се разумни во околностите.

Одговорност на екстерната ревизија е да изрази мислење за овие извештаи засновано на извршената ревизија. При тоа ревизорот ја води ревизијата во согласност со законските прописи и Меѓународните стандарди за ревизија. Овие стандарди бараат почитувањето на етичките стандарди, планирање и

вршење на ревизијата со цел да се добие разумна сигурност дали финансиските извештаи не содржат материјално значајни погрешни прикажувања. При проценувањето на ризиците од значајно погрешно прикажување во финансиските извештаи ревизорот ја разгледува интерната контрола релевантна за подготвувањето и објективното презентирање на финансиските извештаи.

Покрај финансиските извештаи екстерниот ревизор ги оценува и:

- адекватноста на капиталот;
- системите за управување со ризици;
- нивото и промените во издвоените резерви за потенцијални загуби и извршените отписи;
- износот на преземените потенцијални обврски;
- извештајот за ефектите од консолидацијата;
- функционирањето на внатрешната ревизија;
- водењето на деловните книги;
- информациониот систем;
- точноста и комплетноста на извештаите што ги доставува банката, односно штедилницата, до Народната банка;
- адекватноста на сметководствените процедури на банката;
- спроведувањето на законската регулатива.

Банката го определува друштвото за ревизија и за изборот ја известува Народната банка на Република Македонија, при што гувернерот може да не го прифати друштвото за ревизија и да побара од банката да избере друго друштво за ревизија. Со избраниот ревизор банката склучува договор за вршење на ревизија.

Во постапката на ревизија ревизорот ќе побара писмени изјави од раководството на банката, може да одржи состанок со менаџментот на банката и Управниот одбор, воспоставува соработка со Службата за интерна ревизија на банката. Ревизорот може да даде препораки за подобрување на системот на внатрешната контрола. Применетите постапки во текот на ревизијата зависат од расудувањето на ревизорот.

Доколку во постапката на ревизија утврди дека банката работи спротивно на законските прописи или дека не е способна да ги извршува своите обврски друштвото за ревизија на таа околност писмено ги известува министерот за финансии и гувернерот на НБРМ.

Друштвото за ревизија упатува посебно писмо за наодите од ревизијата до Управниот одбор и Надзорниот одбор на банката. По извршената ревизија на банката, друштвото за ревизија изготвува Извештај за финансиските извештаи на банката во кој дава мислење за тоа дали годишните финансиски извештаи на банката се изработени во согласност со сметководствената регулатива којашто е во примена, дали финансиските извештаи даваат вистинска и објективна слика или дали ги прикажуваат објективно, од сите материјални аспекти, финансиската состојба на банката на датумот на финансиските извештаи и резултатите од работењето и паричните текови за годината, којашто завршува на датумот на финансиските извештаи.

Извештајот од извршената ревизија друштвото за ревизија го доставува до менаџментот на банката, Управниот одбор на банката, Надзорниот одбор, Собранието на акционерите на банката, Народна банка на Република Македонија и Министерството за финансии.

НБРМ може да не ги прифати ревидираните финансиски извештаи од екстерниот ревизор, доколку утврди дека тие не се темелат на објективни факти за финансиската состојба на банката. Во тој случај друштвото за ревизија нема да може да врши ревизија на финансиска институција во наредните три години, а банката треба да назначи ново друштво за ревизија и за годината за која не се прифатени ревидираните финансиски извештаи.

Покрај Надзорниот и Управниот одбор ревидираните финансиски извештаи заедно со мислењето на ревизорот ги усвојува Собранието на акционери на банката, односно штедилницата.

1.3.4. Взаемна поврзаност и разлики во приодот помеѓу
интерната ревизија, супервизијата и екстерната ревизија

Екстерната ревизија и интерната ревизија не се исклучуваат туку се надополнуваат меѓусебно. Интерната ревизија надополнета со екстерната ревизија покомплетно го одржува неопходниот внатрешен контролен систем и воспоставувањето на законитоста во целокупното работење на банката. Ефикасноста во работењето на ревизорската функција во банката се подобрува преку соработката на интерната ревизија, екстерната ревизија и супервизијата. Соработката претпоставува постоење доверба помеѓу трите сегменти. Екстерната ревизија прибира прелиминарни податоци од интерната ревизија, а и двете ревизорски служби доставуваат податоци и извештаи до супервизорскиот орган.

Интерната ревизија е дел од банката и персоналот е вработен во банката, додека персоналот на екстерната ревизија е вработен во друштвото за ревизија, а персоналот на супервизијата е вработен во НБРМ. Во сите три служби има вработено овластени ревизори.

Доколку се работи за банкарска групација интерната и екстерната ревизија и супервизијата се вршат на консолидирана основа.

Интерната ревизија се одвива перманентно и континуирано преку целата година. Супервизијата исто така се одвива перманентно преку вонтеренското следење на банката. Екстерната ревизија нема перманентност, таа е врзана за одреден датум под кој се изготвени финансиските извештаи, но постои континуитет во работењето на екстерната ревизија поради фактот што крајните салда од ревидираниот период се почетни салда за следниот период.

Интерната и екстерната ревизија во банките и супервизијата се базираат на законски основ, иако екстерна ревизија за одредени посебни цели може да биде и договорна. Интерната ревизија ја обавува својата функција како сегмент од банката и тоа се нејзините работни задачи. Вонтеренското следење од страна на супервизијата е перманентна задача, а непосредната теренска контрола се врши врз однапред утврден план за теренски контроли

одобрен од гувернерот на НБРМ. Екстерната ревизија се врши врз основа на договор со банката субјект на ревизијата, но гувернерот има право да не го одобри избраното друштво за ревизија. Додека интерната ревизија работи перманентно, непосредната теренска контрола супервизорот ја најавува со писмено известување, а терминот за екстерната ревизија се прецизира во договорот за вршење ревизија склучен помеѓу банката и друштвото за ревизија.

Целта на интерна ревизија е да обезбеди усогласеност со законската регулатива, изработка на квалитетни, целосни и објективно презентирани финансиски извештаи, како и ефикасно користење на средствата на банката и ограничување на ризикот од загуба во работењето, односно основна цел е да ја штити вредноста на средствата на банката. Супервизијата је оценува сигурноста, стабилноста, ризичноста, усогласеноста на банката со прописите, изложеноста на кредитниот, ликвидносниот, оперативниот, валутниот и другите ризици на кои е изложена банката, износот на сопствените средства, големите изложености, вложувањата во нефинансиски институции, системот на внатрешната контрола и управувањето со ризиците. Целта на екстерната ревизија е да даде мислење за финансиските извештаи на банката во кое се изјаснува за тоа дали годишните финансиски извештаи на банката се изработени во согласност со сметководствената регулатива којашто е во примена, дали финансиските извештаи даваат вистинска и објективна слика или дали ги прикажуваат објективно, од сите материјални аспекти, финансиската состојба на банката на датумот на финансиските извештаи и резултатите од работењето и паричните текови за годината, којашто завршува на датумот на финансиските извештаи. Од друга страна екстерната ревизија добива карактеристики на интерна ревизија и сè повеќе е во функција на супервизијата. Тоа од аспект на тоа што покрај финансиските извештаи екстерниот ревизор ги оценува и адекватноста на капиталот, системите за управување со ризици, нивото и промените во издвоените резерви за потенцијални загуби и извршените отписи, износот на преземените потенцијални обврски, извештајот за ефектите од консолидацијата, функционирањето на внатрешната ревизија, водењето на деловните книги, информациониот систем, точноста и комплетноста на извештаите што ги доставува банката, односно штедилницата, до Народната банка, адекватноста на сметководствените процедури на банката и спроведувањето на законската регулатива.

Писмените изјави од менаџментот и Управниот одбор или Надзорниот одбор се задолжителни и кај екстерната ревизија и кај супервизијата.

Принципите на континуитет, независност, професионална компетентност, политики и процедури во работењето, објективност и обемот на активности се застапени и кај интерната и екстерната ревизија и кај супервизијата.

Интерната ревизија изготвува извештај за работењето кој го доставува до Управниот одбор на банката и Одборот за ревизија. Супервизијата изготвува записник за извршената непосредна теренска контрола или инспекција, кој се доставува до Управниот одбор и Надзорниот одбор на банката. Записникот од супервизијата има третман на службена тајна на Народната банка. За разлика од записниците на интерната ревизија и супервизијата, извештајот со

мислењето на екстерниот ревизор се доставува до менаџментот на банката, Управниот одбор, Надзорниот одбор, НБРМ, Министерството за финансии и Собранието на акционерите и истиот по усвојувањето од Собранието се обелоденува. Гувернерот може да не го прифати извештајот од екстерниот ревизор при што банката е должна да ангажира друго друштво за ревизија.

По наодите на интерната ревизија мерки за подобрување на состојбата во банката преземаат менаџментот, Управниот одбор и Надзорниот одбор. По наодите на супервизијата мерки кон банката изрекува гувернерот на НБРМ. Собранието на акционери на банката ги разгледува и усвојува ревидираните финансиски извештаи и доколку во ревизорскиот извештај се наведени значајни забелешки може да му изрази недоверба на врвниот менаџмент на банката. По усвојувањето од Собранието на акционерите на банката ревидираните финансиски извештаи заедно со ревизорскиот извештај од екстерната ревизија се обелоденуваат и се достапни на останатите корисници на ревидираните финансиски извештаи како што се вработените, потенцијалните инвеститори, штедачи, кредитокорисници и кредитобаратели, и пошироката јавност, при што секој од свој аспект ги користи финансиските извештаи за одлучување при носење одлуки во врска со работењето и дејствијата поврзани со банката.

ВТОР ДЕЛ

ПОЈАВА И РАЗВОЈ НА РЕВИЗОРСКАТА ПРОФЕСИЈА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Глава четврта: **ЗАКОНСКАТА РЕГУЛАТИВА ЗА РЕВИЗИЈАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

- Државна регулатива во областа на ревизијата
- Професионално коморско здружување на овластените ревизори

2.4.1. Државна регулатива во областа на ревизијата

Како што е наведено во првата глава од овој труд процесот на појавување на ревизорската функција оди паралелно со појавата на индустриската револуција во Велика Британија во 1780 година. Зачетоците се со појавата на првите институции како Друштвото на сметководители оснивно 1853 година во Единбург, потоа појавата на уште неколку институции во Велика Британија кои во 1880 година се спојуваат во Институтот на овластени сметководители на Англија и Велс.

Секако не во таа форма во која се развивала во земјите од западна Европа и Велика Британија, ревизијата своите зачетоци на овие простори ги има уште во Кралството Југославија, каде се водела полемика помеѓу познавачите на ревизијата од една страна и тврдокорните државни органи од друга страна. Странските претпријатија, како сопственици на акциите имаа управувачка функција во југословенските претпријатија и се залагаа за воспоставување на независна сметководствена ревизија. И покрај опструкцијата од државните органи, усвоен е Законот за трговија во кој со 57 члена се регулираат прашањата од областа на ревизијата.

По Втората Светска Војна, во 1948 година донесен е Закон за ревизија, по примерот на руската организација на ревизијата. Со воведувањето на самоуправувањето ревизорската функција во својот основен облик престанува да постои на овие простори. Тоа од причина што се поаѓа од препоставката дека главна улога во надзорот на работењето на претпријатијата ќе ја имаат работниците. Во овој период пандан на ревизијата е екстерната контрола на Службата на општествено книговодство. Дури после 1974 година доаѓа до реанимација на ревизијата, наметната од барањата на странските лица кои инвестираа во југословенското стопанство и југословенските банки.

Зачетоците на денешната ревизијата во Република Македонија се токму преку Службата на општествено книговодство, во секторот за економско-финансиска ревизија. Натамошниот развој се одвива преку Министерството за финансии на Република Македонија. Кон средината на 90-те години се формираат првите друштва за ревизија. Кон крајот на деведесеттите години и почетокот на новиот милениум формиран е најголемиот број на друштва за ревизија кои и денес работат во Република Македонија. Во тој период интерес за македонскиот пазар покажуваат и големите ревизорски мрежи кои во Република Македонија осниваат свои филијали.

Кадарот за почетокот на ревизорската професија е обезбеден од раководниот персонал на сметководствените и финансиските служби од

претпријатијата, како и од инспекциските служби, пред сè од Службата на општественото книговодство. Во втората половина на 1998 година доделени се привремени уверенија за овластени ревизори врз основа на Законот за ревизија донесен во 1997 година. Во декември 2001 година Министерството за финансии на РМ го организира првото полагање за овластени ревизори, при што во 2002 година се отпочнува со доделување уверенија за овластени ревизори.

Како што е погоре наведено првиот Закон за ревизија е донесен во 1997 година, со измени во 2000, 2001 и 2002 година. Законот е објавен во Службен весник на РМ број 65/97, а измените во броевите 27/2000, 31/2001 и 61/2002. Со овој закон воведена е државната регулатива во областа на ревизијата. Министерот за финансии ги има ингеренциите околу издавањето на уверенијата за овластените ревизори и дозволите за работа на друштвата за ревизија. Исто така и полагањето за стекнување на звањето овластен ревизор го спроведува комисија формирана од страна на министерот за финансии, врз основа на програма донесена исто така од страна на министерот за финансии.

Со преодните и завршни одредби од овој закон се регулира и издавањето на привремени уверенија за овластени ревизори. Воедно со овој закон се регулира и признавањето звање овластен ревизор на лицата со стекнат докторат на науки од областа на сметководството или ревизијата, со работно искуство во универзитетската настава и објавени трудови од областа на сметководството и ревизијата. Со измените на законот од 2002 година звањето овластен ревизор им се признава и на лица со над осумгодишно работно искуство во областа на ревизијата, иако законски ревизијата постоеше само пет години, така да 10 овластени ревизори со привремени уверенија издејствуваа да се стекнат со уверенија за овластени ревизори без полагање на испит.

Карактеристично за овој закон е преголемата улогата на власта, односно Министерот за финансии. Министерот за финансии беше овластен да издава и одзема дозволи за работа на друштвата за ревизија, како и да го следи работењето на друштвата за ревизија во врска со исполнувањето на законските обврски во смисол на осигурување од одговорност и запазување на минималниот број на вработени ревизори. Министерот исто така беше задолжен за објавување на Меѓународните стандарди за ревизија. Полагањето за звање овластен ревизор го организираше комисија формирана од Министерот за финансии кој ја носеше и програмата за полагање. Право на полагање на испитот за овластен ревизор имаа лица со најмалку пет години работно искуство на сметководствени или финансиски работи или работи на проценка, односно три години работно искуство на работи на ревизија или контрола. Воедно овластениот ревизор требаше да има високо образование – дипломиран економист. Министерот беше овластен и да го одземе уверението за овластен ревизор.

Според овој закон овластените ревизори и овластените државни ревизори можеа да се здружуваат во Сојузот на сметководители, финансисти и ревизори на РМ, на кого му беше доделена само публицистичката дејност.

Во 2005 година донесен е нов Закон за ревизија, со измени во 2008 година. Законот е објавен во Службен весник на РМ број 79/2005, а измените во бројот 103/2008. Со овој закон покрај на друштвата за ревизија овозможено е вршење ревизија и од страна на овластени ревизори–трговци поединци.

Законот го регулира формирањето и работењето на Институтот на овластени ревизори како професионално коморско здружување на овластените ревизори. Со законот се регулираат надлежностите на Институтот како што се водење регистар на овластени ревизори, друштва за ревизија и овластени ревизори-трговци поединци; да носи програма и спроведува испит за стекнување звање овластен ревизор; дава предлог до Министерот за издавање дозвола за работа на друштва за ревизија и овластени ревизори-трговци поединци; ја следи работата и врши контрола на квалитетот кај друштвата за ревизија и овластените ревизори-трговци поединци; да покренува дисциплински постапки и изрекува мерки, за кои треба да го известат Министерот за финансии; ги преведува и спроведува МСР, МСС, МСФИ, Кодексот за етика на професионалните сметководители и МСКК; спроведување на континуираното професионално усовршување на овластените ревизори и други работи од областа на организирањето на ревизијата како дејност.

Воедно со одредбите од овој закон регулирано е формирањето на Совет за унапредување и надзор на ревизијата. Накратко надлежностите на Советот се да го поттикнува придржувањето кон високите професионални стандарди во ревизорската професија; да ја следи примената на овој закон; да ја следи работата на Институтот за овластени ревизори во однос на полагањето за звање овластен ревизор како и програмата за континуирано професионално усовршување; врши и други работи по овластување од Министерот за финансии.

Според овој закон право за полагање на испитот за стекнување звање овластен ревизор, покрај другите услови, имаа лица со високо образование од економските студиски програми, со три години работно искуство на работи во ревизија од кои две години под надзор на овластен ревизор.

Во однос на спроведувањето на испитот и доделувањето уверенија за овластен ревизор, како и издавањето на дозволи за работа на друштвата за ревизија оставен е преоден рок за пренесување на ингеренциите од министерот на Институтот и Советот.

Со овој закон друштвата за ревизија и овластените ревизори-трговци поединци се задолжуваат да објават Извештај за транспарентност во едно јавно гласило или на својата web страна.

Во декември 2010 година донесен е третиот Закон за ревизија, објавен во Службен весник на РМ бр. 158/2010. Предлогот на законот Владата на Република Македонија го достави до Собранието во септември 2010 година. Основна цел на овој предлог-закон беше усогласување на домашната законска регулатива со Директивата на Европскиот парламент и на Советот на Европската Унија 32006L0043 за законска ревизија на годишните сметки и консолидираните сметки, од 17. мај 2006 година, особено во делот на

надлежностите кои од Министерството за финансии преминуваат кај Советот за унапредување и надзор на ревизијата. Недоволната транспарантност при изготвувањето на Предлог-законот кој има 52 члена резултираше со над 100 амандмани во комисијската расправа во Собранието на РМ, при што од страна на Институтот на овластени ревизори, врз основа на јавна расправа во Институтот, беа изготвени 58 амандмани, од кои 28 амандмани беа имплементирани во конечниот текст на Законот.

Со овој закон поблиску се дефинираат работата, правата и надлежностите на Советот за унапредување и надзор на ревизијата; професионалното здружување на овластените ревизори останува во Институтот на овластени ревизори на Република Македонија; се воведува двостепеност во звањето ревизор, промена во условите за полагање на испитот за стекнување на звањето ревизор, воведување лиценци за овластени ревизори; промени во начинот на исполнување на квантумот задолжителни часови во рамките на континуираното професионално усовршување; дефинирање на содржината на ревизорскиот извештај; воведени се посебни одредби за законска ревизија на правни лица од јавен интерес.

Со тоа засега е заокружена законската рамка за вршење на ревизија во правните лица кои вршат дејност на територијата на Република Македонија.

Според овој закон²¹ *Ревизија* е независно испитување на финансиските извештаи или консолидираните информации, со цел да се изрази мислење во врска нивната вистинитост и непристрасност и нивната усогласеност со прифатената рамка за финансиско известување. *Законска ревизија* е задолжително испитување на финансиските извештаи или консолидираните извештаи и други информации кое се врши врз основа на закон во согласност со Меѓународните стандарди за ревизија на IFAC и тоа: а) финансиските извештаи на трговските друштва определени со закон, со цел да се изразимислење во врска со нивната вистинитост и непристрасност и нивната усогласеност со прифатената рамка за финансиско известување и б) финансиските информации подготвени во согласност со соодветни критериуми, со цел изразување на мислење за финансиските информации. За разлика од *Законската ревизија* како *Договорна ревизија* дефинирано е незадолжителното испитување на финансиските извештаи.

Звањата *Ревизор* и *Овластен ревизор* се диференцирани со законот од 2010 година. *Ревизор* е физичко лице кое поседува уверение за ревизор. *Овластен ревизор* е ревизор кој поседува лиценца за вршење на работи на ревизија. Ревизорот со *Уверение за ревизор* се стекнува со полагање на испит за стекнување звање ревизор, кое се одвива според програма донесена од Институтот на овластени ревизори на РМ, а *Лиценцата за овластен ревизор* ја издава Советот за унапредување и надзор на ревизијата.

Групен ревизор е друштво за ревизија или овластен ревизор-трговец поединец кој извршува законска ревизија на консолидирани сметки.

²¹ Термините се според дефинициите во Законот за ревизија објавен во Службен весник на РМ бр. 158 од 09.12.2010 год.

Советот за унапредување и надзор на ревизијата е самостојно и независно регулаторно тело со јавни овластувања. Советот го сочинуваат седум члена кои ги именува Владата на Република Македонија. Претседателот на Советот го предлага Министерот за финансии, два члена се овластени ревизори предложени од Институтот на овластени ревизори и по еден член предлагаат Народна банка на Република Македонија од редот на вработените во Секторот за супервизија, Агенцијата за супервизија на осигурувањето, Комисијата за хартии од вредност и еден претставник од редовите на големите трговски субјекти. Не е дефинирано кој форум ќе го предлага претставникот на големите трговски субјекти. Помеѓу надлежностите и овластувањата на Советот се издавање на лиценци за вршење на работи на ревизија на друштвата за ревизија и овластен ревизор-трговец поединец, го поттикнува придржувањето кон високите професионални стандарди во ревизорската професија, дава согласност на актите на Институтот на овластени ревизори, изрекување мерки и други работи утврдени со закон и Статутот на Советот.

Овластените ревизори, друштвата за ревизија и овластените ревизори-трговци поединци се здружуваат во *Институт на овластени ревизори на Република Македонија*. Основна цел на формирањето на Институтот е промовирањето на високи професионални стандарди и подобрување на квалитетот на ревизорските услуги. Институтот води регистар на ревизори, овластени ревизори и регистар на друштвата за ревизија и овластените ревизори-трговци поединци, носи програма за полагање и организира испит за стекнување на звањето ревизор, организира и спроведува континуирано професионално усовршување, ја следи примената на Меѓународните стандарди за ревизија и Кодексот на етика на професионални сметководители на IFAC, врши контрола на квалитетот на овластените ревизори, друштвата за ревизија и овластените ревизори-трговци поединци, како и други работи согласно законот.

Иако со Законот за ревизија од 2010 година се направи чекор напред во законската регулатива, сепак одредени прашања останаа отворени и оставаат простор за дополнување и доусовршување на законските решенија. Така вршењето на ревизијата е поврзано со начинот утврден во тој закон и Законот за трговски друштва, иако екстерната ревизија е пропишана и со други закони како што се Законот за банките, Законот за хартии од вредност, Законот за супервизија на осигурувањето и други закони. Дадено е преголемо дискреционо право на Советот за унапредување и надзор на ревизијата по однос на изрекувањето на мерките, по кои не е предвидена жалба, а судска постапка е предвидено да се поведе само по однос на непочитување на процедурите на изречените мерки. Секако можат да се наведат и други забелешки кои ќе ги покаже праксата, з законодавецот може да ги вметне со измени на законот или со нов закон.

Во меѓувреме паралелно со развојот на комерцијалната ревизија се организира и државната ревизија. Во 1997 година е донесен Закон за државна ревизија. Со акт на Собранието на Република Македонија, а врз основа на овој закон, формиран е Државниот завод за ревизија, кој отпочнува со работа во почетокот на 1999 година. Државна ревизија се врши на Собранието на РМ, Претседателот на РМ, Буџетот на РМ и буџетите на

општините, буџетски корисници, јавните претпријатија, трговски друштва во кои државата е доминантен акционер, агенции и институции основани со закон, други институции финансирани со јавни средства, НБРМ, политичките партии финансирани со средства од Буџетот, корисници на средства од ЕУ и од други меѓународни институции и други субјекти чие користење на средствата претставува јавен расход. Законот од 1997 година претрпе пет измени и дополнувања во 2001, 2003, 2004, 2006 и 2007 година, а во мај 2010 година е донесен нов Закон за државна ревизија кој во ноември истата година го имаше првото изменување и дополнување.

Во 2004 година донесен е Закон за внатрешна ревизија во јавниот сектор, со измена и дополнување во 2007 година, со кој се регулира материја која претходно беше опфатена со Законот за буџетите. Во 2009 година донесен е Законот за јавна внатрешна финансиска контрола со кој се уредува системот на јавната внатрешна финансиска контрола, внатрешната ревизија и нивната хармонизација.

Како што е претходно наведено законската рамка на внатрешната ревизија и супервизијата на банкарскиот систем е регулирана со Законот за банките и Законот за Народната банка на Република Македонија.

Супервизијата во осигурувањето регулирана е со Законот за супервизија во осигурувањето донесен во 2002 година, дополнуван и менуван со четири измени и дополнувања на законот од 2007, 2008, 2010 и 2011 година, како и четири одлуки на Уставниот суд од 2002, 2004, 2008 и 2009 година.

2.4.2. Професионално коморско здружување на овластените ревизори

Паралелно со ова се одвива еснафското и професионалното организирање на овластените ревизори. Зачетоците се во Сојузот на сметководители, финансисти и ревизори на РМ, кој стигна до придружна членка на IFAC. Во рамките на Сојузот се организираат и ревизорите како посебен еснаф и професија, што беше поткрепено и со законска регулатива во Законот за ревизија од 1997 година. Поради голем број опструкции ова тело нема долг век. Како негов пандан формирани се и други паралелни здруженија на ревизори. Конечно со поддршка од Министерството за финансии, а врз основа на Законот за ревизија од 2005 година, Инститот на овластени ревизори на Република Македонија го одржува своето оснивачко собрание на ден 27.05.2006 година.

Така еснафското здружување на ревизорите доцнесе скоро една деценија по воведувањето на законската регулатива со Законот за ревизија од 1997 година. Инститотот има својство на правно лице со јавни овластувања утврдени со Законот за ревизија. Во институтот членуваат овластените ревизори, друштвата за ревизија и овластените ревизори-трговци поединци, а право на глас имаат само овластените ревизори. Предвидено е и почесно членство во Инститотот за лица кои придонеле за развојот на ревизорската професија.

Највисок орган на Инститотот на овластени ревизори на Република Македонија е Собранието кое го сочинуваат сите членови на Инститотот. Собранието ги избира останатите органи на Инститотот како што се Управен

одбор од девет члена, Надзорен одбор од пет члена, Претседател на Институтот кој се избира од редовите на Управниот одбор и седум комисии како помошни тела.

Во рамките на Институтот формирани се следниве комисии: Комисија за стандарди на ревизија, Комисија за сметководствени стандарди, Комисија за етика, Комисија за образование и издаваштво, Комисија за спроведување на испитот за овластен ревизор, Комисија за регистрација на овластени ревизори и Комисија за контрола на квалитетот на ревизорските услуги.

Институтот како професионално коморско здружение води регистар на ревизори и овластени ревизори како и регистар на друштва за ревизија и овластени ревизори-трговци поединци; носи програма за полагање и го спроведува испитот за стекнување на звањето ревизор; дава мислење по барањата за одобрување на квалификации за ревизор стекнати во странство; спроведува континуирано професионално усовршување; ја следи примената на МСР и Кодексот на етика на професионалните сметководители; ги преведува и ажурира МСС, МСФИ, Кодексот на етика на професионалните сметководители и Меѓународните стандарди за контрола на квалитет; спроведува проверка на контрола на квалитетот на овластените ревизори, друштвата за ревизија и овластените ревизори-трговци поединци и други работи од интерес за промовирање на високите меѓународни стандарди меѓу ревизорите за подобрување на услугите што тие ги нудат.

Институтот на овластени ревизори на Република Македонија на 05. ноември 2010 година стана придружна членка на Меѓународната федерација на сметководители (IFAC).

**Глава петта: ПРИЛАГОДНОСТ НА ЗАКОНСКАТА РЕГУЛАТИВА
ЗА РЕВИЗИЈАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
КОН КРИТЕРИУМИТЕ НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА**

- Усогласување на Македонската законска регулатива со Директивата на Европскиот парламент и на Советот на Европската Унија

2.5.1. Усогласување на Македонската законска регулатива со
Директивата на Европскиот парламент и на Советот на Европската Унија

Со цел подобрување на квалитетот на законската ревизија во 1998 година беше формиран Комитет за ревизија на Европската Унија. Случајот со симболот за корпоративна измама и корупција, американската енергетска корпорација ЕНРОН, покажа како може финансиската состојба на една компанија да биде одржувана со системски планирана и институционализирана сметководствена измама. Тоа ја поттикна Европската унија да ги преиспита приоритетите за финансиското известување и законската ревизија.

Работејќи во насока на обезбедување на конкурентен и квалитетен пазар за ревизија и на спречување на корпоративни и финансиски злоупотреби Европската комисија ги постави следниве стратешки насоки: независност на ревизорските фирми и ревизорите; одговорност на ревизорите; јавен надзор на ревизорите; меѓународни стандарди за ревизија; соработка со трети земји.

По однос на независноста на ревизорите Европската комисија во мај 2002 година издаде *Препорака за независност на законската ревизија во Европската унија: Група фундаментални принципи* (Commission Recommendation of 16 May 2002 – Statutory Auditors' Independence in the EU: A Set of Fundamental Principles) со насоки законските ревизори за секоја поединечна ревизија да ги документираат сите потенцијални ризици и закани, со заштитна мерка ревизорите да не обезбедуваат дополнителни услуги на клиентите за ревизија.

Одговорноста на ревизорите е имплементирана во *Препораката за ограничувањето на граѓанската одговорност на ревизорите* (COMMISSION RECOMMENDATION of 5 June 2008 concerning the limitation of the civil liability of statutory auditors and audit firms) издадена во јуни 2008 година, чија основна цел е да се обезбеди дека ревизорските фирми се способни да вршат ревизија во компаниите кои котираат во Европската унија.

Сите законски ревизори и ревизорски фирми се предмет на јавен надзор, при што овој систем мора да биде транспарентен, но и да има право да превзема соодветни мерки.

Европската комисија ги усвои меѓународните стандарди за ревизија и пропиша ревизиите на годишните и консолидираните сметки да се вршат во согласност со тие стандарди.

Во поглед на реалациите со трети земји поддржано е Европската комисија да ги регулира и надгледува фирмите за ревизија кои не се од Европската унија и да соработува со надлежните органи на земјите кои не се членки на Европската унија. Воедно Европската комисија донесе одлука со која е опфатена заштитата на доверливоста документите кои надлежните органи од трети земји можат да ги добијат од земјите членки на Европската унија, со што се зголемува заштитата на инвеститорите.

Со Директивата 2006/43/EЗ на Европскиот парламент и на Советот од 17. мај 2006 година за законска ревизија на годишните сметки и консолидираните сметки за изменување на Директивата 78/660/ЕЕЗ и 83/349/ЕЕЗ на Советот и за укинување на Директивата 84/253/ЕЕЗ на Советот (DIRECTIVE 2006/43/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 17 May 2006 on statutory audits of annual accounts and consolidated accounts, amending Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC and repealing Council Directive 84/253/EEC) се воспоставија прописи за законската ревизија на годишните и консолидираните сметки.

Законската регулатива во Република Македонија во значаен дел е усогласена со Директивата 2006/43/EЗ (Directive 2006/43/EC on statutory audits of annual accounts and consolidated accounts).

Дефинициите дадени во член 4 од Законот за ревизија од 2010 година се во значаен дел усогласени со дефинициите дадени во член 2 од Директивата 2006/43/EЗ. Кај дефинирањето на законската и договорната ревизија, ревизорите, друштвата за ревизија, МСР, МСФИ, Советот како надлежен орган и на други клучни поими постои целосна усогласеност. Дефинирањето во Законот за ревизија на *Правните лица од јавен интерес* како „акционерски друштва со посебни обврски за известување согласно Законот за хартии од вредност“ е потесна дефиниција од дефинирањето на *Субјектите од јавен интерес* во Директивата.

Постои потполна усогласеност на македонската законска регулатива со Директивата 2006/43/EЗ по однос на:

- овластувањето за вршење ревизија;
- теоретските знаења на ревизорите, така што со Програмата за полагање на испит за стекнување на звање овластен ревизор предвидени се теми кои се соодветни на темите предвидени со Тестот на теоретското знаење наведени во Директивата;
- континуираната едукација на законските ревизори пропишана со Директивата која е имплементирана и во Законот за ревизија;
- јавниот регистар на законски ревизори предвиден со Директивата, така што Институтот на овластени ревизори води регистри на овластените ревизори, друштвата за ревизија и овластените ревизори-трговци поединци, кои ги содржат податоците пропишани со Директивата;
- доверливоста и службената тајна;
- надоместокот за ревизија, кој не смее да биде под влијание на дополнителни услуги;
- јавниот надзор над вршењето ревизија, оваа функција му е доверена на Советот за унапредување и надзор на ревизијата како независно и самостојно регулаторно тело со јавни овластувања;

- *извештаите за транспарентност*, минималните барања за податоците во извештаите за транспарентност во Законот за ревизија кореспондираат со оние од Директивата;

Постои делумна усогласеност на македонската законска регулатива со Директивата 2006/43/EЗ по однос на:

- *професионалната етика и независноста*;

- *обврската за примена на ревизорските стандарди*, според Директивата ревизорите извршуваат законска ревизија согласно MCP усвоени од Комисијата, а според Законот за ревизија се применуваат MCP на IFAC објавени во Службен весник на РМ;

- *законската ревизија на консолидираните сметки*, по однос на обврската за изготвување консолидирани финансиски извештаи македонската законска регулатива отстапува и од MCC, според Законот за трговските друштва без исклучок секое трговско друштво кое има преовладувачко влијание во едно или повеќе друштва секоја година составува и објавува консолидирани финансиски извештаи, додека според MCC 27 матичното друштво не мора да презентира консолидирани финансиски извештаи доколку и самото е подружница на друг ентитет, ако неговите должнички или сопственички инструменти не се тргувани на јавен пазар, доколку финансиските извештаи не ги поднесува до комисијата за хартии од вредност или друга регулаторна организација или пак основното матично друштво или пак друго матично друштво во структурата подготвува консолидирани финансиски извештаи расположливи за јавна употреба и усогласени со MCSFI;

- *ревизорското известување и потпишувањето на ревизорскиот извештај*, кој го потпишува овластениот ревизор кој ја вршел ревизијата, но според Директивата во исклучителни случаи тој потпис не треба да се открива во јавноста;

- *контролата на квалитетот*, системот за обезбедување контрола на квалитетот треба да е независен од фирмите за ревизија, финансирањето да е ослободено од било какви неповолни влијанија на фирмите за ревизија или законските ревизори, лицата кои извршуваат прегледи мора да имаат соодветно образование и искуство, вкупните резултати од прегледите да се објавуваат годишно, ревизорите да подлежат на соодветни дисциплински мерки или санкции;

Значаен дел од нецелосната усогласеност е поради тоа што кај нас Директивата не е целосно применлива до пристапувањето на Република Македонија кон Европската унија. Секако постојат и други неусогласености и причини за тие неусогласености на македонската законска регулатива со прописите на Европската унија, MCP, MCSFI и MCC.

ТРЕТ ДЕЛ

РЕВИЗИЈАТА ОД НАДВОРЕШНИ РЕВИЗОРИ НА БАНКАРСКИОТ СИСТЕМ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Глава шеста: БАНКИ И ШТЕДИЛНИЦИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

- Структура на финансискиот сектор во Република Македонија
 - Големите банки во Република Македонија
 - Средните банки во Република Македонија
 - Малите банки во Република Македонија
 - Штедилниците во Република Македонија

3.6.1. Структура на финансискиот сектор во Република Македонија

Финансискиот сектор го претставува крвотокот на економијата на една земја. Паралелно со општествено-политичките промени и развој на територијата на Македонија се развивал и движел и банкарскиот систем. Развојот на банкарството датира од античко време. Во времето на владеењето на Филип Македонски (359-336 г.п.н.е.) во Македонија била направена покрупна финансиска реформа, со која бил установен солиден паричен систем и воведена златна македонска монета – стартер, која и според својата материјална и според својата функционална вредност се смета за една од повредните монети од тоа време.²²

Натамошниот развој одел преку ковањето пари во Стоби за време на владеењето на Римјаните, како и во Скопје, Охрид, Кратово во XIV век за време на српското владеење. За време на турското владеење Цариградската отоманска банка отворила филијали во повеќе градови низ Македонија, а филијали отворале и други европски банки. Помеѓу двете светски војни на територијата на Македонија главно егзистирале српски банки, а за време на Втората светска војна претежно бугарски банки. Во повоена Југославија, до осамостојувањето на Република Македонија, банките биле организирани согласно развојот на општествено-политичкото уредување почнувајќи од административно-централистичкиот период, почетоците на самоуправувањето, уставните промени и натамошниот развој на самоуправниот систем, до прифаќањето на принципите на пазарната економија.

Осамостојувањето на Република Македонија, преку референдумот и Уставот, резултирало и со монетарно осамостојување обелоденето на 26.04.1992 година, придружено со конституирањето на Народната банка на Македонија како самостојна емисиона банка. Секторот на финансиските институции денес во Република Македонија го сочинуваат пет потсектори:

- Народна банка на Република Македонија;
- Останати депозитни институции (банки и штедилници);
- Останати финансиски институции;
- Осигурителни друштва и пензиски фондови;
- Останати финансиски посредници.

Додека при монетарното осамостојување во Република Македонија постоеја 5 банки сега овој број е значително зголемен и самиот банкарски систем е

²² Трпески Љупчо – БАНКАРСТВО И БАНКАРСКО РАБОТЕЊЕ – Скенпоинт, Скопје 2009 година, стр. 231

поразгранет и поразвиен. Банкарскиот систем на Република Македонија со состојба на ден 31.12.2010 година го сочинуваат осумнаесет банки, кои според големината се групирани во три групи, како и осум штедилници.

Банките се групираат врз основа на големината на нивната актива. Основен принцип при одредување на границите помеѓу групите банки е просечниот пораст на вкупната актива. Овие граници се корегираат на годишно ниво, така за 2009 година како мали се класификуваат банките со актива под 5 милијарди денари, банките со актива од 5 милијарди до 20 милијарди денари, а како големи се класификувани банките со актива над 20 милијарди денари, додека овој праг за 2011 година е 22,5 милијарди денари.

- Група големи банки

Комерцијална банка АД – Скопје;
НЛБ Тутунска банка АД – Скопје;
Стопанска банка АД – Скопје;

- Група средни банки

Алфа банка АД – Скопје;
Извозна и кредитна банка АД – Скопје;
Инвестбанка АД – Скопје;
Македонска банка за поддршка на развојот АД – Скопје;
Охридска банка АД – Охрид;
Прокредит банка АД – Скопје;
Стопанска банка АД – Битола;
ТТК банка АД – Скопје;
УНИ банка АД – Скопје;

- Група мали банки

Еуростандард банка АД – Скопје;
Зираат банка АД – Скопје;
Капитал банка АД – Скопје;
Поштенска банка АД – Скопје;
Статер банка АД – Куманово;
Централна кооперативна банка АД – Скопје;

- Штедилници

Ал коса АД – Штип;
Баваг ДОО – Скопје;
ФУЛМ Штедилница ДОО – Скопје;
Интерфалко – Скопје;
Пеон – Струмица;
Мак-БС – Скопје;
Можности – Скопје;
Младинец ДОО – Скопје;

Овој број на банки е непроменет во однос на 31.12.2009 година, додека бројот на штедилниците од десет најпрво е намален на девет, а во месец ноември 2010 година укината е дозволата за работење на уште една штедилница. Воопшто бројот на штедилниците е променлив, односно нивниот број од

година во година се смалува, додека кај банките таквата флукутација не е присутна.

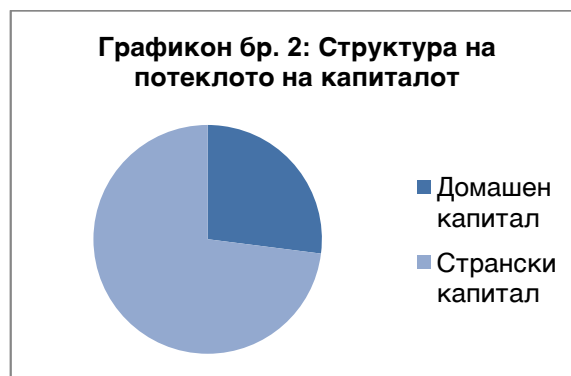
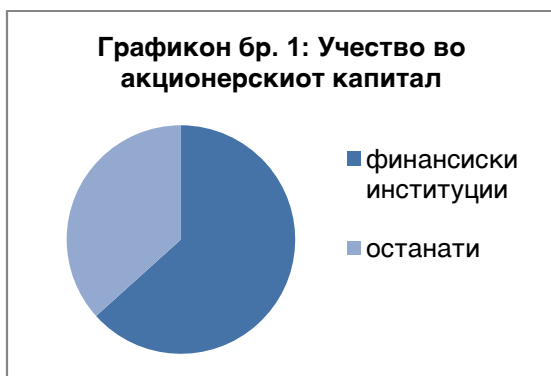
Учеството на штедилниците е незначително во сите сегменти од работењето на банкарскиот систем. Штедилниците учествуваат со 1% во вкупната актива на банкарскиот систем, 1,5% во вкупните кредити и 0,3% во вкупните депозити на нефинансиските субјекти.²³

Во текот на 2011 година настанати се мали промени во структурата на банкарскиот систем на Република Македонија. Со состојба на 30.06.2011 година банкарскиот систем на Република Македонија го сочинуваат седумнаесет банки од кои четири банки се големи, осум банки се средни и пет банки се во групата на мали банки.

Активата на Охридска банка АД – Охрид надмина 22,5 милијарди денари при што оваа банка премина од групата средни во групата големи банки. Во јануари 2011 година бројот на банките се намали за една банка поради статусната промена, присоединување на Статер банка АД – Куманово кон Централна кооперативна банка АД – Скопје.

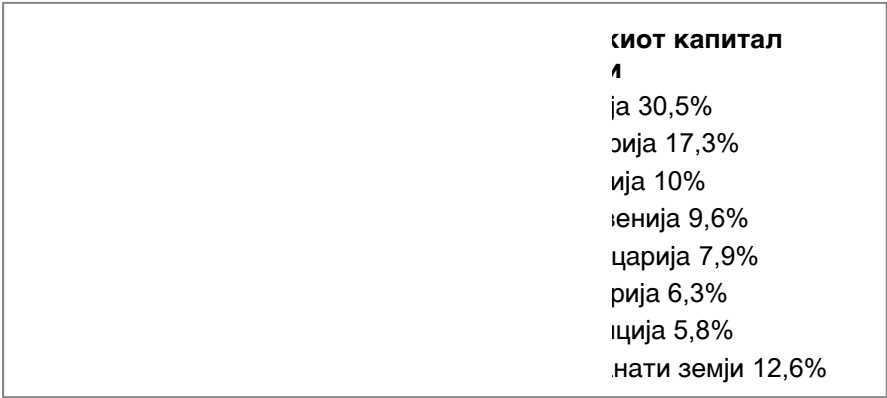
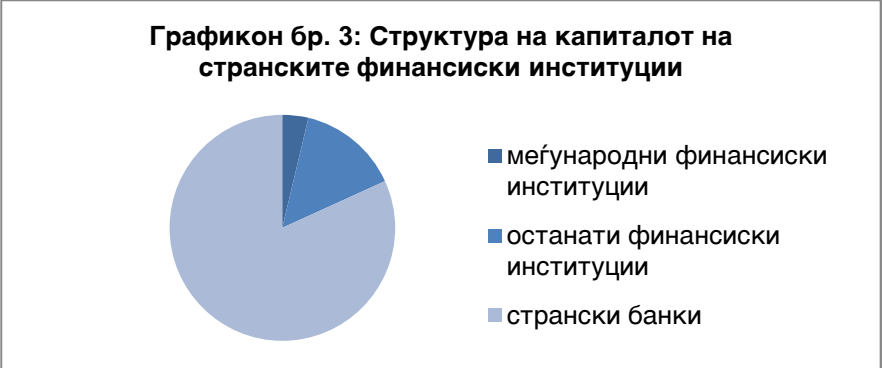
Бројот на штедилниците останува непроменет, како и учеството на штедилниците во вкупните активности на депозитните институции.

Со учество од 63,3% во вкупниот акционерски капитал финансиските институции имаат најзначајно учество во сопственичката структура на банките (Графикон бр. 1). Според земјите на потекло најзначајно е учеството на странскиот капитал, кој учествува со 73% во вкупниот капитал на банките во РМ (Графикон бр. 2). Тринаесет банки се во доминантна странска сопственост, од кои осум банки се подружници на странски банки. Финансиските институции учествуваат со 82,6% во вкупниот странски капитал на банките во РМ, со најзначајно е учеството на странските банки од 81,8%, па останатите финансиски институции од странство со 14,5% и со 3,7% меѓународни финансиски институции (Графикон бр. 3). Најзначаен дел во странскиот капитал, со учество од 76,6%, има капиталот со потекло од земјите членки на Европската унија (Графикон бр. 4). На графиконот бр. 5 претставено е учеството на пооддлени земји во вкупниот странски капитал.²⁴

²³ Извор НБРМ, Извештај за банкарскиот систем и банкарската супервизија во 2010 година, Скопје април 2011 година

²⁴ Извор НБРМ, Извештај за банкарскиот систем на Република Македонија во вториот квартал од 2011 година, Скопје ноември 2011 година

3.6.2. Големите банки во Република Македонија²⁵

Групата големи банки во Република Македонија со состојба на ден 30.06.2011 година ја сочинуваат: Комерцијална банка АД – Скопје, НЛБ Тутунска банка АД – Скопје, Охридска банка АД – Охрид и Стопанска банка АД – Скопје.

Учеството на странскиот капитал во вкупниот акционерски капитал кај групата големи банки изнесува 79,3%. Групата големи банки во вкупните

²⁵ Извор НБРМ: податоците презентирани во следните три поднаслови се од кварталните, полугодишните и годишните извештаи на Народната банка на Република Македонија, www.nbrm.mk

активности на банкарскиот систем учествува со 68,4% во 2009 година, односно со 66,8% во 2010 година.

Табела 1 – учество на групата големи банки во вкупната актива, вкупните кредити и депозити

категории период	број на банки	учество во вкупна актива	учество во вкупните кредити	учество во вкупните депозити	адекватност на капиталот	основен капитал/ актива пондер. според ризици
31.12.2009.	3	67,5%	70,1%	74,5%	13,8%	10,9%
31.12.2010.	3	66,0%	68,9%	72,7%	14,1%	11,2%
30.06.2011.	4	72,1%	72,5%	72,8%	15,3%	12,6%

Извор: НБРМ

Со преминот на Охридска банка АД кон групата големи банки не се промени значајно структурата на учество на оваа група банки во севкупната актива, кредитите и депозитите, што укажува на тоа дека има висока концентрација на банкарскиот систем на Република Македонија во трите водечки банки. Пазарното учество во вкупната актива на банкарскиот систем на секоја од трите водечки банки со состојба на 30.06.2011 година е над 19%, односно над 20% за 2009 година и 2010 година. Пазарното учество во вкупната актива на банкарскиот систем на четвртата голема банка со состојба на 30.06.2011 година, како и за 2009 година и 2010 година кога беше во групата средни банки, е над 5%, но не надминува 10%.

3.6.3. Средните банки во Република Македонија

Групата средни банки во Република Македонија со состојба на ден 30.06.2011 година ја сочинуваат: Алфа банка АД – Скопје, Извозна и кредитна банка АД – Скопје, Инвестбанка АД – Скопје, Македонска банка за поддршка на развојот АД – Скопје, Прокредит банка АД – Скопје, Стопанска банка АД – Битола, ТТК банка АД – Скопје и УНИ банка АД – Скопје.

Учеството на странскиот капитал во вкупниот акционерски капитал кај групата средни банки изнесува 54,7%. Групата средни банки во вкупните активности на банкарскиот систем учествува со 27,2% во 2009 година, односно со 29,8% во 2010 година.

Табела 2 – учество на групата средни банки во вкупната актива, вкупните кредити и депозити

категории период	број на банки	учество во вкупна актива	учество во вкупните кредити	учество во вкупните депозити	адекватност на капиталот	основен капитал/ актива пондер. според ризици
31.12.2009.	8	27,6%	27,8%	22,7%	17,4%	15,1%
31.12.2010.	9	30,2%	28,8%	24,3%	17,0%	14,6%
30.06.2011.	8	24,0%	25,0%	24,2%	16,3%	13,7%

Извор: НБРМ

Поединечното пазарно учество во вкупната актива на банкарскиот систем на банките кои припаѓаат на групата средни банки е под 5%, а кај шест од нив учеството е под 3%.

3.6.4. Малите банки во Република Македонија

Групата мали банки во Република Македонија со состојба на ден 30.06.2011 година ја сочинуваат: Еуростандард банка АД – Скопје, Зираат банка АД – Скопје, Капитал банка АД – Скопје, Поштенска банка АД – Скопје и Централна кооперативна банка АД – Скопје.

Учеството на странскиот капитал во вкупниот акционерски капитал кај групата мали банки изнесува 87,3%. Групата мали банки во вкупните активности на банкарскиот систем учествува со 4,4% во 2009 година, односно со 3,4% во 2010 година.

Табела 3 – учество на групата мали банки во вкупната актива, вкупните кредити и депозити

категории период	број на банки	учество во вкупната актива	учество во вкупните кредити	учество во вкупните депозити	адекватност на капиталот	основен капитал/ актива пондер. според ризици
31.12.2009.	7	4,9%	2,1%	2,6%	48,1%	48,1%
31.12.2010.	6	3,8%	2,3%	3,0%	54,7%	54,5%
30.06.2011.	5	3,9%	2,5%	3,0%	50,0%	49,5%

Извор: НБРМ

Поединечното пазарно учество во вкупната актива на банкарскиот систем на банките кои припаѓаат на групата мали банки е под 3%.

3.6.5. Штедилниците во Република Македонија

Учеството на штедилниците во вкупните активности на депозитните институции останува маргинално и со состојба на 30.06.2011 година, така да осумте штедилници учествуваат со 1% во вкупната актива, 1,5% во вкупните кредити и 0,3% во вкупните депозити на нефинансиските субјекти.

Штедилницата е финансиска институција со својство на правно лице кое го стекнува со уписот во трговскиот регистар. Инаку, банките и штедилниците меѓусебно се исклучуваат како институции. Така, банка не може да оснива штедилница, а штедилницата не може да работи под називот банка.²⁶

Работењето на штедилниците и нивното егзистирање последниве неколку години е “по инерција”, бидејќи со Законот за банките (Сл. весник на РМ 67/2007....67/2010) не е предвидено основање штедилници, туку само е предвидено штедилниците основани пред стапувањето на сила на законот да продолжат со работа согласно добиените дозволи при основањето. Скоро сите обврски од законот важат како за банките, така и за штедилниците, така да по однос на обврските за известување, контрола, справување со ризици, супервизија, внатрешна ревизија, надзор над работењето, стечај, ликвидација и друго за штедилниците важат истите одредби кои важат и за банките.

Сепак штедилниците се ограничени во вршењето на банкарските работи, при што најчесто ги вршат следниве работи:

- Прибирање денарски влогови од физички лица;
- Кредитирање на физички лица, вршители на дејност, како и правни лица;
- Давање и земање кредити од банки и штедилници;
- Менувачки работи;
- Економско финансиски консалтинг;

²⁶ Трпески Љупчо – БАНКАРСТВО И БАНКАРСКО РАБОТЕЊЕ – Скенпоинт, Скопје 2009 година, стр. 315

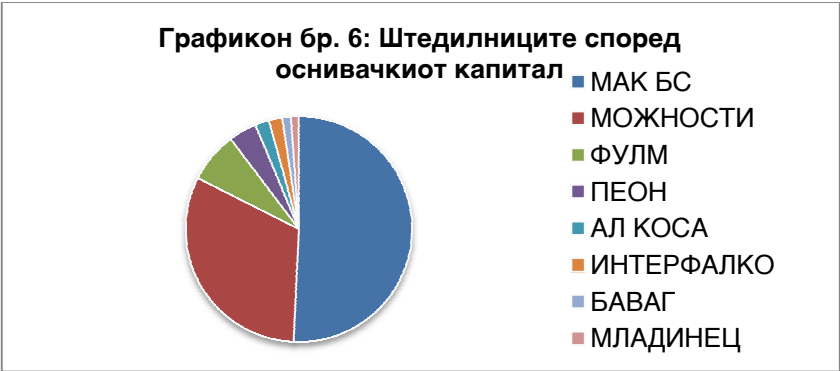
- Други работи утврдени со закон.

Табела 4 – Штедилниците во Република Македонија²⁷

Штедилница	број на вработени	капитал (000 ден)	адекватност на капиталот
АЛ КОСА – Штип	5	18.832	91%
БАВАГ – Скопје	5	11.574	нема податок ²⁸
ФУЛМ – Скопје	22	68.695	54%
ИНТЕРФАЛКО – Скопје	9	19.127	нема податок
ПЕОН – Струмица	4	38.000	91%
МАК БС – Скопје	34	479.664	78%
МОЖНОСТИ – Скопје	113	300.152	25%
МЛАДИНЕЦ – Скопје	4	10.564	99%

Карактеристично за штедилниците е високиот степен на адекватност на капиталот, што се должи на ограниченоста во работењето и со тоа помалата изложеност на ризици и потребен капитал за покривање на ризиците.

Забележително е отскокнувањето на две штедилници во однос на останатите по бројот на вработени и запишаниот капитал. Воедно овие две штедилници имаат и најголем број на филијали.

²⁷ Податоците се прземени од извештаите објавени од штедилниците согласно “Одлуката за објавување извештаи и податоци од страна на банката” објавена во Сл. весник на РМ бр. 134/2007

²⁸ Податоците за БАВАГ и ИНТЕРФАЛКО се од годишните сметки за 2010 година

**Глава седма: ДРУШТВА ЗА РЕВИЗИЈА И ОВЛАСТЕНИ РЕВИЗОРИ –
ТРГОВЦИ ПОЕДИНЦИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

- Мрежа на професионалните ревизори во Република Македонија
- Класификација на друштвата за ревизија и овластените ревизори –
трговци поединци во Република Македонија
- Посебностите на државната ревизија во однос на независната ревизија
- Посебностите на државната ревизија во однос на интерната ревизија

3.7.1. Мрежа на професионалните ревизори во Република Македонија

Без претензии да се докажува дека историјата почнува денес, неспорно е дека ревизорската функција како организирана професија на просторот на Република Македонија отпочнува во деведесеттите години од XX век. Како што е наведено во четвртата глава од трудов, можеби е неспорно дека зачетоците на денешната ревизијата во Република Македонија се многу порано, преку Службата на општествено книговодство, во Дирекцијата за економско-финансиска ревизија. Вработените во Дирекцијата за ЕФР при СОК се стекнаа со соодветна обука од сметководството и ревизијата.

“Првиот чекор во таа насока се состоеше во спроведувањето засилена обука на група од 26 внимателно одбрани кадри на СОК, на ниво на СФРЈ, во соработка со реномираната ревизорска куќа ‘Куперс и Либранд’ (Coopers & Lybrand) од Лондон.”²⁹

Потребата од воведување на ревизијата во СФРЈ се наметна со стопанските реформи и отварањето на југословенскиот пазар за странскиот капитал. Ревизијата се вршеше во претпријатијата кои користеа кредити од странски банки и меѓународни финансиски корпорации или пак имаа заеднички вложувања со претпријатија од странство.

Сепак во поглед на поставеноста Дирекцијата за ЕФР при СОК е поскоро претходница на државната ревизија отколку на комерцијалната ревизија, иако кажано со денешниот јазик ревидирани ентитети претежно беа големи стопански субјекти, но мора да се напомене дека тие претпријатија, или поточно оргазнизации на здружен труд, беа во општествена сопственост. Од друга страна СОК кој го обавуваше платниот промет и вршеше контролна функција на фискалната и финансиската дисциплина, беше единствена институција која се бавеше со ревизија, со што ја имаше монополската положба во ревизијата. Хиерархиската поставеност во СОК и фактот дека и вработените во ЕФР беа државни службеници сериозно ја загрозуваше независноста на ревизорот како еден од основните стандарди на ревизијата.

Канализирањето на професијата отпочнува со доделувањето на привремени уверенија за овластени ревизори во втората половина на 1998 година врз основа на Законот за ревизија донесен во 1997 година. Во декември 2001 година Министерството за финансии на РМ го организира првото полагање за овластени ревизори, при што во 2002 година се отпочнува со доделување уверенија за овластени ревизори.

²⁹ Божиновска Лазаревска Зорица – РЕВИЗИЈА, Економски факултет Скопје – Скопје 2011 година, стр. 606

Првите друштва за ревизија во Република Македонија се формираат кон средината на 90-те години од минатиот век. Законскиот основ за формирање друштва за ревизија е воведен со законот од 1997 година. По доделените привремени, а од 2002 година и трајните, уверенија за овластени ревизори на друштвата за ревизија, подоцна и на овластените ревизори-трговци поединци, им се издаваат дозволи за работа, каде еден од основните услови е да има вработено соодветен број овластени ревизори.

Најголемиот број друштва за ревизија во Република Македонија се формирани заклучно со првите неколку години од XXI век, но тој број, иако не со голем интензитет, се зголемува, при што само неколку друштва во меѓувреме згаснаа. Воедно по воведувањето на можноста за основање на овластен ревизор-трговец поединец се регистрираа ревизори и со оваа форма на организирање.

На крајот од месец ноември 2011 година во Република Македонија евидентирани се 192 овластени ревизори, а регистрирани се 28 друштва за ревизија и 11 овластени ревизори-трговци поединци:³⁰

- Друштво за ревизија ЕФЕКТ-ПЛУС ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизорски услуги ПРАЈСВОТЕРСХАУС КУПЕРС РЕВИЗИЈА ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизија МУР СТВЕНС ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизија, проценка и финансиски консалтинг Б и Љ ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизија ПРО АУДИТ ДОО – Куманово;
- Друштво за ревизија ДИМИТРОВ РЕВИЗИЈА ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизорски и книговодствен консалтинг и услуги ЕРНСТ И ЈАНГ – ОВЛАСТЕНИ РЕВИЗОРИ ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизија ГРАНТ ТОРНТОН ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизија БЕЈКЕР ТИЛИ МАКЕДОНИЈА ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизија и консултантски услуги КПМГ МАКЕДОНИЈА ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизиски, консалтинг и даночни услуги ДИЛОИТ ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизија КОЈЗАКЛИЕВ-ПАВЛЕСКА ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизија и консалтинг Е.Р.Ц. ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизија ПЕЛАГОНИСКА РЕВИЗОРСКА КУКА ДООЕЛ – Прилеп;
- Друштво за ревизија ЛОГИСТ ДОО – Куманово;
- Друштво за ревизија и консалтинг ТРИО-КОНСАЛТИНГ ДОО – Гевгелија;
- Друштво за ревизија и проценка КНИ-ПРОКОМ ДООЕЛ – Прилеп;
- Друштво за ревизија РАФАЈЛОВСКИ РЕВИЗИЈА ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизија МСР ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизија ПРИМЕКО РЕВИЗИЈА ДООЕЛ – Скопје;
- Друштво за ревизија ЦЕНСУМ ДООЕЛ – Скопје;

³⁰ Извор: Институт на овластени ревизори на Република Македонија

- Друштво за ревизија, проценка и финансиски консалтинг ЕЛИТ ДООЕЛ – Скопје;
- Друштво за ревизија и консалтинг ЕВРОПСКИ ЦЕНТАР ЗА РЕВИЗИЈА ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизија и консалтинг РЕВИЗОНС ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизија РЕВИЗОРСКИ ЦЕНТАР БС ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизија, книговодство и даночен консалтинг ЈВК ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизорски услуги РЕВИЗИЈА И ФИНАНСИИ РИФ ДООЕЛ – Скопје;
- Друштво за ревизија, проценка, и судско вештачење ИДЕЈА ПЛУС РЕВИЗИЈА & КОНСАЛТИНГ ДОО – Радовиш;
- Трговец поединец за ревизија, проценка и судско вештачење ТП РЕВИЗИЈА ЧУЛЕВА – Скопје;
- Трговец поединец за ревизија, судски вештачења и стечаи ТП РЕВИЗИЈА АЛАЧ – Охрид;
- ТП РЕВИЗОР С – Струмица;
- ТП ММ РЕВИЗИЈА – Радовиш;
- ТП БЕНД РЕВИЗИЈА И КОНСАЛТИНГ – Тетово;
- ТП РЕВИЗОР БАБАМОВ – Струмица;
- ТП РЕВИЗИЈА АНДОНОВСКИ – Куманово;
- ТП РЕВИЗИЈА СТОЈЧЕВСКИ – Куманово;
- ТП РЕВИЗИЈА ЃОРЃИЕВ – Скопје;
- ТП за сметководство, вештачење и ревизија КОНТОАР РЕВИЗИЈА – Скопје;
- ТП за ревизија и консалтинг услуги ВИВАЛТ РЕВИЗИЈА И КОНСАЛТИНГ – Кичево;

Во Република Македонија според сопственичката структура нема акционерски друштва кои се бават со ревизија, а 6 од 28-те друштва се ДООЕЛ-и, односно се во сопственост на едно лице.

Сите друштва за ревизија и овластени ревизори-трговци поединци се членки на Институтот на овластени ревизори на Република Македонија, а воедно 7 друштва за ревизија се членки на професионална мрежа.

Според бројот на вработени 19 друштва за ревизија и сите 11 овластени ревизори-трговци поединци имаат помалку од 10 вработени, додека останатите 9 друштва за ревизија имаат над 10 вработени, односно ревизорските фирми вкупно имаат над 270 вработени од кои над 80 се овластени ревизори. Дел од останатите овластени ревизори се вработени како интерни ревизори во банките, општините или кај големите трговски друштва, дел се бават со научна дејност, дел се финансиски или сметководствени работници и дел се занимаваат со други дејности.

3.7.2. Класификација на друштвата за ревизија и овластените ревизори – трговци поединци во Република Македонија

Глобално во ревизорската струка постои голема четворка. Но тоа не значи дека филијалите на големата четворка по автоматизам се големи ревизорски друштва, ниту дека само припадниците на големата четворка се големи.

Гледано во целина класификацијата на друштвата за ревизија и овластените ревизори-трговци поединци во Република Македонија може да се направи според повеќе критериуми, како што се:

- класификацијата според Законот за трговските друштва;
- бројот на ревизии, односно ревидирани ентитети, во текот на годината;
- вкупно остварените приходи во текот на годината;
- оставрените приходи од ревизија во текот на годината;
- бројот на вработени;
- остварен вкупен приход по вработен;
- остварен приход од ревизија по вработен;
- како комбинација од наведените критериуми;
- според други критериуми.

Податоците презентирани во овој поднаслов се однесуваат за оствареното работење во 2008, 2009 и 2010 година кое е обелоденето во извештаите за транспарентност за тие години. Дел од ревизорските фирми се формирани во овој период така да две од друштвата за ревизија и еден овластен ревизор-трговец поединец немаат остварено приходи во 2010 година, а кај едно друштво за ревизија остварените приходи за таа година не се од ревизија.

Друштвата за ревизија и овластените ревизори-трговци поединци во Република Македонија имаат од 1 до 34 вработени, а вкупните приходи им се движат од неколку илјади до 1 милион ЕВРА.³¹ Според тоа ни една ревизорска фирма не ги исполнува условите од член 470 од Законот за трговските друштва за да се класифицира како среден или голем трговец. Според цитираниот член од законот мал трговец е секој трговец кој задоволува два од трите критериуми: бројот на вработените да не е над 50; годишниот приход, вкупниот обрт, да е помал од 2 милиони ЕВРА; просечната вредност на активата да е помала од 2 милиони ЕВРА.

Според ангажманот:

- 7 овластени ревизори-трговци поединци и 1 друштво за ревизија извршиле помалку од 10 ревизии годишно;
- 6 друштва за ревизија и 2 овластени ревизора-трговци поединци извршиле помеѓу 11 и 20 ревизии годишно;
- 5 друштва за ревизија извршиле помеѓу 21 и 30 ревизии годишно;
- 5 друштва за ревизија извршиле помеѓу 31 и 40 ревизии годишно;
- 4 друштва за ревизија и 1 овластен ревизор-трговец поединец извршиле помеѓу 41 и 50 ревизии годишно;
- 4 друштва за ревизија извршиле над 50 ревизии годишно.

Овој критериум сам за себе не е многу значаен при рангирањето на ревизорските фирми и нивното учество на пазарот за ревизорски услуги, поради тоа што при рангирањето треба да се има предвид не само бројноста туку и квалитетот на субјектите на ревизија во смисол на нивната големина, дејност, фактот дали изготвуваат консолидирани биланси и слично. Сепак ќе ги наведеме друштвата и трговците поединци кои во 2009 и 2010 година го извршиле најголемиот број на ревизии. Над 50 ревизии годишно извршиле Мур Стивенс ДОО, Биљ ДОО, КПМГ Македонија ДОО и Трио-консалтинг ДОО.

³¹ Извор: ИОРПМ www.iorm.org.mk, извештаи за транспарентност; истиот извор е користен при сите табели и графикони во овој поднаслов од трудов

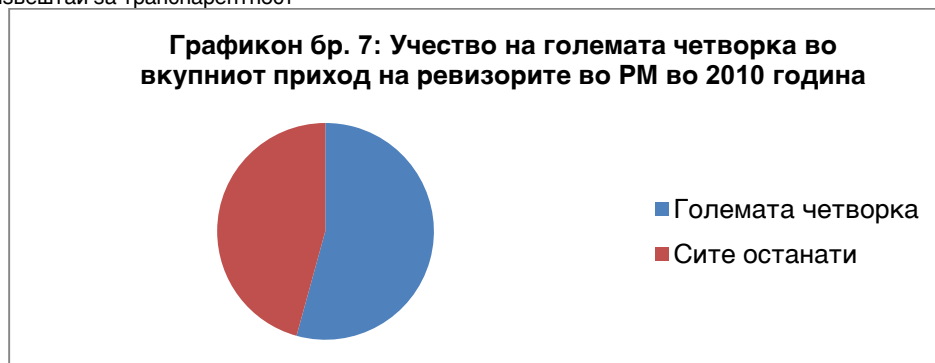
Од 40 до 50 ревизии годишно извршиле Прајсвотерхаус Куперс ревизија ДОО, Димитров ревизија ДОО, Грант Торнтон ДОО, Ценсум ДООЕЛ и ТП Бенд ревизија и консалтинг.

Во текот на 2010 година друштвата за ревизија и овластените ревизори-трговци поединци оствариле вкупен приход од 400.576 илјади денари. Друштвата за ревизија од големата четворка заедно оствариле 217.528 илјади денари вкупен приход, или 54,30% од вкупно остварениот приход на фирмите за ревизија. Приход од над 10 милиони оствариле уште шест други друштва за ревизија, кои заедно со големата четворка имаат остварено 327.354 илјади денари, или 81,72% од вкупните приходи. Четири друштва за ревизија и два овластени ревизори-трговци поединци имаат остварено помеѓу 5 и 10 милиони денари вкупен приход. Вкупно овие 16 фирми за ревизија оствариле 367.030 илјади денари, односно 91,63% од вкупно остварениот приход.

Табела 5 – Ревизори со остварен вкупен приход од над 5 милиони денари

р.бр.	Друштво за ревизија, трговец поединец	вкупен приход (000 денари)	% учество
1	КПМГ Македонија ДОО	61.503	15,35
2	Прајсвотерхаус Куперс ревизија ДОО	59.433	14,84
3	Ернст и Јанг овластени ревизори ДОО	51.796	12,93
4	Дилоит ДОО	44.796	11,18
5	Грант Торнтон ДОО	40.770	10,18
6	Димитров ревизија ДОО	18.294	4,57
7	Мур Стивенс ДОО	14.853	3,71
8	Бејкер Тили Македонија ДОО	13.436	3,35
9	Б и Љ ДОО	11.924	2,98
10	Ценсум ДООЕЛ	10.249	2,63
11	Трио-консалтинг ДОО	7.514	1,88
12	ТП Ревизија Чулева	7.431	1,86
13	ТП Бенд ревизија и консалтинг	7.302	1,82
14	Рафајловски ревизија ДОО	5.942	1,48
15	Примеко ревизија ДООЕЛ	6.474	1,62
16	Пелагониска ревизорска кука ДООЕЛ	5.013	1,25
17	Сите останати друштва и ТП	33.546	8,37
	В к у п н о:	400.576	100,00

Извор: ИОРПМ; извештаи за транспарентност

Графикон бр. 8: Учество на групи ревизори во вкупниот приход на
ревизорите во РМ во 2010 година

Во текот на 2010 година друштвата за ревизија и овластените ревизоритрговци поединци оствариле вкупен приход од ревизорски услуги во износ од 336.292 илјади денари што е 83,95% од вкупно остварениот приход на ревизорите по сите основи. Друштвата за ревизија од големата четворка заедно оствариле 203.449 илјади денари приход од услуги на ревизија, или 60,50% од вкупно остварениот приход од ревизија. Приход од над 10 милиони оствариле уште две други друштва за ревизија, кои заедно со големата четворка имаат остварено 253.156 илјади денари, или 75,28% од вкупните приходи од ревизија. Пет друштва за ревизија и еден овластен ревизор-трговец поединец имаат остварено помеѓу 5 и 10 милиони денари вкупен приход од услуги на ревизија. Вкупно овие 12 фирми за ревизија оствариле 294.679 илјади денари, односно 87,63% од вкупно остварениот приход од ревизија во 2010 година.

Табела 6 – Ревизори со над 5 милиони денари остварен приход од ревизија

р. бр.	Друштво за ревизија, трговец поединец	приход од ревизија (000 денари)	% учество во вкупните приходи од ревизија	% учество во вкупните сопствени приходи
1	Прајсвотерхаус Куперс ревизија ДОО	59.433	17,67	100,00
2	КПМГ Македонија ДОО	58.028	17,26	94,35
3	Ернст и Јанг овластени ревизори ДОО	51.796	15,40	100,00
4	Дилоит ДОО	34.192	10,17	76,33
5	Грант Торнтон ДОО	33.553	9,98	82,30
6	Димитров ревизија ДОО	16.154	4,80	88,30
7	Б и Љ ДОО	9.953	2,96	83,47
8	Мур Стивенс ДОО	8.393	2,50	56,51
9	ТП Бенд ревизија и консалтинг	6.061	1,80	83,00
10	Рафајловски ревизија ДОО	5.940	1,77	99,97
11	Трио-консалтинг ДОО	5.735	1,71	76,32
12	Ценсум ДООЕЛ	5.441	1,62	51,58
13	Сите останати друштва и ТП	41.613	12,37	63,15
	В к у п н о:	336.292	100,00	83,95

Извор: ИОРРМ; извештаи за транспарентност

Во 2010 година три друштва за ревизија и еден овластен ревизор-трговец поединец немаат остварено приходи од ревизија; две друштва за ревизија и шест овластени ревизори-трговци поединци имаат остварено помалку од 1 милион денари приход од ревизија; дванаесет друштва за ревизија и три овластени ревизори-трговци поединци оствариле помеѓу 1 и 5 милиони денари приход од ревизија; пет друштва за ревизија и еден овластен ревизор-трговец поединец оствариле приход од ревизија помеѓу 5 и 10 милиони денари; шест друштва за ревизија оствариле приход од над 10 милиони денари.

Графикон бр. 9: Учество на големата четворка во остварениот приход од ревизија во РМ во 2010 година

Графикон бр. 10: Учество на групи ревизори во вкупниот приход од ревизија во РМ во 2010 година

Значајно е да се напомене дека распоредот, односно рангирањето, врз основа на презентираните податоци за 2010 година не отстапува значајно кога ќе се погледнат и податоците за 2008 и 2009 година. Ова во смисол на тоа дека скоро истиот распоред на сили се добива кога во корелација ќе се постават податоците за остварените резултати во 2008 или во 2009 година. Остварените приходи за 2010 година во однос на 2009 година се осетно зголемени кај БиЛџ и кај Којзаклиев-Павлеска, а позначајно зголемување има кај Ернст и Јанг овластени ревизори, Бејкер Тили Македонија и кај ТП Ревизија Чулева. Од друга страна остварените приходи во 2010 година во однос на 2009 се осетно намалени кај Рафајловски ревизија и кај Примеко

ревизија, а позначајно се намалени кај Прајсвотерхаус Куперс Ревизија, КПМГ Македонија, Дилоит и Кни проком. Промените во приходите кај останатите 23 ревизорски фирми кај кои е можна споредба поради тоа што работеле и во 2009 и во 2010 година е незначителна.

Исто така и кај бројот на вработени не се забележува значајно флукутирање, поточно постои благ тренд на зголемување на вработувањето во ревизорските фирми. Рангирањето според бројот на вработените и остварениот вкупен приход по вработен, како и приход од ревизорски услуги по вработен, е презентирано само за фирмите кои имаат остварено приходи, односно приходи од ревизија, над 5 милиони денари како што се прикажани во табелите 5 и 6. Ова со цел да се изврши апстрахирање од податоците за високи приходи по вработен добиени од друштвата за ревизија или овластените ревизори-трговци поединци со мал обем на работа и со по 1 до 3 вработени.

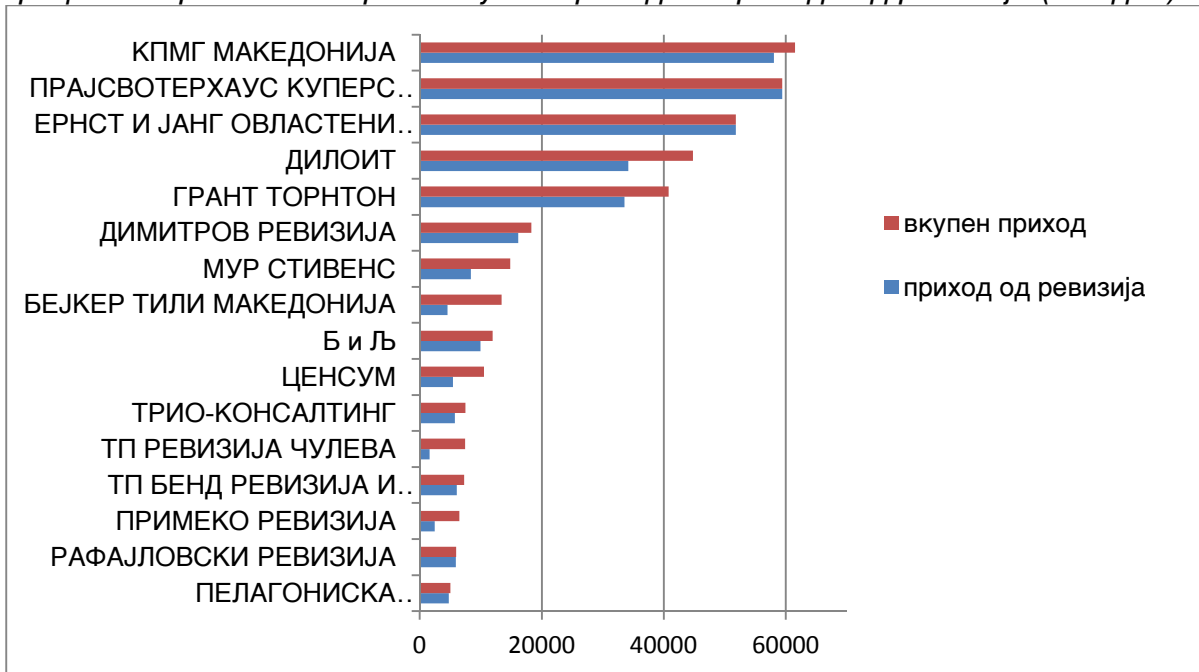
Табела 7 – број на вработени³² и приход по вработен,
состојба 31.12.2010 година (во 000 ден.)

р. бр	Друштво за ревизија, трговец поединец	бр. на вработ.	Друштво за ревизија, трговец поединец	вкупен приход по вработ.	Друштво за ревизија, трговец поединец	прих. од ревизија по вработ.
1	КПМГ Македонија	34	ТП Ревизија Чулева	7.431	Прајсвотерхаус Куперс ревизија	2.476
2	Ернст и Јанг овластени ревизори	30	Дилоит	2.635	Дилоит	2.011
3	Прајсвотерхаус Куперс ревизија	24	Прајсвотерхаус Куперс ревизија	2.476	Грант Торнтон	1.864
4	Грант Торнтон	18	Грант Торнтон	2.265	Ернст и Јанг овластени ревизори	1.727
5	Дилоит	17	ТП Бенд ревизија и консалтинг	1.826	КПМГ Македонија	1.707
6	Димитров ревизија	14	КПМГ Македонија	1.809	ТП Бенд ревизија и консалтинг	1.515
7	Мур Стивенс	13	Ернст и Јанг овластени ревизори	1.727	Димитров ревизија	1.154
8	Б и Љ	11	Бејкер Тили Македонија	1.680	Трио-консалтинг	956
9	Ценсум	10	Пелагониска ревизорска кука	1.671	Б и Љ	905
10	Рафајловски ревизија	9	Димитров ревизија	1.307	Рафајловски ревизија	660
11	Бејкер Тили Македонија	8	Примеко ревизија	1.295	Мур Стивенс	646
12	Трио-консалтинг	6	Трио-консалтинг	1.252	Ценсум	544
13	Примеко ревизија	5	Мур Стивенс	1.143		
14	ТП Бенд ревизија и консалтинг	4	Б и Љ	1.084		
15	Пелагониска ревизорска кука	3	Ценсум	1.055		
16	ТП Ревизија Чулева	1	Рафајловски ревизија	660		

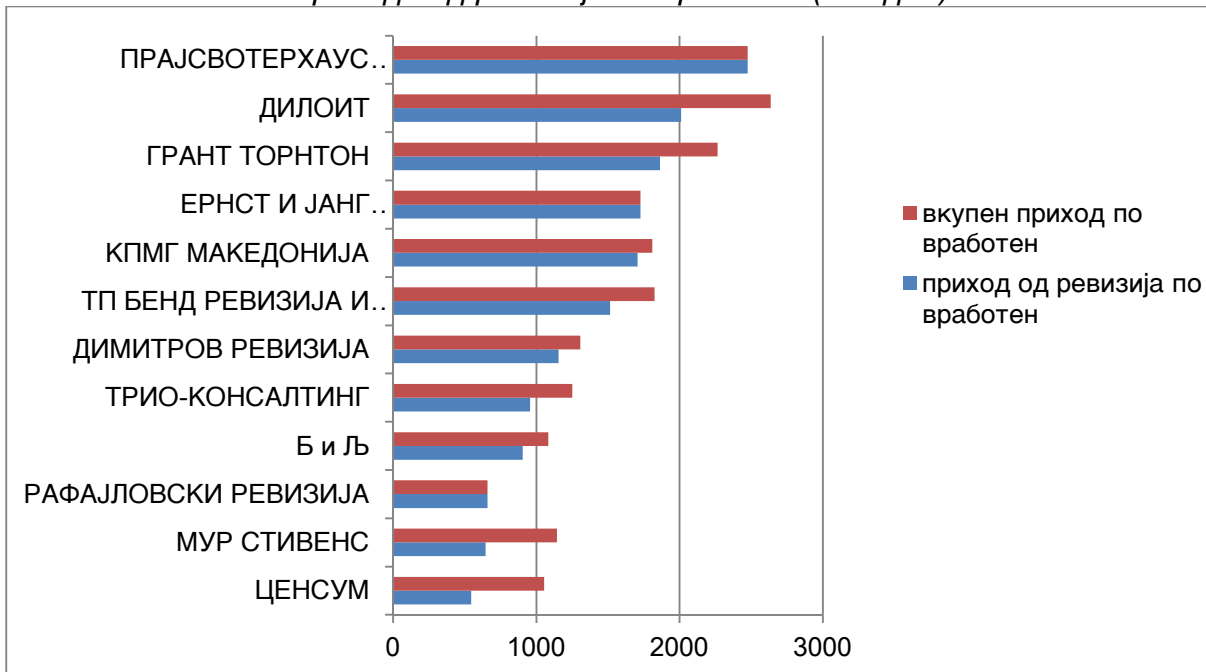
³² Извор за бројот на вработени: ИОРРМ – извештаи за транспарентност и Централен регистар на РМ

За поголема прегледност податоците за остварените приходи и приходи по вработен за 2010 година се прикажани и графички на следниве графикони:

Графикон бр. 11: Остварени вкупни приходи и приходи од ревизија (000 ден)

Графикон бр. 12: Остварени вкупни приходи по вработен
и приходи од ревизија по вработен (000 ден)

Не навлегувајќи во теоретска расправа за класификација на ревизорските фирми по големина според разни критериуми, овде ќе направиме класификација применлива за состојбата во Република Македонија, според модалитетот на резултатите од испитувањето, односно врз основа на погоре презентираните податоци во табелите од број 5 до број 7 и во графиконите од број 7 до број 12, изготвени врз основа на тие табели. Да потсетиме дека според Законот за трговските друштва состојбата е таква што друштвата за

ревизија и овластените ревизори-трговци поединци во Република Македонија спаѓаат во мали или микро субјекти. Не поради тоа што е таква поделбата во законот, туку од чисто практични причини и поради тоа што бројките го налагаат тоа и овде ќе направиме поделба според големината на ревизорите во Република Македонија на четири групи и тоа: големи, средни, мали и микро. Секако дека не претендираме ова да е најприфатливото решение, ниту пак дека некој ревизор не може да биде во едната или другата група доколку се наоѓа некаде на границата според прифатените критериуми.

Првичен критериум по кој се владееме е вкупниот годишен приход. Неспорно е дека некои ревизори дел од приходот оствариле и на странскиот пазар, но и тоа е дел од пазарот каде може да се настапи. Ги користиме податоците од 2010 година, но веќе спомнавме дека и распоредот според податоците од претходните две години не отстапува значајно во однос на она што се добива анализирајќи ја 2010 година. Како корекција на тој критериум и како основен критериум по кој се владееме во класификацијата е годишниот приход од ревизија, што значи учеството на пазарот на ревизија. Ова од причина што сепак е ова класификација на ревизорските фирми, кои попатно се занимаваат и со консалтинг, сметководство, даночни совети и други интелектуални услуги.

Бројот на вработените и остварените вкупни приходи по вработен и приходите од ревизија по вработен како дополнителни критериуми само ја потврдуваат класификацијата на друштвата за ревизија и овластените ревизори-трговци поединци добиена врз основа на вкупниот приход и приходот од ревизија.

Како големи се класификувани друштвата за ревизија со над 30 милиони остварен вкупен приход и приход од ревизија. Овие друштва воедно имаат и по над 15 вработени и по над 1,5 милион приход по вработен и приход по вработен остварен од ревизорски услуги.

Според тоа во оваа група спаѓаат:

- Друштво за ревизорски услуги ПРАЈСВОТЕРСХАУС КУПЕРС РЕВИЗИЈА ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизија и консултантски услуги КПМГ МАКЕДОНИЈА ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизорски и книговодствен консалтинг и услуги ЕРНСТ И ЈАНГ – ОВЛАСТЕНИ РЕВИЗОРИ ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизорски, консалтинг и даночни услуги ДИЛОИТ ДОО– Скопје;
- Друштво за ревизија ГРАНТ ТОРНТОН ДОО – Скопје;

Значи тука се друштвата од големата четворка и Грант Торнтон.

Како средни се класификувани ревизорите кои не ги исполнуваат условите за големи, но имаат годишен вкупен приход и приход од ревизија од над 5 милиони денари. Со еден исклучок имаат над 5 вработени и исто така со еден исклучок имаат над 1 милион приходи по вработен. Приходите од ревизија по вработен се помали и се движат помеѓу 500 илјади и 1,5 милион денари, што како дополнителен критериум го исполнуваат повеќе ревизори, но со оглед

на вкупниот приход и малиот број на вработени овој дополнителен критериум не е целосно применлив при класификацијата.

Според тоа во групата средни друштва за ревизија и овластени ревизори-трговци поединци спаѓаат:

- Друштво за ревизија ДИМИТРОВ РЕВИЗИЈА ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизија, проценка и финансиски консалтинг Б и Љ ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизија МУР СТВЕНС ДОО – Скопје;
- ТП БЕНД РЕВИЗИЈА И КОНСАЛТИНГ – Тетово;
- Друштво за ревизија РАФАЈЛОВСКИ РЕВИЗИЈА ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизија и консалтинг ТРИО-КОНСАЛТИНГ ДОО – Гевгелија;
- Друштво за ревизија ЦЕНСУМ ДООЕЛ – Скопје;

Димитров ревизија ДОО значително отскокнува од оваа група, но воедно е подалеку од друштвата класификувани како големи. Четири ревизори кои имаат на 5 милиони вкупен приход, Пелагониска ревизорска куќа, Бејкер Тили Македонија, Примеко ревизија и ТП Ревизија Чулева, не се во оваа група поради тоа што приходите од ревизија им се помали од 5 милиони денари. Воедно Пелагониска ревизорска куќа има само 3 вработени, додека ТП Ревизија Чулева е со 1 вработен.

Како мали се класификувани ревизорите кои не ги исполнуваат условите за средни и големи, но имаат годишен вкупен приход и приход од ревизија од над 1 милион денари. Во оваа група спаѓаат:

- Друштво за ревизија ПЕЛАГОНИСКА РЕВИЗОРСКА КУЌА ДООЕЛ – Прилеп;
- Друштво за ревизија БЕЈКЕР ТИЛИ ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизија и консалтинг Е.Р.Ц. ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизија ПРО АУДИТ ДОО – Куманово;
- Друштво за ревизија и проценка КНИ-ПРОКОМ ДООЕЛ – Прилеп;
- Друштво за ревизија и консалтинг ЕВРОПСКИ ЦЕНТАР ЗА РЕВИЗИЈА ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизија ЕФЕКТ-ПЛУС ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизија ПРИМЕКО РЕВИЗИЈА ДООЕЛ – Скопје;
- Друштво за ревизија МСР ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизија КОЈЗАКЛИЕВ-ПАВЛЕСКА ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизија, проценка и финансиски консалтинг ЕЛИТ ДООЕЛ – Скопје;
- Друштво за ревизија и консалтинг РЕВИЗОНС ДОО – Скопје;
- Трговец поединец за ревизија, проценка и судско вештачење ТП РЕВИЗИЈА ЧУЛЕВА – Скопје;
- ТП РЕВИЗОР БАБАМОВ – Струмица;
- ТП РЕВИЗИЈА АНДОНОВСКИ – Куманово;

Како микро се класификувани сите останати друштва за ревизија и овластени ревизори-трговци поединци чиј вкупен приход, со еден исклучок, и приходи од ревизија се под 1 милион денари. Дел од овие ревизорски фирми се оснивани во 2010 година, четири од нив немаат приходи од ревизија, од нив три никакви приходи, за таа година. Тоа се:

- Друштво за ревизија ЛОГИСТ ДОО – Куманово;
- ТП РЕВИЗОР С – Струмица;
- ТП ММ РЕВИЗИЈА – Радовиш;
- ТП РЕВИЗИЈА СТОЈЧЕВСКИ – Куманово;
- Друштво за ревизија, книговодствен и даночен консалтинг ЈВК ДОО – Скопје;
- Трговец поединец за ревизија, судски вештачења и стечаи ТП РЕВИЗИЈА АЛАЧ – Охрид;
- ТП за сметководство, вештачење и ревизија КОНТОАР РЕВИЗИЈА – Скопје;
- ТП РЕВИЗИЈА ЃОРЃИЕВ – Скопје;
- Друштво за ревизија, проценка, и судско вештачење ИДЕЈА ПЛУС РЕВИЗИЈА & КОНСАЛТИНГ ДОО – Радовиш;
- Друштво за ревизија РЕВИЗОРСКИ ЦЕНТАР БС ДОО – Скопје;
- Друштво за ревизорски услуги РЕВИЗИЈА И ФИНАНСИИ РИФ ДООЕЛ – Скопје;
- ТП за ревизија и консалтинг услуги ВИВАЛТ РЕВИЗИЈА И КОНСАЛТИНГ – Кичево;

3.7.3 Посебностите на државната ревизија во однос на независната ревизија

Во вториот поднаслов од првата глава од овој труд наведувајќи ги видовите ревизии и видовите ревизори наведен е опфатот на државната ревизија согласно Законот за државната ревизија објавен во Службен весник на РМ бр. 66/2010 од 13.05.2010 година.

Во продолжение се наведени неколку паралели помеѓу државната и независната ревизија:

Државната ревизија ја врши Државниот завод за ревизија, кој е државен орган, а независната ревизија ја вршат друштва за ревизија или овластени ревизори-трговци поединци.

Звањето овластен ревизор и звањето овластен државен ревизор се стекнуваат со полагање на испит, соодветен за звањето и тоа пред комисија формирана од ИОРРМ за овластените ревизори, односно од главниот државен ревизор за овластените државни ревизори.

Државната ревизија се врши согласно ревизорските стандарди на INTOSAI. Независната екстерна ревизија се врши согласно Меѓународните стандарди за ревизија на IFAC и Кодексот на етика на професионалните сметководители.

Контролната функција, во форма на контрола на квалитетот, над работењето на независните ревизори ја врши Институтот на овластени ревизори на РМ, над кој надзорот го врши Советот за унапредување и надзор на ревизијата. Државниот ревизор извештајот за своето работење го доставува до Парламентот.

Кај независната ревизија има континуитет во следењето на ревидираниот ентитет, со тоа што, иако таа е врзана за одреден датум, крајните салда за еден период се почетни салда за наредниот период, а на ревизија подлежат

континуирано пресметковните периоди. Интерес на државната ревизија е одреден период при што со наредната ревизија не мора да се почне од крајниот датум на претходната ревизија.

Државната ревизија и независната екстерна ревизија се базираат на законски основ, но екстерната ревизија за одредени посебни цели може да биде и договорна.

Целта на независната ревизија е да даде мислење за тоа дали финансиските извештаи даваат вистинска и објективна слика, или дали ги прикажуваат објективно, од сите материјални аспекти, финансиската состојба на датумот под кој се изготвени финансиските извештаи и резултатите од работењето и паричните текови за годината која што завршува на датумот на финансиските извештаи. Државната ревизија дава оценка за користење на средствата од аспект на постигнатата економичност, ефикасност и ефективност, како и оценка за преземените мерки од страна на субјектите предмет на ревизијата.

Субјект на ревизија кај независната ревизија е правно лице чии финансиски извештаи се предмет на ревизија согласно Законот за трговските друштва. Предмет на државната ревизија се буџетските корисници, фондовите, општините и корисници основани со закон на кои им е доверено вршење на јавни овластувања. Независните ревизори согласно договор може да вршат ревизија и кај субјектите кај кои врши ревизија државниот ревизор.

Принципите на независност, професионална компетентност и објективност се применливи и кај независната и кај државната ревизија.

3.7.4. Посебностите на државната ревизија во однос на интерната ревизија

Интерната ревизија е независен дел од претпријатието, а неговата активност е насочена кон оценка на работењето на сегменти или претпријатието во целина.

Во продолжение се наведени неколку паралели помеѓу државната и интерната ревизија:

Државната ревизија ја врши Државниот завод за ревизија, кој е државен орган, а интерната ревизија ја вршат лица вработени во претпријатието и организирани во независен сектор или служба за интерна ревизија.

Државната ревизија се врши согласно ревизорските стандарди на INTOSAI. Интерната ревизија се врши согласно Кодексот за професионална етика на интерните ревизори донесен од Институтот на интерни ревизори (IIA).

Интерната ревизија изготвува извештај кој го доставува до повисокиот менаџмент на претпријатието и Одборот за ревизија. Државниот ревизор извештајот за своето работење го доставува до Парламентот.

Интерната ревизија се одвива перманентно и континуирано преку целата година. Интерес на државната ревизија е одреден период при што со наредната ревизија не мора да се почне од крајниот датум на претходната ревизија.

Државната ревизија и интерната ревизија се базираат на законски основ.

Целта на интерна ревизија е да обезбеди усогласеност со законската регулатива, изработка на квалитетни, целосни и објективно презентирани финансиски извештаи, како и ефикасно користење на средствата на претпријатието и ограничување на ризикот од загуба во работењето, односно основна цел е да ја штити вредноста на средствата на претпријатието. Државната ревизија дава оцена за користење на средствата од аспект на постигнатата економичност, ефикасност и ефективност, како и оцена за преземените мерки од страна на субјектите предмет на ревизијата.

Субјект на ревизија кај интерната ревизија може да биде посебен сегмент од претпријатието, посебен департман, посебна операција или програма.³³ Предмет на државната ревизија се буџетските корисници, фондовите, општините и корисници основани со закон на кои им е доверено вршење на јавни овластувања.

Принципите на независност, професионална компетентност и објективност се применливи и кај интерната и кај државната ревизија.

³³ Божиновска Лазаревска Зорица – ИНТЕРНА РЕВИЗИЈА, авторизирани предавања, Економски факултет Скопје – Скопје 2009 година, страна 160

**Глава осма: РЕВИЗОРСКИ АНГАЖМАНИ НА ДРУШТВАТА
ЗА РЕВИЗИЈА КАЈ БАНКИТЕ И ШТЕДИЛНИЦИТЕ
ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

- *Екстерна ревизија од независни ревизори кај големите банки*
- *Екстерна ревизија од независни ревизори кај средните банки*
- *Екстерна ревизија од независни ревизори кај малите банки*
- *Екстерна ревизија од независни ревизори кај штедилниците*
- *За споредба: некои искуства од други земји за ревизорските ангажмани во банкарскиот сектор*

Банките кои го сочинуваат банкарскиот систем на Република Македонија се поделени во три групи, а истиот се комплетира со штедилниците. Бројот на банките е во постојан пораст, така да од 5 банки на денот на осамостојувањето сега пазарот во Република Македонија го покриваат 17 банки. Воедно и бројот на штедилниците бележеше пораст, но тој број опаѓа по донесувањето на Законот за банките од 2007 година, бидејќи со тој закон нема регулатива и можност за формирање штедилници. Во поднасловите подолу интересот е задржан на тоа кои ревизори вршеле ревизија на банките и штедилниците во последниве неколку години. Во табелите се прикажани податоци за осумнаесетте банки и осумте штедилници кои го сочинуваа банкарскиот систем на република Македонија на ден 31.12.2010 година. Опфатен е периодот од 2005 до 2010 година. Дел од банките, како и дел од ревизорите, во тој период се ребрендираа, односно ги сменија своите имиња по разни основи како што се статусни промени (спојување, припојување), припадност кон мрежи и слично. Така друштвото за ревизија „Македонски ревизорски центар“ е ребрендирано во Мур Стивенс, а друштвото за ревизија „Инфос Д“ е ребрендирано во „Бејкер Тили Македонија“. „Комерцијално-инвестициона банка АД“ – Куманово се ребрендираше во „Статер банка АД“ – Куманово, која пак се присоедини кон „Централна кооперативна банка АД“ – Скопје која на македонскиот пазар се појави во 2008 година со купувањето на „Силекс банка АД“ – Скопје. Извор на податоците изнесени подолу во табелите се извештаите за транспарентност на друштвата за ревизија и овластените ревизори-трговци поединци, ревидираните финансиски извештаи објавени од банките и штедилниците, како и анкета спроведена кај штедилниците.

Називите на ревизорите се наведени со кратенки како што следува:

- Друштво за ревизорски услуги ПРАЈСВОТЕРСХАУС КУПЕРС РЕВИЗИЈА ДОО–Скопје како РwC;
- Друштво за ревизија МУР СТВЕНС ДОО – Скопје како М С односно МРЦ;
- Друштво за ревизија, проценка и финансиски консалтинг Б и Љ ДОО – Скопје како БиЉ;
- Друштво за ревизија ПРО АУДИТ ДОО – Куманово како ПроА;
- Друштво за ревизорски и книговодствен консалтинг и услуги ЕРНСТ И ЈАНГ-ОВЛАСТЕНИ РЕВИЗОРИ ДОО – Скопје како ЕУ;
- Друштво за ревизија ГРАНТ ТОРНТОН ДОО – Скопје како ГТ;
- Друштво за ревизија БЕЈКЕР ТИЛИ МАКЕДОНИЈА ДОО – Скопје како БТМ, односно Инфос;

- Друштво за ревизија и консултантски услуги КПМГ МАКЕДОНИЈА ДОО – Скопје како КПМГ;
- Друштво за ревизиски, консалтинг и даночни услуги ДИЛОИТ ДОО–Скопје како Дилоит;
- Друштво за ревизија КОЈЗАКЛИЕВ-ПАВЛЕСКА ДОО – Скопје како К-П;
- Друштво за ревизија и консалтинг Е.Р.Ц. ДОО – Скопје како ЕРЦ;
- Друштво за ревизија ПЕЛАГОНИСКА РЕВИЗОРСКА КУЌА ДООЕЛ – Прилеп како ПЕРК;
- Друштво за ревизија ЛОГИСТ ДОО – Куманово како Логист;
- Друштво за ревизија и консалтинг ТРИО-КОНСАЛТИНГ ДОО – Гевгелија како Трио;
- ТП ММ РЕВИЗИЈА – Радовиш како ММ.

3.8.1. Екстерна ревизија од независни ревизори кај големите банки

Како што е наведено во глава шеста од трудов групата големи банки до 2011 година ја сочинуваат три банки и тоа:

Комерцијална банка АД – Скопје;

НЛБ Тутунска банка АД – Скопје;

Стопанска банка АД – Скопје.

Табела 8 – Ревизори на големите банки во РМ за периодот 2005 – 2010 година

банка \ година	2005	2006	2007	2008	2009	2010
КОМЕРЦИЈАЛНА БАНКА	КПМГ	PwC	PwC	PwC	PwC	PwC
НЛБ ТУТУНСКА БАНКА	PwC	КПМГ	PwC	PwC	PwC	PwC
СТОПАНСКА БАНКА–Скопје	КПМГ	Дилоит	Дилоит	Дилоит	Дилоит	Дилоит

Извор: ИОРРМ и ревидираните финансиски извештаи на банките

Ревизори на големите банки се друштва за ревизија од големата четворка.

3.8.2. Екстерна ревизија од независни ревизори кај средните банки

Во групата средни банки со состојба на 31.12.2010 година спаѓаат:

Алфа банка АД – Скопје;

Извозна и кредитна банка АД – Скопје;

Инвестбанка АД – Скопје;

Македонска банка за поддршка на развојот АД – Скопје;

Охридска банка АД – Охрид;

Прокредит банка АД – Скопје;

Стопанска банка АД – Битола;

ТТК банка АД – Скопје;

УНИ банка АД – Скопје;

Табела 9 – Ревизори на средните банки во РМ за периодот 2005–2010 година

банка \ година	2005	2006	2007	2008	2009	2010
АЛФА БАНКА	МРЦ	МРЦ	КПМГ	КПМГ	КПМГ	КПМГ
И К БАНКА	ГТ	ГТ	ГТ	КПМГ	КПМГ	КПМГ
ИНВЕСТ БАНКА	ГТ	ГТ	ГТ	ГТ	ГТ	ГТ
М Б П Р	КПМГ	КПМГ	КПМГ	КПМГ	КПМГ	ГТ
ОХРИДСКА БАНКА	КПМГ	ГТ	ГТ	ГТ	ГТ	ГТ
ПРОКРЕДИТ БАНКА	PwC	PwC	PwC	PwC	PwC	КПМГ
СТОПАНСКА БАНКА – Битола	ГТ	ГТ	ГТ	ГТ	ГТ	КПМГ
ТТК БАНКА	ГТ	Дилоит	Дилоит	ГТ	ГТ	ГТ
УНИ БАНКА	Дилоит	Дилоит	КПМГ	КПМГ	КПМГ	КПМГ

Извор: ИОРРМ и ревидираните финансиски извештаи на банките

Освен припадниците на големата четворка во ревизијата на средните банки во Република Македонија значајно место има и друштвото за ревизија „Грант Торнтон“ кое според класификацијата во глава седум од трудов спаѓа во големите ревизорски фирми на македонскиот ревизорски пазар.

3.8.3. Екстерна ревизија од независни ревизори кај малите банки

Во групата мали банки со состојба на 31.12.2010 година спаѓаат:

Еуростандард банка АД – Скопје;

Зираат банка АД – Скопје;

Капитал банка АД – Скопје;

Поштенска банка АД – Скопје;

Статер банка АД – Куманово;

Централна кооперативна банка АД – Скопје;

Табела 10 – Ревизори на малите банки во РМ за периодот 2005–2010 година

банка \ година	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ЕУРОСТАНДАРД БАНКА	КПМГ	КПМГ	КПМГ	ГТ	ГТ	ГТ
ЗИРААТ БАНКА	Дилоит	Дилоит	Дилоит	Дилоит	Дилоит	ГТ
КАПИТАЛ БАНКА	ГТ	ГТ	ГТ	ГТ	КПМГ	КПМГ
ПОШТЕНСКА БАНКА	Биљ	КПМГ	КПМГ	ГТ	ГТ	ГТ
СТАТЕР БАНКА	Инфос	Логист	Логист	ГТ	ГТ	ГТ
ЦЕНТРАЛНА КООПЕРАТИВНА	МРЦ	МРЦ	ГТ	ГТ	ГТ	ГТ

Извор: ИОРРМ и ревидираните финансиски извештаи на банките

Ревизори на малите банки во Република Македонија освен големите друштва за ревизија се и ревизорски друштва кои ги класификувавме како средни (Б и Љ) и како мали (Инфос Д сега Бејкер Тили Македонија и Логист).

3.8.4. Екстерна ревизија од независни ревизори кај штедилниците

Штедилници во Република Македонија се:

Ал коса АД – Штип;

Баваг ДОО – Скопје;

ФУЛМ Штедилница ДОО – Скопје;

Интерфалко – Скопје;

Пеон – Струмица;

Мак-БС – Скопје;

Можности – Скопје;

Младинец ДОО – Скопје;

Табела 11 – Ревизори на штедилниците во РМ за периодот 2004–2010 година

банка \ година	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
АЛ КОСА	Трио	ПроА	ПроА	ПроА	Трио	Трио	Трио
БАВАГ	ПЕРК	ПЕРК	МРЦ	МРЦ	МРЦ	М С	М С
ФУЛМ		Дилоит	Дилоит	Дилоит	Дилоит	ГТ	ГТ
ИНТЕРФАЛКО						М С	М С
ПЕОН	ЕРЦ	ЕРЦ	ПЕРК	ПЕРК	Трио	К-П	ММ
МАК БС		ПроА	ПроА	Логист		М С	М С
МОЖНОСТИ	Дилоит	Дилоит	Дилоит	РwC	РwC	РwC	РwC
МЛАДИНЕЦ	ПЕРК	ПЕРК	МРЦ	МРЦ	МРЦ	М С	М С

Извор: ИОРРМ, ревидираните финансиски извештаи на штедилниците и анкета

Ревизијата на штедилниците ја вршат ревизори од сите категории на големини, така што освен друштвата за ревизија учествува и еден овластен ревизор-трговец поединец класификуван како микро.

3.8.5. За споредба: некои искуства од други земји за ревизорките ангажмани во банкарскиот сектор

Без тенденција да се направи подлабока анализа, туку само како споредба во продолжение се изнесени некои факти за банкарскиот систем и организацијата на ревизорската функција во земји од окружувањето.

Монетарната власт во Црна Гора ја претставува Централната банка на Црна Гора (Centralna banka Crne Gore), а банкарскиот систем се состои од 11 банки.³⁴

Во Институтот на сметководители и ревизори (Институт рачуновођа и ревизора Црне Горе) регистрирани се 36 ревизори, вработени во 26 компании.³⁵ Ревизијата на банките во најголем број случаи е извршена од припадниците на големата четворка, Deloitte, Ernst & Young и Pricewaterhouse Coopers.³⁶

Монетарната власт во Хрватска ја има Хрватската Народна Банка (Hrvatska narodna banka). Банкарскиот систем се состои од 31 банка, 1 штедна банка, 5 стамбени штедилници, Хрватската банка за однова и развој како останата институција и 4 претставништва на странски банки.³⁷ Во Хрватската ревизорска комора (Hrvatska revizorska komora) членуваат 481 активен ревизор, 265 друштва за ревизија и 2 самостојни ревизори.³⁸ Најзначајниот дел од ревизиите на финансиските извештаи на банките во Хрватска го вршат Ernst & Young и BDO Croatia, кои зафаќаат една третина од ревизиите на банките во Хрватска. Останатиот дел од ревизиите на банките го вршат покрај останатите припаднички на големата четворка и следниве друштва за ревизија: Nexia revizija, Bašrevizor, Maran, Grant Thornton, HLB Revidicion, Šibenski revizor.³⁹

Во Србија монетарната власт е кај Народната банка на Србија (Народна банка Србије). Банкарскиот систем го сочинуваат 33 банки и 7 претставништва на странски банки.⁴⁰ Во Комората на овластени ревизори на Србија (Комора овлашћених ревизора Србије) евидентирани се 51 претпријатие за ревизија и 174 лиценцирани овластени ревизори.⁴¹ Ревизиите на финансиските извештаи на банките во Србија се скоро подеднакво поделени помеѓу припадничките на големата четворка, БДО и Мур Стивенс.⁴²

³⁴ Извор: Centralna banka Crne Gore

³⁵ Извор: Институт рачуновођа и ревизора Црне Горе

³⁶ Извор: ревидираните финансиски извештаи за 2010 година на банките во Црна Гора

³⁷ Извор: Hrvatska narodna banka

³⁸ Извор: Hrvatska revizorska komora

³⁹ Извор: ревидираните финансиски извештаи за 2010 година на банките во Хрватска

⁴⁰ Извор: Народна банка Србије

⁴¹ Извор: Комора овлашћених ревизора Србије

⁴² Извор: ревидираните финансиски извештаи за 2010 година на банките во Србија

**Глава деветта: ПЕРСПЕКТИВИТЕ НА МАЛИТЕ РЕВИЗОРСКИ
ДРУШТВА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО
РЕВИЗИЈАТА НА БАНКИТЕ И ШТЕДИЛНИЦИТЕ**

- Ревизијата на штедилниците – слободен пристап за малите друштва за ревизија
- Ревизијата кај малите банки – можност за влез на малите ревизорски друштва во ревизијата на банкарскиот систем
- Конзорцискиот настап – можност за учество на малите друштва за ревизија во ревизијата на средните и големите банки

3.9.1. Ревизијата на штедилниците – слободен пристап за малите друштва за ревизија

Штедилниците во Република Македонија симболично учествуваат во вкупните активности на депозитните институции. Нивното учество е 1% во вкупната актива, 1,5% во вкупните кредити и 0,3% во вкупните депозити на нефинансиските субјекти. Од друга страна, согласно законот, ограничени се и во вршењето на банкарските работи. Со исклучоци, имаат мал број на вработени и имаат мал број или воопшто немаат филијали. Воедно имаат висока стапка на адекватност на капиталот. Сето ова го смалува ризикот во работењето, а исто така и овозможува пелесен пристап при вршењето на ревизијата. Поради сето тоа, а како што покажува и искуството во изминативе години, ревизијата на штедилниците можат слободно да ја вршат мали и средни друштва за ревизија и овластени ревизори-трговци поединци.

3.9.2. Ревизијата кај малите банки – можност за влез на малите ревизорски друштва во ревизијата на банкарскиот систем

Состојбата кај малите банки не толку едноставна како кај штедилниците, но сепак оставен е простор и малите и средните друштва за ревизија да вршат ревизија на финансиските извештаи. Барањата на Базелските стандарди наведуваат на претпазливост при вршење ревизија на банкарскиот сектор воопшто.

Поради специфичните барања потребна е соодветна екипираност и едуцираност на персоналот кој ќе биде ангажиран во ревизијата на банките. Најголемиот дел од малите друштва за ревизија и овластени ревизори-трговци поединци имаат релативно мал број на вработени кој се движи од 3 до 5 кај друштвата за ревизија и под 3 кај овластените ревизори-трговци поединци. Сепак можноста за ангажирање на мало или средно друштво за ревизија на финансиските извештаи на малите банки не е исклучена, но во последниве 3 години за разлика од претходно ниту едно мало или средно друштво за ревизија немало ангажман кај банките.

3.9.3. Конзорцискиот настап – можност за учество на малите друштва за ревизија во ревизијата на средните и големите банки

Ако е таква состојбата со ревизијата кај малите банки, што да се каже за ревизијата кај големите банки во Република Македонија. Потребно е максимално претпазливо приоѓање и екипираност при прифаќањето на ангажман за ревизија во банкарскиот систем воопшто, а особено кај средните

и големите банки. Не дека за другите ангажмани не треба да се превземат сите ревизорски постапки пред прифаќањето на ангажманот, но сепак неоткриените ризици, измами или грешки во принцип се со поголеми последици доколку се случат кај банките отколку кај други стопански субјекти, пред сè поради ефектите од поврзаноста на банките со многу други ентитети, правни и физички лица. Затоа не случајно само ревизори од големата четворка имаат вршено ревизија на големите банки, а со мал исклучок ревизијата на средните банки во Република Македонија е вршена од големите друштва за ревизија.

Всушност и искуството од трите земји од окружувањето, поранешни членки на југословенската заедница, укажува на ограничниот пристап до ревизијата на банкарскиот систем. Така во Црна Гора ревизори на банките се исклучиво ревизори од големата четворка, во Србија само 6 од 51 ревизорска фирма вршат ревизија во банкарскиот сектор, а во Хрватска во банкарскиот сектор се ангажирани 12 од 268 друштва за ревизија.

Единствена можност која би им овозможила на малите или средните друштва за ревизија да учествуваат во ревизијата на големите и средните банки е организирањето за заеднички, односно конзорциски, настап. Сепак и во тој случај постои ограничување, бидејќи покрај тоа што треба менаџментот на банката да ја прифати таквата група ревизори, изборот го врши Собранието на акционерите, а согласност за тој избор дава гувернерот на НБРМ.

ЗАКЛУЧОК

Во осумдесеттите години од минатиот век на повидок беше кризата на презадолженоста. Бројни се доказите дека снажната економска криза која потоа го зафати светот е последица на пореметувањата во банкарскиот систем. Значајна улога во појавата на кризата одиграа глобалните пореметувања на ликвидноста, големиот левериџ, незадоволителното ниво или квалитет на капиталот. Независно од тоа како настана кризата, со своето негативно влијание таа го наруши стопанскиот раст и наметна потреба од нови регулаторни рамки.

Кризата не ја одмина ни Република Македонија, пред сè поради доминантната странска сопственост на банките во Македонија, но и не само поради тоа. Банките со доминантен странски капитал во Република Македонија го имаат најзначајното учество во вкупната актива, капиталот и сопственичката структура на банките во банкарскиот систем.

Поради доминантното учество на странски капитал претежно од земји членки на ЕУ, но не исклучиво поради тоа, супервизијата на банкарскиот систем во Република Македонија се прилагодува и усогласува со Базелските стандарди.

Справувањето и управувањето со ризиците е приоритет при менаџирањето со банките. Обелоденувањето во финансиските извештаи на банките е исто битен сегмент во овозможувањето на контрола од страна на супервизијата во поглед на почитувањето на поставените норми во работењето на банките.

Целта на екстерната ревизија е да даде мислење за финансиските извештаи на банката, односно штедилницата. Финансиските извештаи се состојат од извештајот за финансиската состојба, билансот на успехот, извештај за сеопфатната добивка, извештајот за промените на капиталот и резервите, извештајот за паричниот тек, како и прегледот на значајните сметководствени политики и останатите белешки кон финансиските извештаи.

Покрај финансиските извештаи екстерниот ревизор ги оценува и: адекватноста на капиталот, системите за управување со ризици, нивото и промените во издвоените резерви за потенцијални загуби и извршените отписи, износот на преземените потенцијални обврски, извештајот за ефектите од консолидацијата, функционирањето на внатрешната ревизија, водењето на деловните книги, информациониот систем, точноста и комплетноста на извештаите што ги доставува банката, односно штедилницата, до Народната банка, адекватноста на сметководствените процедури на банката, како и спроведувањето на законската регулатива.

Одговорност на екстерната ревизија е да изрази мислење за финансиските извештаи засновано на извршената ревизија. При тоа ревизорот ја води ревизијата во согласност со законските прописи и Меѓународните стандарди за ревизија. Ревизорот ги проценува ризиците од значајно погрешните

прикажувања во финансиските извештаи. При тоа го оценува и интерниот контролен систем релевантен за подготвувањето и објективното презентирање на финансиските извештаи.

При своето работење ревизорот мора да внимава на објективноста, независноста, авторитетот, транспарентноста и кооперативноста. Ова значи дека секое друштво за ревизија кое ќе биде вклучено во ревизијата на банкарските организации треба да има соодветни ресурси, да е независено во обавувањето на ревизијата и сите информации за банката до кои ќе дојде да ги третира како заштитени информации.

Ревизорот треба да може да ги проценува и проверува не само финансиските информации, туку целокупното работење на банката, вклучително и ризиците со кои се судрува таа во работењето. Ревизорот треба да потврди дали е точно проценета адекватноста на капиталот, како и способноста на банката да врши мониторинг и да обезбедува придржување на коефициентот на пропишаниот капитал.

Во поглед на управувачкиот ризик ревизорот треба да даде оценка за деловната политика на банката, за процедурите при кредитирањето и инвестирањето, како и за тековното управување со кредитното и инвестиционото портфолио на банката.

Понатаму во поглед на кредитниот ризик ревизорот треба да се осигури дали банката ги спроведува донесените процедури и политики.

Ревизорот исто така треба да ја оцени изложеноста на банката према одредени должници и поврзани лица со банката, било да се акционери или дел од менаџерскиот тим. Во тој контекст треба да се увери дека не е направена измама или ненамерна грешка при кредитирањето на овие лица.

Управувањето и проценката на ризикот на земја и трансферниот ризик, пазарниот ризик, ликвидносниот ризик, оперативниот ризик и ризикот од каматни стапки се исто така од интерес при вршењето на ревизија кај банките. Ревизорот треба да процени дали банката сеопфатно управува со ризиците, што значи вклученост и на управниот и надзорниот добор при идентификацијата, мерењето, следењето и контролата на ризиците.

Поради сето горе наведено прифаќањето на ангажман за ревизија на финансиските извештаи на банките и штедилниците бара од ревизорот соодветна екипираност и оспособеност. Најголем дел од малите и средните ревизори во Република Македонија се со мал број вработени. Не навлегувајќи во индивидуалната компетентност на било кој ревизор, битно е најпрвин да се состави тим за ревизија. Малиот број вработени е ограничувачки фактор за формирање тим од компетентни и стручни членови за справување со сè што е погоре наведено во текстот. Затоа не случајно ангажираноста на друштвата за ревизија во ревизијата на банките и штедилниците е таква како што е прикажана во табелите 8, 9, 10 и 11. Уште повеќе во прилог на ова одат и искуствата од другите земји.

Посебен проблем во ангажирањето на малите ревизорски друштва создава и глобализацијата на банкарскиот систем. Најголем дел од банките се со странски капитал и нивните биланси се дел од консолидираните биланси на мнозинскиот сопственик. Тоа наметнува ревизијата да биде извршена од ревизор припадник на соодветната мрежа, чиј член е групен ревизор при ревизијата на консолидираните финансиски извештаи.

Поради тоа засега за малите друштва за ревизија единствено ревизијата на штедилниците остава простор за учество во ревизијата на банкарскиот систем.

ЛИТЕРАТУРА

1. Божиновска Лазаревска Зорица – РЕВИЗИЈА, Економски факултет Скопје – Скопје 2011 година;
2. Божиновска Лазаревска Зорица – ИНТЕРНА РЕВИЗИЈА, авторизирани предавања, Економски факултет Скопје – Скопје 2009 година;
3. Божиновска Зорица – ЈАЗ ВО ОЧЕКУВАЊА – актуелен феномен во современата ревизорска професија, Зборник на трудови од 10-ти симпозиум на Сојуз на сметководители, финансисти ревизори на Република Македонија одржан во Струга 1998 година, “Југореклам” Скопје – Скопје 1998 година;
4. Vujević Miroslav – UVOĐENUE U ZNANSTVENI RAD u području društvenih znanosti, “Informator” – Zagreb 1983 godine;
5. Gulin Danimir, Ivan Idžojitić, Josipa Mrša, Kornelija Sirovica, Ferdo Spajić, Vesna Vašiček, Lajoš Žager – RAČUNOVODSTVO TRGOVAČKIH DRUŠTAVA uz primjenu MSFI/MRS i poreznih propisa, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih delatnika – Zagreb 2006 godine;
6. Donald E. Keiso, Jerry J. Weygandt, Terry D. Warfield – INTERMEDIATE ACCOUNTING, John Wiley & Sons, Inc. – New York, year 2001;
7. International Accounting Standards Board – INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS as issued at 1 January 2009, - London, year 2009;
8. Јовановски Тихомир – МОНЕТАРНА ЕКОНОМИЈА, “Мисла” – Скопје 1995 година;
9. Јовановски Тихомир – ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА НА МЕЃУНАРОДНИТЕ ФИНАНСИСКИ ТОКОВИ, ФИНАНСИСКИ ДЕРИВАТИ И КОМЕРЦИЈАЛНОТО БАНКАРСТВО, Зборник на трудови од 13-ти симпозиум на Сојуз на сметководители, финансисти ревизори на Република Македонија одржан во Струга 2002 година, “Југореклам” – Скопје 2002 година;
10. Јосимовски Сашо и Божиновска Зорица – ВЛИЈАНИЕТО НА ИНФОРМАЦИОНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ ВО КРЕИРАЊЕТО НА РЕВИЗОРСКАТА СТРАТЕГИЈА, Зборник на трудови од 10-ти симпозиум на Сојуз на сметководители, финансисти ревизори на Република Македонија одржан во Струга 1998 година, “Југореклам” – Скопје 1998 година;
11. Комисија за сметководствени стандарди на Република Македонија – МЕЃУНАРОДНИ СМЕТКОВОДСТВЕНИ СТАНДАРДИ 2000 – превод на International Accounting Standards 2000 издадени од International Standards Accounting Committee, “Југореклам” – Скопје 2000;

12. Мангова Поњавиќ Кики – БАНКАРСКИ СИСТЕМ НА МАКЕДОНИЈА, Научен собир на тема “Современи погледи во областа на монетраните и фискалните финансии”, Економски факултет Скопје 1996 година;
13. Matić Vesna – BAZEL II – STUB 2 – SUPERVIZORSKI NADZOR, časopis Bankarstvo broj 5 - 6 / 2010, Udruženje banaka Srbije 2010;
14. Matić Vesna – BAZEL III, časopis Bankarstvo broj 1 - 2 / 2011, Udruženje banaka Srbije 2011;
15. Министерство за финансии на Република Македонија – МЕЃУНАРОДНИ СТАНДАРДИ ЗА РЕВИЗИЈА, Службен весник – Скопје 2010 година;
16. Петковски Михаил – ФИНАНСИСКИ ПАЗАРИ И ИНСТИТУЦИИ, Економски факултет Скопје – Скопје 2009 година;
17. Петревски Горан – МОНЕТАРНА ПОЛИТИКА – теорија и искуството на Македонија, Здружение за социо-економски развој – Скопје 2005 година;
18. Петревски Горан – УПРАВУВАЊЕ СО БАНКИТЕ, Економски факултет Скопје – Скопје 2008 година;
19. Ribnikar Ivan – POSLOVNE BANKE U KREDITNOM, NOVČANOM I BANKARSKOM SISTEMU, esej 1984 godine;
20. Сојуз на сметководители, финансисти ревизори на Република Македонија – Комисија за ревизорски стандарди – МЕЃУНАРОДНИ СТАНДАРДИ ЗА РЕВИЗИЈА – превод од англиски јазик на изданието на IFAC, New York, “Коста Абраш - Графопак” – Охрид 1998 година;
21. Станоевски Станоил – КОНТРОЛА И РЕВИЗИЈА, Економски факултет Скопје – Скопје 1998 година;
22. Трајкоски Бранко и Ацески Благоја – ИНТЕРНА И ЕКСТЕРНА РЕВИЗИЈА, Економски факултет Прилеп – Прилеп 2004 година;
23. Трпески Љупчо – БАНКАРСТВО И БАНКАРСКО РАБОТЕЊЕ, “Скенпоинт” – Скопје 2009 година;
24. Трпески Љупчо – МОНЕТАРНА ЕКОНОМИЈА, “Скенпоинт” – Скопје 2010 година;
25. Трпески Љупчо – ПАРИ И БАНКАРСТВО, “Economy press Агенција скај” – Скопје 1995 година;
26. Трпески Љупчо – ВЛИЈАНИЕТО НА ПАРИТЕ И КРЕДИТИТЕ ВРЗ СТОПАНСКИТЕ ДВИЖЕЊА – теориска и емпириска анализа, “Студентски збор” – Скопје 1983 година;

27. Трпески Љупчо и Глигор Бишев – УЛОГАТА НА НАРОДНАТА БАНКА ВО ИЗГРАДБАТА И ФУНКЦИОНИРАЊЕТО НА ФИНАНСИСКИОТ СИСТЕМ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА, Зборник на трудови од 10-ти симпозиум на Сојуз на сметководители, финансисти ревизори на Република Македонија одржан во Струга 1998 година, “Југореклам” – Скопје 1998 година;
28. THE BASEL COMMITTEE ON BANKING SUPERVISION – Basel III Definition of Capital – Frequently Asked Questions, July 2011;
29. THE BASEL COMMITTEE ON BANKING SUPERVISION – Basel III A Global Regulatory Framework for More Resilient Banks and Banking Systems, December 2011;
30. THE BASEL COMMITTEE ON BANKING SUPERVISION – Core Principles Methodology – October 2006;
31. THE BASEL COMMITTEE ON BANKING SUPERVISION - International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards, July 1988;
32. THE BASEL COMMITTEE ON BANKING SUPERVISION – BAZEL II – Međunarodna saglasnost o merenju kapitala i standardima kapitala, “Jugoslovenski pregled” – Beograd 2007 godine;
33. THE BASEL COMMITTEE ON BANKING SUPERVISION – BAZEL II PROMENE 2009 – jačanje i revizija, “Jugoslovenski pregled” – Beograd 2009 godine;
34. Tjalling C. Koopmans – IZGRADNJA EKONOMSKOG ZNANJA, Tri eseja o stanju ekonomske znanosti, “Centar za kulturnu djelatnost Zagreb” – Zagreb 1982 godine;

Линкови:

www.aaa-edu.org
www.ach.gov.ru
www.agrobanka.rs
www.aicpa.org
www.alkosa.com.mk
www.altasmontbanka.com
www.alfabankaserbia.com
www.banka-brod.hr
www.bankaintesa.rs
www.bankofgreece.gr
www.bis.org
www.bsd.hr
www.bsi.si
www.bpc.hr

www.cacanskabanka.rs
www.cb-mn.org
www.cbbh.gov.ba
www.ccomptes.fr
www.centarbanka.hr
www.cfevancouver.com
www.ckb.me
www.creditagricole.rs
www.croatiabanka.hr
www.dzr.gov.mk
www.dunavbanka.rs
www.erstebank.com
www.erstebank.rs
www.eurobankefg.rs
www.europarl.europa.eu
www.ffbank.com
www.findomestic.rs
www.fulm.com.mk
www.gao.gov
www.hipotekarnabanka.com
www.hypo-alpe-adria.rs
www.iaasb.org
www.ifac.org
www.ikb.hr
www.intosai.org
www.investbanka.com
www.iorm.org.mk
www.irrcg.co.me
www.jadranska-banka.hr
www.jumbes.rs
www.kaba.hr
www.kbcbanka.rs
www.kbz.hr
www.kombank.com
www.kombankbd.com
www.kovanica.hr
www.kor.rs
www.makbs.com.mk
www.marfinbank.rs
www.mb.hr
www.mladinec.com.mk
www.montenegrobanka.com
www.moskovskabanka.rs
www.moznosti.com.mk
www.nbrm.gov.mk
www.nbs.rs
www.nhb.nr
www.nlb.rs
www.novabanka.hr
www.obs.rs
www.otpbanka.hr

www.optbanka.rs
www.paba.hr
www.pbz.hr
www.pgbanka.com
www.peon.com.mk
www.piraeusbank.rs
www.posted.co.rs
www.ppbad.com
www.procreditbank.rs
www.raifeisenbank.rs
www.rba.hr
www.rbv.rs
www.revizorska-komora.hr
www.saifbih.ba
www.scribd.com
www.sec.gov.mk
www.si-revizija.si
www.societegenerale.hr
www.societegenerale.rs
www.srpskabankars
www.srr-fbih.org
www.nao.org.uk
www.ubs.asb.com
www.unicreditbank.rs
www.ubbad.rs
www.vaba.hr
www.venetobanka.hr
www.voban.co.rs
www.vobco.hr
www.volksbank.hr
www.volksbank.rs

РЕЗИМЕ

Нафтената криза од 1973 година започна во месец октомври, кога членките на ОПЕК воспоставија нафтно ембарго. Кризата се прошири и на банкарскиот сектор. Г10 групата реагираше со основањето на Базелскиот комитет за супервизија на банките.

Банкарскиот систем на Република Македонија го сочинуваат седумнаесет банки и осум штедилници. Во Институтот на овластени ревизори на Република Македонија членуваат 39 ревизорски фирми. Од нив четиринаесет ревизорски фирми имале ангажмани за ревизија на банките и штедилниците.

Ревизори на големите банки во Република Македонија се друштва за ревизија од големата четворка, кои заедно со уште едно големо друштво за ревизија се ревизори и на средните банки. Веќе кај малите банки ревизори се и средни и мали ревизорски компании, а ревизија на штедилниците вршат дури и микро ревизорски компании.

Глобализацијата и учеството на странскиот капитал во банките наметнува ревизијата на банките најчесто да биде извршена од ревизор припадник на соодветната мрежа, чиј член е групен ревизор при ревизијата на консолидираните финансиски извештаи.

Поради тоа засега за малите друштва за ревизија единствено ревизијата на штедилниците остава простор за учество во ревизијата на банкарскиот систем.

ABSTRACT

The 1973 oil crisis started in October 1973, when the members of Organization of Arab Petroleum Exporting Countries proclaimed an oil embargo. The crisis expanded including the banking. Counteraction of the Group of Ten Countries was The Basel Committee of Banking Supervision.

The banking system in Republic of Macedonia have seventeen banks and eight saving-banks. The Institute of Certified Auditors of the Republic of Macedonia have 39 members auditing company. Fourteen of them have engagement of the audit of banks and saving-banks.

Auditors of the group of big banks in Republic of Macedonia are auditing companies from Big Four, which, including the rest big auditing company, are auditors of the medium banks too. The audit of the small banks is including medium and small auditing companies, and audit of the saving-banks made a micro auditors companies.

The globalisation and participation of the foreign capital in banking founds enforced engagement on the audit of banks from the auditors which are members of audit net, which is auditor of the consolidated financial report of the banking group.

Therefore only the audits of the saving-banks are free area for the small auditing firms.